

Vieraskirjamerkintöjä Nuuksion ja Linnansaaren kansallispuistoissa sekä Käsivarren erämaassa

Katariina Sokka
katariina.sokka@luukku.com

Kansikuva: Iltasella on aikaa tutustua vieraskirjaan. Jouni Laaksonen.

Översättning: Cajsa Rudbacka-Lax.

© Metsähallitus 2006

ISSN 1235-6549
ISBN 952-446-524-8 (nidottu)
ISBN 952-446-525-6 (pdf)

Edita Prima Oy, Helsinki

Katariina Sokka

**Vieraskirjamerkintöjä
Nuuksion ja Linnansaaren kansallispuistoissa
sekä Käsivarren erämaassa**

METSÄHALLITUS

KUVAILEHTI

JULKAISJA	Metsähallitus	JULKAISUAIKA	2006
TOIMEKSIANTAJA		HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	DIAARINUMERO	
SUOJELUALUETYYPPI/ SUOJELUOHJELMA	kansallispuisto, erämaa-alue, Natura 2000 -alue		
ALUEEN NIMI	Nuuksion kansallispuisto, Linnansaaren kansallispuisto, Käsivarren erämaa-alue		
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KOODI	Nuuksio (FI0100040), Linnansaari (FI0500002), Käsivarren erämaa (FI1300105)		
ALUEYKSIKKÖ			
TEKIJÄ(T)	Katariina Sokka		
JULKAISUN NIMI	Vieraskirjamerkintöjä Nuuksion ja Linnansaaren kansallispuistoissa sekä Käsivarren erämaassa		
TIIVISTELMÄ	<p>Tutkielman aiheena ovat nyky suomalaisten luontokokemukset ja niistä kertominen vieraskirjoissa. Selvitän erilaisten aihepiirien ja kertomistyylien esiintymistä sekä paikallisia erityispiirteitä. Tutkin myös, vaikuttaako vieraskirjamerkintöjen taustalla oman kulttuurin piirissä omaksuttu ja opittu tapa suhtautua luontoon ja kertoa siitä.</p> <p>Tutkimusaineiston muodostavat 19 vieraskirjaa Metsähallituksen ylläpitämistä kohteista. Nämä ovat Oravankolon vuokratupa Nuuksion kansallispuistossa 1993–2003, Pihtusjärven autiotupa Käsivarren erämaassa 1969–2004 ja Sammakkoniemen leirintäalue Linnansaaren kansallispuistossa 1993–2003.</p> <p>Tärkeimmät vieraskirjoissa toistuvat aihepiirit ovat havainnot ja kertomukset säästä, erilaisista luonnonilmiöistä ja retken kulusta. Kokemuksissa painottuvat mm. esteettiset elämykset, sosiaalinen kanssakäyminen, suoritukset tai rentoutuminen. Merkinnät vaihtelevat niukan asiallisista vuolaaseen tunnelmointiin. Yhteisiä piirteitä ovat mm. luonnon ihailu, positiiviset tunnelmat sekä huumori vastoinkäymisten lievittäjänä.</p> <p>Myytti suomalaisten luonnonläheisyydestä ja lukuisat laajalti tunnetut, kansallisromanttisesti painottuneet luontokuvaukset sekä aikaisemmat vieraskirjamerkinnät vaikuttanevat, osin tiedostamattomasti, kävijöiden kirjoituksiin ja piirroksiin. Aiheiden ja kerronnan tietystä stereotyyppisyydestä huolimatta luontoelämykset vaikuttavat olevan kokijoilleen aitoja ja henkilökohtaisesti tärkeitä.</p>		
AVAINSANAT	vieraskirjat, luontokokemukset, retkeily		
MUUT TIEDOT	Julkaisu on pro gradu -tutkielma Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen kansatieteen oppiaineessa.		
SARJAN NIMI JA NUMERO	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 159		
ISSN	1235-6549	ISBN (NIDOTTU)	952-446-524-8
		ISBN (PDF)	952-446-525-6
SIVUMÄÄRÄ	77 s.	KIELI	suomi
KUSTANTAJA	Metsähallitus	PAINOPAIKKA	Edita Prima Oy
JAKAJA	Metsähallitus, luontopalvelut	HINTA	10 euroa

PRESENTATIONSBLAD

UTGIVARE	Forststyrelsen	UTGIVNINGSDATUM	2006
UPPDRAKSGIVARE		DATUM FÖR GODKÄNNANDE	
SEKRETESSGRAD	Offentlig	DIARIENUMMER	
TYP AV SKYDDSSOMRÅDE/ SKYDDSPROGRAM	nationalpark, ödemarksområde, Natura 2000 -område		
OMRÅDETS NAMN	Noux nationalpark, Linnansaari nationalpark, Lapska armens ödemarksområde		
NATURA 2000 -OMRÅDETS NAMN OCH KOD	Noux (FI0100040), Linnansaari (FI0500002), Lapska armens ödemark (FI1300105)		
REGIONAL ENHET			
FÖRFATTARE	Katariina Sokka		
PUBLIKATION	Anteckningar i gästböckerna i Noux och Linnansaari nationalparker samt Lapska armens ödemark		
SAMMANDRAG	<p>Temat för undersökningen är moderna finländares naturupplevelser och hur de beskrivs i gästböckerna. Jag utreder vilka olika ämnesområden och berättarstilar som förekommer samt lokala särdrag. Jag undersöker också om det sätt att förhålla sig till naturen och berätta om den som man tillägnat sig och lärt sig i den egna kulturkretsen påverkar anteckningarna i gästböckerna.</p> <p>Undersökningsmaterialet utgörs av 19 gästböcker från objekt som upprätthålls av Forststyrelsen. Dessa är Oravankolo hyresstuga i Noux nationalpark 1993–2003, Pihtusjärvi ödestuga i Lapska armens ödemark 1969–2004 och Sammakkonieni campingområde i Linnansaari nationalpark 1993–2003.</p> <p>De viktigaste ämnesområdena som återkommer i gästböckerna är iakttagelser av och berättelser om vädret, olika naturfenomen och hur vandringen varit. När det gäller upplevelserna betonas bl.a. estetiska upplevelser, social samvaro, prestationer eller avkoppling. Anteckningarna är allt från knapphändiga och sakliga kommentarer till känslosamma utgjutelser. Gemensamma drag är bl.a. beundran av naturen, positiva stämningar samt humoristiska beskrivningar av motgångar.</p> <p>Myten om de naturnära finländarna och ett flertal välkända naturbeskrivningar med nationalromantisk betoning samt tidigare anteckningar i gästböckerna torde, delvis omedvetet, påverka besökarnas skrivelser och teckningar. Trots att temana och berättelserna i viss mån är stereotypa tycks naturupplevelserna ha varit äkta och viktiga personliga erfarenheter.</p>		
NYCKELORD	gästböcker, naturupplevelser, friluftsliv		
ÖVRIGA UPPGIFTER	Publikationen är en pro gradu -avhandling i läroämnet etnologi vid Helsingfors universitet, institutionen för kulturforskning.		
SERIENS NAMN OCH NUMMER	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 159		
ISSN	1235-6549	ISBN (HÄFTAD)	952-446-524-8
		ISBN (PDF)	952-446-525-6
SIDANTAL	77 s.	SPRÅK	finska
FÖRLAG	Forststyrelsen	TRYCKERI	Edita Prima Oy
DISTRIBUTION	Forststyrelsen, naturtjänster	PRIS	10 euro

Sisällys

1 Johdanto.....	7
1.1 Metsähallitus, retkeilykohteet ja vieraskirjakäytäntö.....	7
1.2 Teoreettisia näkökulmia, tutkimusongelma ja aiheen rajaus.....	9
1.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmät	11
2 Avarassa luonnossa	13
2.1 Luontoa kokemassa	13
2.2 Tunteita tulvillaan.....	23
3 Erilaisia ja samanlaisia kertomuksia.....	29
3.1 Kertojan käsiala	29
3.2 Paikan ja ajan vaikutus kokemuksiin ja kertomuksiin.....	36
4 Vieraskirjan viestit: omia vai opittuja elämyksiä?.....	43
4.1 Vieraskirjat viestien välittäjinä.....	43
4.2 Suomalaisuus, luonto ja elämykset.....	44
5 Epilogi: laatuaikaa luonnon helmassa	50
Viitteet.....	52
Lähteet.....	72
Liitteet	
Liite 1 Vieraskirjojen kattamat ajanjaksot sekä sivujen ja kirjoittaneiden ryhmien lukumäärät.....	83

1 Johdanto

1.1 Metsähallitus, retkeilykohteet ja vieraskirjakäytäntö

Metsähallitus ja sen tarjoamat luontopalvelut

Metsähallitus on valtion liikelaitos, joka toimittaa puuta metsäteollisuudelle sekä hoitaa pääosaa Suomen luonnonsuojelualueista. Retkeilyyn ja erämatkailuun liittyviä maksuttomia, Suomen valtion rahoittamia palveluja ovat muun muassa autiotuvat, tulipaikat, retkeilyreitit ja luontokeskuksissa tarjottava asiakaspalvelu. Maksullisia palveluja ovat esimerkiksi kalastus, metsästys, vuokrakämpät ja moottorikelkkailu. Kansallispuistoissa, retkeilyalueilla ja talousmetsissä voi muun muassa vaeltaa, polkupyöräillä, meloa tai hiihtää. Noin 400 autiotupaa ja 40 varaustupaa ovat omin voimin liikkuvan eräretkeilijän suoja- tai majapaikkoja. Ne ovat lukitsemattomia, maksuttomia levähdyspaikkoja, joihin voi majoittua ilman ennakkovarausta. Varaustupiin retkeilijä voi varata maksua vastaan itselleen vuodepaikan yöksi tai pariiksi. Vuokrakämpän, joita Metsähallituksella on runsaat 200, voi matkailija vuokrata haluamakseen ajaksi.¹

Nuuksion kansallispuisto ja Oravankolon vuokratupa

Vuonna 1994 perustettu Vihdin, Espoon ja Kirkkonummen alueille ulottuva Nuuksion kansallispuisto on pinta-alaltaan 39 km². Aluetta hoitavan Metsähallituksen mukaan siellä voi kokea luontolämyksiä pääkaupunkiseudun kiireen ulottumattomissa, ja se sopii hyvin päivän tai parin patikkaretkikohteeksi merkittyine reitteineen, keittokatoksineen ja telttailualueineen. Kansallispuisto on osa luonnonarvoiltaan tärkeää Nuuksion järviylänköä. Maaston hallitsevia piirteitä ovat jyrkät korkeuserot ja kalliit sekä pienet järvet ja lammet. Suot ovat pieniä rämeitä tai korpia. Monimuotoisessa luonnossa tavataan useita kymmeniä uhanalaisia tai silmälläpidettäviä eläin-, kasvi- ja sienilajeja.²

Oravankolo, Metsähallituksen Etelä-Suomen luontopalveluiden ylläpitämä vuokratupa, sijaitsee kalliolla Ruuhilammen rannalla Nuuksion

kansallispuiston pohjoisosassa Vihdissä. 23 m²:n kokoisen vaatimattoman rakennuksen muodostavat sauna ja huone, jossa on makuutilat viidelle henkilölle. Sähköä ja vesipistettä ei ole. Kämpälle on noin kolmen kilometrin kävely- tai hiihtomatka lähimmältä pysäköintialueelta. Bussilla pääsee kesäisin kolmen ja talvisin viiden kilometrin päähän. Internet-sivuillaan Metsähallitus huomauttaaakin tuvan käytön edellyttävän reipasta mieltä.³

Käsivarren erämaa-alue, Pihtusjärven autiotupa ja Kalottireitti

Käsivarren 2 206 km²:n laajuinen erämaa-alue perustettiin vuonna 1991 Lapin läänin Enontekiön kuntaan. Tämä kävijämäärällä mitaten Suomen suosituin erämaa on tietön, muttei asumaton. Sen sisällä sijaitsee Raittijärven lapinkylä, jossa osa perheistä asuu yhä lähes ympäri vuoden.⁴ Käsivarren erämaa-alueella korkeuserot ovat suuria ja maasto on paikoitellen vaikeakulkuista. Alueen luoteisnurkassa on useita yli tuhannen metrin korkuisia tuntureita ja monin paikoin kivirakan peittämää paljakkaa. Suomen korkeimman tunturin Haltin huipulla käy vuosittain noin 3 000 kulkijaa. Tunturien eläimistöön kuuluvat mm. tunturisopuli, lapinmyyrä, lumikko ja poro sekä kymmeniä lintulajeja. Alueella kasvaa runsaasti Suomessa harvinaisia kasveja, joista useat ovat rauhoitettuja. Monissa järvissä on rautua eli nieriää; jokivesissä tavataan runsaasti taimenia ja harjuksia.⁵

Kamiinalla ja kaasuliedellä varustetussa Pihtusjärven autiotuvassa mahtuu yöpymään 10 henkilöä, kuten myös saman rakennuksen varaustuvassa. Paikka sijaitsee Käsivarren erämaa-alueella Pihtusjärven itärannalla, Rassajapuron pohjoispuolella Kalottireitin varrella.⁶ Mainitun 800 km pitkän reitin lähtö- tai päätepisteet ovat pohjoisessa Norjan Kautokeinosssa, etelässä Norjan Sulitjelmassa tai Ruotsin Kvikkjokkissa. Suomessa reitti kulkee 70 km Käsivarren erämaa-alueen ja Mallan luonnonpuiston halki ja reitille pääsee kätevimmin Kilpisjärveltä. Suomen puoleista osaa Kalottireitistä suositellaan vaellettavaksi heinäkuun alusta syyskuun puoliväliin.⁷

Linnansaaren kansallispuisto ja Sammakkoniemen leirintäalue

Etelä-Savossa Rantasalmen, Savonlinnan ja Varkauden kuntien alueilla sijaitseva Linnansaaren kansallispuisto on 40 km pitkä ja 5–10 km leveä alue keskellä Saimaaseen kuuluvaa Haukivettä. Vuonna 1956 perustettu puisto on kooltaan 38 km², ja maisema vaihtelee suojaisesta saaristosokkelosta suuriin selkävesiin. Puistoon kuuluu yli 130 saarta sekä satoja pienempiä luotoja ja kareja. Metsähallituksen suositukseen mukaan siihen kannattaakin tutustua omalla tai vuokratulla soutu-, purje- tai moottoriveneellä tai meloen. Linnansaaren kansallispuiston vesistöt, lehtimet-sät, paahteiset avokalliot ja avoimet niityt sekä rehevät lehdot tarjoavat suotuisan elinympäristön monelle jo harvinaistuneelle kasvi- ja eläinlajille. Puistossa elää noin 60–70 saimaannorppaa, ja sen lintulajeja ovat mm. kalasääski ja uhanalainen valkoselkätikka. Kansallispuiston suurimmalla saarella (noin 4 km pitkä ja 2 km leveä Linnansaari) on merkittäviä retkeilypolkuja ja luontopolku. Nähtävyydeksi kunnostettu torppa ympäristöineen muodostaa perinnemaisema-kohteen, jossa voi tutustua esimerkiksi niittyihin, laiduntamiseen ja kaskenpolttoon.⁸

Koko kansallispuistolle nimensä antaneen saaren, Linnansaaren, eteläosassa sijaitsee Sammakkoniemen leirintäalue. Sen palvelut – maksuton telttailualue, kaivo, keittokatos, kolme tulente-kopaikkaa ja kuivakäymälä – ovat käytettävissä koko sulan veden ajan. Vuokrattavana on majoitusaittoja, sauna sekä kanootteja ja soutuveneitä. Pienvenelaituri on maksullinen. Opastukset sekä ruokailut ryhmille on tilattava etukäteen. Kioski on avoinna reittiliikenteen aikana, muulloin tarvittaessa tilauksesta. Reittilaiva ajaa useita päivittäisiä vuoroja Oravin tai Porosalmen sekä Linnansaaren välillä juhannuksesta elokuun loppupuolelle; muina aikoina päiväkävijät ja telttailijat voivat saapua saareen omalla kulkuvälineellä tai taksiveneellä.⁹

Vieraskirjojen käyttöönotto retkikohteissa

Retkeilijät ovat tehneet varhaisimmat merkin-nät käynneistään kaivertamalla kämppien seinille. 1950-luvulta lähtien retkeily Lapissa lisääntyi voimakkaasti, ja alueen autiotupaverkoston kehitettiin. Metsähallituksen erikoissuunnittelija Hannu Ormion ja suunnittelija Sulo Norbergin käsitysten mukaan vieraskirjoja kämpille toimit-tivat aluksi nimenomaan niitä ylläpitäneet retkeilyjärjestöt (esimerkiksi Suomen Matkailuliiton Lapinkävijät ja Suomen Latu).¹⁰ Yksi retkeilyn edelläkävijöistä, Suomen Naisten Liikuntakasva-tusliiton Kaarina Kari, kertoo seurueensa vieneen vieraskirjan Haltin huipun rajapyykille jo vuonna 1933. Hän esittää myös tilastoja Saanatunturin juurella sijainneen Siilastuvan vieraskirjasta laske-mistaan matkailijamääristä 1920–1930-luvulla.¹¹ 1950-luvulla Lapin läänin autiotupatoimikunta laati ”Kulkijan käskyt”, joissa paheksuttiin sei-niin kaivertelua ja opastettiin kävijöitä sen sijaan vieraskirjan täyttämiseen: ”Jos kämpässä on vie-raskirja, merkitse siihen nimesi, päivämäärä sekä muutama sana retkestäsi.”¹²

1960-luvulla Metsähallitus ryhtyi rakenta-maan ja huoltamaan tupia. Se myös toimitti niille vieraskirjat palvelemaan niin käytännön asioiden viestintätarpeita kuin kulkijoiden turvallisuutta-kin. Vanhoja vieraskirjoja on tallessa Metsähalli-tuksen paikallisten hoitoalueiden sekä mahdolli-sesti retkeilyjärjestöjen varastoissa.¹³ Piia Allénin mukaan ainakin Urho Kekkosen kansallispuiston alueella vieraskirja on kaikilla tuvilla: Sen olemas-saolo on eräretkeilijöille itsestäänselvyys, siihen kirjoittamista pidetään tärkeänä ja oma viesti ha-lutaan jättää.¹⁴ Jouni Laaksonen kehottaa Poh-jois-Suomen autiotupia esittelevässä oppaassa retkeilijää kirjoittamaan vieraskirjaan mahdolli-sia pelastustoimia varten ainakin oman nimensä, päiväyksen, tulosuunnan ja määränpään. Näiden perustietojen lisäksi Laaksosen mukaan kirjoista löytyy myös ”rutkasti huumoria, elämänviisautta, eränkänynnin nokkelia niksejä, paikallisten olojen asiantuntijuutta sekä terveisiä”.¹⁵ Nykyään vie-raskirjoja käytetään yleisesti muissakin retkeily-kohteissa kuin Lapin autiotuivissa. Metsähallitus arkistoi omien kohteittensa vieraskirjat, mutta toki niin, että kirjoja uusittaessa edellinen täysi vieraskirja jätetään kulkijoiden luettavaksi. Met-sähallituksen huoltohenkilöstölle vieraskirjat ovat tärkeä palautekanava.¹⁶

1.2 Teoreettisia näkökulmia, tutkimusongelma ja aiheen rajaus

Retkeilykohteisiin liittyvät tutkimukset ja esittelyt

Metsähallitus on teettänyt monia sekä yleisellä tasolla eräretkeilyyn liittyviä että yksittäisiä kohteita koskevia tutkimuksia. Tilasto- ja muita taustatietoja olen löytänyt Internet-sivuilta ja esitteistä, Nuuksion ja Käsivarren alueiden kävijätutkimuksista ja selvityksistä sekä Linnansaaren torpan esittelykirjasta.¹⁷ Kansallispuistoja ja muita matkailukohteita esitteleviä kirjoja ovat julkaisseet niin Metsähallitus kuin kaupalliset kustantamotkin. Nämä julkaisut ovat usein näyttävästi kuvitettuja. Asiatietojen lisäksi eräät niistä sisältävät osin hyvinkin laveasti kuvailevaa, lähes kaunokirjalliseksi luonnehdittavaa tekstiä.¹⁸

Vieraskirjat ilmiönä ja niihin kohdistunut tutkimus

Oman kokemukseni mukaan vieraskirjoja on kävijöiden täytettävänä ja luettavana nykyään melko yleisesti erilaisissa julkisissa käyntikohteissa (esimerkiksi museot, taidegalleriat, retkeilykohteet ja muut nähtävyydet) sekä yksityisemmässä käytössä (kesämökit, veneet, kodit). Silti niiden käyttäminen tieteellisen tutkimuksen lähdeaineistona tuntuu olleen melko harvinaista, ja ilmiön taustan ja historian selvittäminen on lähes olematonta. Vieraskirjojen jonkinlaisina esikuvina voitaneen pitää muistokirjoja sekä säätyläisten visiittikortteja. Toisinaan vieraskirjatekstit saattavat muistuttaa päiväkirjoja tai veneiden lokikirjoja. Graffitit, seinäkirjoitukset ja nimikirjainten kaivertelu voidaan rinnastaa vieraskirjoihin sikäli, että niidenkin taustalla lienee ihmisen tarve jättää merkki itsestään ja käynnistään.

Dosentti Teppo Korhonen on selvittänyt artikkelissaan Urajärvellä sijaitsevan tutkijoiden vierastalon vieraskirjamerkintöjä. Hänen mukaansa halu ja tapa jättää jonkinlainen jälki itsestään on ollut ihmisille tyyppillistä kautta historian. Useimmat meistä ovat oppineet, että vieraskirjaan kuuluu kirjoittaa puolivirallisissa julkisissa kohteissa, kuten näyttelyissä tai kirjastoissa. Se on tapa kiittää: Saatetaan kirjoittaa, koska muutkin niin teke-

vät, kohteliaisuudesta tai velvollisuudentunnosta. Eräät kirjoittajat tiedostavat tekonsa kulttuurihistoriallisen merkityksen. 1970–1980-luvulla Suomessa vieraskirjojen käyttö myös kodeissa ja kesämökeillä oli tavallista.¹⁹ Tutkija Harri Nymänin arvion mukaan luotsiasemilla, kalamajoilla ja muissa saariston julkisissa ja yksityisissä kohteissa vieraskirjakulttuuri on elävä ja tärkeä osa vierailuja, johtuen ehkä merivartijoiden tottumuksesta säntilliseen kirjalliseen raportointiin.²⁰ Esimerkki matkailukohteesta olleesta varhaisesta vieraskirjasta löytyy Emil Nervanderin matkakertomuksesta Hämeestä, jossa hän kertoo Kangasalan Keisariharjun näkötornista vuonna 1884: ”Näköalapaikassa säilytetään päiväkirjaa, johon vierailijoilla on tapana kirjoittaa nimensä.”²¹ Vieraskirjojen käytöstä mainitaan myös eräiden kotimuseoiden historiaa valottavissa teoksissa.²²

Urho Kekkonen kansallispuiston autiotupien vieraskirjat ovat olleet aineistona Piia Allénin folkloristiikan pro gradu -tutkielmassa, jossa hän on selvittänyt etenkin retkeilijöiden erämaakokemuksia sekä retkeilijöiden välisen yhteisöllisyyden luomista ja ylläpitämistä.²³ Jouni Laaksonen on siteerannut Lapin autiotupien vieraskirjoja opaskirjassaan, ja Juhani Korhonen on esitellyt niitä lyhyessä Erä-lehden artikkelissaan.²⁴ Sosiologi Anu-Hanna Anttilan narratologisen tekstianalyysin kohteena ovat olleet yhden nuoren miehen kirjoitukset kotkalaisen tehtaan lomasaaren mökkipäiväkirjoiksi kutsutuissa vieraskirjoissa.²⁵ Erään sanomalehtiartikkelin aiheena ovat olleet ulkomaalaisten kävijöiden kirjoitukset helsinkiläisen hostellin vieraskirjoissa.²⁶

Omia vieraskirjoja on käytetty perustana muutamissa elämästä, tapahtumista ja vierailijoista kertovissa muistelmatyypisissä, kaunokirjallisissa teksteissä. Aimo Kallion artikkeli kuvaa Enontekiön pappilaa 1930–1964. Tekijä nostaa esiin aineiston kulttuurihistoriallisen mielenkiinnon.²⁷ Paavo Pitkänen pohtii kirjansa alussa myös vieraskirjailmiön historiaa sekä vieraskirjojen merkitystä eri aikakausien historiallisia tapahtumia ja tunnelmia valottavana kronikkana.²⁸ Helluntaisaarnaaja Ensio Mustosen aineistona ovat olleet kodin vieraskirjat vuosilta 1936–1993. Hänen kirjansa sisältää kuvauksia henkilöistä ja heidän toiminnastaan sekä jonkin verran runokatkelmia ja muita sitaatteja vieraskirjoista.²⁹

Monien oppiaineiden ja alojen tutkijat ovat tarkastelleet ihmisen luontokokemusta ja -suhdetta, niin yleisellä tasolla kuin erityisesti suomalaisiin sovellettuna. Useat näistä tutkimuksista ovat liittyneet esimerkiksi yhteiskuntamaantieteeseen, metsätieteeseen, matkailututkimukseen, ympäristösosiologiaan, -psykologiaan tai -historiaan.³⁰ Folkloristit ovat esitelleet suomalaisen kansanperinteen välittämää mielikuvaa suhteesta luontoon, ennen muuta metsiin.³¹ Lähteissä esiintyy toistuvasti suorastaan stereotyyppinen näkemys suomalaisten erityisen läheisestä suhteesta niin metsään kuin muuhunkin luontoon sekä ajoittaisesta halusta ja suoranaisestä tarpeesta ”paeta” kulttuuriympäristöstä luontoon, jossa voi kokea olevansa yksin (tai ainakin riippumaton muista) ja vapaa.³² ”Suomen kulttuurihistorian” sanoin: ”Pohjoinen karu luonto ja siitä kasvava sitkeys sekä niiden merkitsemä suomalaisten erityinen luontosuhde ovat kulttuurisen itsemäärittelymme perusmyyttejä.”³³

Varsin kiinnostava on Jari Järviluoman esittämä pohdiskelu ihmisen luontosuhteen perusteista. Eräiden tutkijoiden mukaan mieltymyksemme luonnonympäristöön ja sen herättämät positiiviset psykofyysiset vaikutukset ovat suorastaan evolutionistisia ja geneettisesti perittyjä. Toista ääriäitaa edustavat kulttuuristit, joiden mielestä luontosuhdetta vahvasti ohjaavat opitut ja kulttuurisidonnaiset asenteet, arvot ja uskomukset. Ympäristöön suhtautuminen ja maiseman kauneuden käsittäminen ovat subjektiivisia ja interpretatiivisia toimintoja, sekä riippuvaisia kunkin aikakauden yleisestä hengestä ja vallitsevista arvoista.³⁴

Kansatieteilijä on taipuvainen näkemään ihmisen paitsi biologisena olentona, ennen muuta kulttuurinsa ja yhteisönsä jäsenenä tai jopa ”tuotteena”, joten luontosuhteen ja -kokemusten painottuminen jälkimmäisen ajatussuunnan mukaisesti tuntuisi uskottavammalta. Jonkinlaisena työhypoteesinani onkin oletus, että ainakin jossain määrin luontosuhteemme ja -kokemuksemme rakentuvat stereotyyppisten ajattelu- ja ilmaisutapojen varaan. Uskon omassa kulttuurissa opittujen mallien vaikuttaneen vieraskirjoihin päätyneisiin teksteihin ja piirroksiin. Oletan löytäväni tiedostamattomiakin, syvälle juurtuneita suomalaisia tapoja katsoa, kokea ja kuvata luontoa.

Olen kiinnostunut siitä, millaisia luontoon liittyviä kokemuksia, havaintoja, tunteita ja tarinoita kolmen eri tutkimuskohteen kävijät pitävät vieraskirjaan kirjaamisen arvoisina. Miten he näitä kertovat ja niitä kuvailevat? Onko havaittavissa kuhunkin paikkaan liittyviä erityispiirteitä, näkykö ajallinen muutos? Vaikka en erityisesti tutki merkintöjen sukupuolisidonnaisuutta, otan huomioon mahdolliset miesten ja naisten väliset erot suhtautumisessa retkeen ja luonnonympäristöön. Tutkin myös kirjoittamisen taustalla vaikuttavia, ehkä tiedostamattomia, osin opittuja, kulttuurisidonnaisia ja stereotyyppisiä ajatusmalleja ja ilmaisutapoja. Vaikka erilaiset asiat ja yksityiskohdat kiinnostavat ihmisten huomiota ja muodostuvat merkityksellisiksi, voi kokemuksissa olla jotain yhteistäkin. Toistuvatko tietyt aiheet tai sanonnat, ”kuuluuko” suomalaisen suhtautua luontoon tietyllä tavalla? Onko tutkimissani kohteissa tiettyjä paikkoja tai kokemuksia, joita ilman retken koetaan jäävän puutteelliseksi?³⁵

Lisäksi tarkastelen retkeilyn ja luonnon herättämiä tunteita. Mitä ylipäänsä retkeltä haetaan; onko luonto ehkä virkistykseen, levon, esteettisten elämysten, sosiaalisen kanssakäymisen, haasteiden tai oman taidon korostamisen paikka? Vastaako kokemus odotuksia; onko luontoretkeltä löytynyt se, mitä on lähdetty hakemaan? Onko koettu iloa, virkistymistä, haltioitumista; vai ehkä surua, haikeutta tai pettymyksiä? Kiinnitän huomiota myös kirjoittamisen tapoihin: Missä määrin tekstit ovat lakonisen toteavia, runsaammin kertovia tai yltyvät jopa runolliseen maalailuun tai pohdiskeluun?³⁶

Näkökulma ja rajaus

Vieraskirjat aineistona tarjoavat mahdollisuuksia moniin eri lähestymistapoihin. Tässä työssä en tutki esimerkiksi kulkureitteihin, matkan keston tai seurueiden koostumukseen liittyviä faktoja. Sen sijaan keskityn analysoimaan laadullisia ja tulkinnanvaraisiakin seikkoja: vieraskirjoissa ilmeneviä kokemuksia, elämyksiä ja tunteita. On selvää, että painotukset ja tulkinnat ovat omiäni ja siksi henkilökohtaisia. Joku toinen tutkija olisi hahmottanut saman aineiston varmasti eri tavalla ja päätenyt toisenlaisiin johtopäätöksiin. Tutkielmaani ei voi siis pitää lopullisena totuute-

na, vaan yhtenä vastausehdotuksena asetettuihin kysymyksiin.

Kaikissa tutkimukseni kohteissa on myös ulkomaisia kävijöitä. Koska eräänlaisena lähtöhypoteesinani on luontosuhteen ja -kokemusten kulttuurisidonnaisuus, keskityn tällä erää tutkimaan vain suomalaisten retkeilijöiden vieraskirjamerkintöjä. Pääpaino on kirjoituksissa, mutta käsitteiden lyhyesti myös kirjoihin tehtyjä piirroksia.³⁷

1.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Tutkimusaiheen ja -kohteiden valinta

Metsähallituksen vieraskirjat sain tutkittavakseni kansatieteen oppiaineen kautta, kun olin kertonut valmiudestani tehdä pro gradu jonkin tilaajan toivomasta aiheesta. Metsähallituksen erikoissuunnittelijoiden Anu Vauramon ja Tiina Grahnin sekä dosentti Teppo Korhosen kanssa käymieni keskustelujen jälkeen kohteiksi valikoituivat Oravankolon vuokratupa Nuuksiossa, Pihtusjärven autiotupa sekä Linnansaaren kansallispuisto. Mukaan haluttiin eri puolilta Suomea tyypiltään toisistaan poikkeavia kohteita, joissa kaikissa on mahdollisuus yöpymiseen. Ajateltiin, että pidempi oleskelu voisi tuottaa laveampia tekstejä kuin päiväkäyntipaikka. Vieraskirjamerkintöjen ajallista muutosta selvitän mahdollisuuksien rajoissa. Aineistoon perehtymistä ja analysointia on auttanut oma harrastustaustani. Retkeillessäni 1970–1980-luvulla nuorena partiolaisena niin Nuuksion kuin Lapinkin maastoissa olen yöpynyt myös autiotuvilla ja erilaisilla partiokämpillä, joiden vieraskirjoja olen paitsi lukenut, myös osaltani täyttänyt.

Aineiston laajuus, valikoituminen ja käsittely

Metsähallituksen kunkin kohteen paikallinen henkilökunta toimitti minulle vieraskirjat tutkittaviksi Tikkurilan toimipisteeseen. Pihtusjärven osalta sain kaikki löytyneet kirjat (kahdeksan kappaletta vuosilta 1969–2004), joten minkäänlaista valintaa ei tässä vaiheessa tehty.³⁸ Oravankololta ja Sammakkoniemen leirintäalueelta Linnansaaressa on molemmista arkistoitu ja siten ollut käytössäni kuusi vieraskirjaa, jotka kattavat vuodet 1993–2003. Oravankolon kirjojen noin 470 sivulle mahtui lähes 1 200 eri seurueiden kirjoi-

tusta. Analysoimani Pihtusjärven aineisto käsitti noin 3 300 ryhmän kirjoitukset 500 sivulla. Sammakkoniemen osalta oli mahdotonta erottaa, ketkä kuuluivat samaan seurueeseen, mutta kirjoitettujen sivujen määrä oli noin 670.³⁹

Kävin läpi kaiken saamani materiaalin ja jätin lähemmästä tarkastelusta pois ainoastaan yhden Pihtusjärven vieraskirjan (numero 5, 1.2.–14.7.2001), jonka en katsonut tuovan oleellisesti uutta tietoa jo ennestään runsaaseen aineistoon. Laskin ja merkitsin muistiin tukkimiehenkirjanpidolla kussakin kirjassa esiintyviä luontokokemuksiin liittyviä aiheita. Talletin kirjoittamalla, valokopioimalla sekä digitaalikameralla kuvaamalla sitaatteja ja piirroksia. Tutkimuksessani viittaa teksteihin vieraskirjan numeron sekä päiväyksen perusteella, koska sivunumeroja kirjoissa ei ole.

Tutkimuseettisiä näkökohtia

Vieraskirjojen julkisuuden asteesta ja käyttämisestä tutkimusaineistona käytiin vilkasta keskustelua osallistuessani kansatieteen seminaariin lukuvuonna 2004–2005. Etenkin kun teen tutkimusta kirjat omistavan ja arkistoineen Metsähallituksen toimeksiannosta, voin mielestäni käyttää sen lähteenä julkisilla paikoilla olleita vieraskirjoja, joihin kirjoittaminen on ollut täysin vapaaehtoista. Eettisiä näkökulmia vieraskirjamateriaalin käyttämisessä on pohtinut myös Piia Allén.⁴⁰ Henkilöiden nimien mainitsemista toki vältän, sillä ne eivät ole relevantteja, enkä pitäisi niiden julkaisemista tutkimuseettisestikään sopivana. Tarkoitus ei ole seurata yksittäisten henkilöiden tekemisiä ja merkintöjä, vaan tutkia luontokokemusten ilmauksia yleisemmällä tasolla.

Aineiston antama kuva ja sen tulkinta

Luontokokemuksia jäljitettäessä täytyy tietysti muistaa, että kovin monet seikat vaikuttavat siihen, mitä ja miten vieraskirjan lehdille ikuistetaan. Se, mitä kirjoitetaan, ei koskaan ole todellista kokemusta yksi yhteen vastaava ”realistinen” kuvaus.⁴¹ Kirjan täyttäminen on aina valikoitua. Joku saattaa tarkoituksellisesti liioitella tai vähätellä tapahtumia tai kirjoittaa niistä totuudenvastaisesti. Tyyli vaihtelevat: yksi runoilee, toinen raportoi, kolmas provosoi. Tekstin sisältöön voivat vaikuttaa myös esimerkiksi kiire, väsymys tai

turhautuneisuus, oman tai muiden ryhmien jäseniltä kuullut tai luetut⁴² asiat. Taustalla voivat olla myös opitut käsitykset siitä, miten vieraskirjaan ”kuuluu” kirjoittaa.⁴³

Monesti on vaikeaa tulkita, ketkä kuuluvat samaan seurueeseen.⁴⁴ Saman päivän aikana paikalla on useampia ryhmiä. Joistakin kirjoittaa yksi henkilö, toisista useampi. Tietenkään ei voida edes tietää, ovatko kaikki kävijät kirjoittaneet.⁴⁵ Sivuja saattaa puuttuakin jostain syystä. Metsähallituksen henkilöstön kokemuksen mukaan vieraskirjoista voidaan repiä sivuja muistoksi niiden sisältämien julkisuuden henkilöiden nimikirjoitusten takia, tai jopa sytykkeeksi muun poltettavan puutteessa.⁴⁶ Voisi kuvitella, että joskus myös omat tekstit tai piirroksot kaduttavat tekijää, ja tämä saattaa poistaa ne jälkikäteen. Kaikki merkinnät eivät noudata kronologiaa, vaan sivuja on saatettu täyttää epämääräisessä järjestyksessä, ja joskus samassa kohteessa on käytetty kahta vieraskirjaa samanaikaisesti. Lähdeaineiston tulkintaa vaikeuttavat myös käsialojen, allekirjoitusten ja nimien epäselvyydet: Aina ei tiedä, onko kyseessä mies vai nainen, lapsi vai lemmikkieläin.⁴⁷ Jotkut myös käyttävät keksittyjä, joskus itseironisia nimimerkkejä esimerkiksi korostamaan kävijän tai koko ryhmän jotakin erityistä piirrettä (jos ei muuta niin huumorintajua). Tässä tutkimuksessa en siksi vertailekaan systemaattisesti esimerkiksi sitä, onko kirjoittajan sukupuolella tai seurueen koostumuksella vaikutusta kokemukseen ja kirjoitustapaan.

2 Avarassa luonnossa

2.1 Luontoa kokemassa

Tarkkailukohteina sää ja luonnonilmiöt

Sää on aina neutraali ja helppo aihe, jos kävijä haluaa kirjoittaa vieraskirjaan hieman muutakin kuin päiväyksen ja oman nimensä.⁴⁸ Luontokoh-teissa retkeiltäessä oleskellaan enimmäkseen ulko-ilmassa ja siksi ollaan tavanomaista arkea riippu-vaaisempia sääolosuhteista. Esimerkiksi lämpötilan, kosteuden, tuulen sekä valon määrän vaihte-lut vaikuttavat oleellisesti osallistujien mielialoihin ja retkelle asetettujen odotusten toteutumiseen. Lähes puolet Oravankolon vieraskirjaan kirjoit-taneista ja Pihtusjärvelläkin melkein 40 % mai-nitsee jotakin säästä.⁴⁹ Linnansaaren kirjoitukset ovat yleensä niukkoja. Säähuomioidenkin määrä kymmenen vuoden ajalta jää alle sadan.

Melko harvoin kävijät kirjaavat tarkan läm-pötilan⁵⁰; hieman useammin mainitaan kuu-muus/helle⁵¹ tai pakkanen/kylmä⁵². Nuuksiassa jotkut ovat piirtäneet sääsymboleitakin.⁵³ Usein kuitenkin olosuhteita kuvaillaan laveammin, ja hyväksi koettu sää kirjoittaa kehuja. Voidaan kir-joittaa, että sää on ”mielettömän hyvä”, ”kuin morsian” tai jopa ”kuin enkeli”.⁵⁴ Joskus ilmat ovat ”mitä parhaimmat”.⁵⁵ Positiiviset määreet kuten ”upea”⁵⁶, ”kaunis”⁵⁷ ja ”mahtava”⁵⁸ esiin-tyvät runsaslukuisina. Erityisesti auringonpaiste tai aurinkoisuus mainitaan toistuvasti.⁵⁹ Pihtus-järven vieraskirjoissa esiintyy myös eräänlaista personointia, jolloin sään tai ilmojen haltija ”on suosinut” kävijöitä, tai toivotaan tämän sallivan Haltille menemisen.⁶⁰

Tutkimistani kohteista Pihtusjärvellä säätilan merkitys on suurin, siellä kun ollaan kaukana asutuksesta ja vaikeiden kulkuyhteyksien takana. Joskus myrskyksi asti yltävä tuuli⁶¹ ja ankara lu-mentulo⁶² vaikuttavat suuresti liikkumiseen, jos-ta voi tulla suoranaista taistelua: ”Huojuimme pimeässä pyryssä ja tuulessa (nop. 22 m/s.) sekä ~ 1 m lumessa kämpänovesta sisään.”⁶³ Useat kirjoittavatkin kokeneensa ”tuulta ja tuiskua”.⁶⁴ Lumipyryt haittaavat etenkin tunturille mieliviä seurueita: ”Haltille ei ollut mitään asiaa. Lunta pyrytti niin että näkyvyys oli aika nolla.”⁶⁵ Eräs kulkija kuvailee:

Joo, lunta Haltilla piisasi. Oli nähtävästi sata-nut kaksi päivää uutta sen jälkeen kun edelli-set oli siellä käyny. Karnea vastainen myrsky-tuuli koko matkan pahentuen ylöspäin men-nessä. Tilannetta ei auttanut rankka lumisa-de. -- sää muuttui täysin mahdottomaksi nä-kyvyyden laskiessa alle 10 metrin. Lunta oli paikoin metrin ja melko tasaisesti ainakin 50 cm. Kun siirsi jalkaa eteenpäin tuuli jo peit-ti jäljet.⁶⁶

Vieraskirjateksteistä huomaa, että Käsivarren erämaan korkeimmilla tuntureilla lumi vaikeut-taa kulkemista ympäri vuoden ja kulkijoiden on varauduttava mahdollisiin lumisateisiin ke-säkaudellakin.⁶⁷ Myös yleisesti esiintyvät pilvet ja sumu mainitaan riesana, etenkin jos kuljetaan tunturissa: ”Tulossa Haltilta. Huippu jäi näke-mättä pilvien takia.”⁶⁸ Toinen toteaa alistuneesti: ”Tyydymme vilkuttamaan sumuiselle Haltille.”⁶⁹ Niinpä kirjoihin onkin merkitty muutamia toi-vomuksia suotuisammasta säästä: ”Huomiseksi parempia kelejä odottelemaan.”⁷⁰

Sadetta tai muuten ”huonoa” säätä voidaan joskus harmitella.⁷¹ Useimmat ymmärtävät kui-tenkin sään vaihteluiden kuuluvan retkeilyyn, ei-vätkä suuremmin valita asiasta. Varsinkin Nuuk-sion vieraskirjojen maininnat sateesta tai myrskys-tä ovat pääosin neutraaleja tai jopa positiivisesti sävyttyneitä. Todetaan vain: ”Yö oli myrskyisän tuulinen, mutta mikäs oli meidän ollessa läm-pimässä Oravankolossa. Oli ihana tunnelma.”⁷² Pihtusjärven kävijä puolestaan kirjoittaa: ”Vael-luksen aikana satoi, mutta elämähän ei koostu nautinnoista, vaan kokemuksista. -- Kannatti käydä.”⁷³ Ukonilmaakin harmitellaan yllättävän vähän: ”Halti käytiin kovassa ukkoskuurossa – oli aika jytinää siellä ylhäällä”, tai: ”Ukkonen nousee juuri, mahtavaa kokea sekin näissä maisemissa”.⁷⁴ Metsähallituksen kohteissa vierailevat vaikutta-vat siis suhtautuvan melko fatalistisesti säätilaan: Luonnon keskelle lähdetään asiallisesti varustau-tuneina ja tietoisina siitä, että saatetaan kokea an-karia ja joskus epämiellyttäviäkin olosuhteita.

Luontoretkellä tulee seurattua vuodenaikojen ja säätilan muutoksia: kevään/kesän tai talven etenemistä⁷⁵, ruskaa⁷⁶, lumi- tai jäättilannetta⁷⁷ – asioita, jotka kaupungissa ehkä jäävät vähälle huomiolle. Talvella kommentoidaan myös hiihtokeliä.⁷⁸ Harvinaisempia luonnonilmiöitä edustaa Nuuksiossa esimerkiksi komeetta Hale-Bopp keväällä 1997:

Ihailimme pyrstötähteä kauan jäältä käsin näkyy kuunsirpistä vähän oikealle suhteellisen alhaalla puiden latvojen yläpuolella joskus yhdeksän maissa, eilen n. 22.30 ei enää löydetty vaikka tähtitaivas oli kirkas.⁷⁹

Oravankolon vieraskirjoissa toistuu, ilmeisesti kontrastina kaupunkimaisiin oloihin, pimeyden ihmettely: ”Pimeys yllätti tummuudellaan. Kotona katuvalo paistaa parvekkeelle, joten täydellistä pimeyttä ei ole, mutta täällä, ah.”⁸⁰ Tämä mahdollistaa voimakkaat kokemukset kirkkaasta tähtitaivaasta ja kuutamosta, joita joskus kuvataan suorastaan runollisesti: ”Kuu lipui tyynen lammen yli, vesi kuvasti taivaan tähtöset. Nuotion hiiloksessa väikkyi linnunradan valo”, tai: ”Kuutamoyössä käveltiin / Tähtienvälössä haaveiltiin”.⁸¹ Kertomisen arvoisia kokemuksia ovat myös tähdenlennot, ja joku on päässyt todistamaan kuunpimennystäkin.⁸²

Käsivarren alueella olosuhteet ovat varsin erilaiset kuin Nuuksiossa. Kesäkaudella valoisaa aikaa riittää parhaimmillaan ympäri vuorokauden. Melko hämmästyttävältä tuntuu, että keskiyön auringosta on vain yksittäisiä mainintoja – lieneekö se meille suomalaisille niin itsestään selvä ja tuttu ilmiö?⁸³ Valoisuudesta johtuneen, että Pihtusjärven vieraskirjoissa kirjoitukset pimeydestä ja toisaalta kuusta tai tähdistä ovat harvinaisia. Niitä on vain vuoden pimeältä ajalta, jolloin kävijöitä on huomattavasti vähemmän kuin kesällä: ”Oli muuten hienot näkymät; punainen taivaanranta ja täysikuu takana.”⁸⁴ Muutama kirjoittaja kertoo revontulista: ”Ilta oli kirkas kuutamoinen ja saimme nauttia hienoista revontulista.”⁸⁵

Ihmeellinen luonto: havaintoja eläimistä ja kasveista

Pelkästään kulkeminen ja rauhallinen oleskelminen kansallispuiston tai erämaa-alueen luonnon keskellä riittää monelle kävijälle. Joukossa on kuitenkin myös sellaisia, jotka havainnoivat ja kirjaavat luonnon ilmiöitä, lintuja ja muita eläimiä sekä kasvillisuutta joko aktiivisesti tai muun puuhailun ohessa. Tutkimuskohteideni paikalliset olosuhteet ja erityispiirteet näkyvät kirjaan viedyissä huomioissa. Oravankololla ne voivat olla vaatimattomia: erilaisia hyönteisiä⁸⁶, hiiri tai sen papanat,⁸⁷ käärme⁸⁸ tai lintuja⁸⁹. Toki isompiakin metsän eläimiä, tai ainakin niiden jälkiä, on havaittu.⁹⁰ Intohimoisimmat luonnonystävät kuvailivat haltioituneina liito-oravan jätösten löytämistä tai listaavat useita lintulajeja ja muita luonnon ihmeitä.⁹¹ Uusimmissa vieraskirjoissa on useita kertomuksia lammella pesivien sorsien, telkkien ja silkkiuikkujen kesyntyemisestä lähes häiriöksi asti: ”Tapasimme tuttavallisen telkkäperheen”, tai: ”Meillä oli makoisia grillattavia – sorsat kävi vaatimassa omansa!”⁹²

Käsivarren Lapissa paikalliseen eläimistöön kuuluvat luonnollisesti porot. Niistä on kuitenkin Pihtusjärven vieraskirjoissa vain muutamia hajanaisia merkintöjä. Voi olla, etteivät porot liiku tuvan ympäristössä ainakaan silloin, kun vaeltajia on paljon – tai ehkä niitä näkee niin usein, ettei kohtaamista pidetä mainitsemisen arvoisena? Joskus tavataan yksittäinen poro: ”Kellokas poro kävi pitämässä yöllä pihassa pientä yösoittoa.”⁹³ Toisinaan ollaan tekemisissä kunnan token kanssa: ”Nukuimme teltassa sen mitä 30-päisen porolauman murinoilta saatoimme. Porot kävivät ihan tönimässä teltaa.”⁹⁴ Muutamat kirjoittajat kommentoivat sääskien määrää, joka vaihtelee nopeastikin lämpötilan ja tuulen mukaan. Pihtusjärven vieraskirjan maininnat hyttysistä löytyvät yleensä lämpimiltä, tuulettomilta sydänkesän päiviltä: ”Kesä tulee tännekin kera sääskien ja hyttysten”⁹⁵, tai laveammin:

Nyt se on todistettu: Suomessa ei kykene tänä kesänä kiipeämään niin ylös, että pääsisi hyttysistä pakoon. – Haltin huipullakin oli sääski-parvi piikkeineen. Jatkamme kohti Meekonia. Toivottavasti viimeinkin alkaa tuulla!⁹⁶

Eräs seurue luettelee havaintojaan Pihtusjärvellä: ”Uuvana ja liekovarpio kukkii, kapustarinta viheltelee kairassa, lapinsirkku lenteleikse reviiirlään.”⁹⁷ Luonnontarkkailijaksi itseään nimittävä kittiläläismies kirjoittaa:

-- petolintukannat romahtaneet (ei suopöllöä, muutamat piekanaparit samoin kuin tunturikihukaan eivät pesi): ei ole myyriä. – Pikkulintukannatkin niukat. Sinirintaakin harvemmassa kuin ennen – Vain Lapinsirkku ja kapustarinta ovat runsaina. – Riekonpesintä lähtenyt hyvin alkuun. Riippuu tämän kylmäjakson pituudesta miten se päättyy. – Hilla kukki etelän vuomissa todella runsaana. Se ilmeisesti kuitenkin meni yöpakkasiin, räntä ja raekuuroihin ja pölyttäjien puutteeseen. – Olikohan naaliparilla pesäkummulla poikasia, kuin ei ole pikkujyrsijöitä?⁹⁸

Muuan yksinään vaeltava mies kehuu nähneensä ”huomattavan määrän eläimiä joita ei joukkokulkijana ehkä havaitsisi” ja jopa karhun jäljet kolme kertaa.⁹⁹ Muuten tunturialueen pikkunisäkkäistä, linnuista ja kasveista on hämmästyttävän vähän merkintöjä.¹⁰⁰

Käsivarren kävijätutkimuksen mukaan alueelle tullaan nauttimaan ainutlaatuisesta luonnosta ja upeista maisemista. Kyselyyn vastanneista lähes 90 % kyllä mainitsee kasvien ja eläinten tarkkailun ja yli puolet niiden valokuvaamisenkin ainakin jonkin verran vaikuttaneena syynä alueelle saapumiseen.¹⁰¹ Ilmeisesti näistä havainnoista ja elämyksistä kuitenkin nautitaan paikan päällä, ja enimmäkseen ne talletetaan vain omaan mieleen ja mahdollisesti valokuviin, eikä kovin innokkaasti vieraskirjan lehdille.

Linnansaaren merkintöjen joukosta erottuvat lasten ja aikuisten tekemät norppapiirokset, jotka varsinkin ensimmäisessä vieraskirjassa toistuvat samantapaisina (aalloista pilkistävä norpan pää).¹⁰² Kuvista on kuitenkin mahdoton tietää, viittaavatko ne todellisiin norppahavaintoihin, vai ovatko kyseessä vain hovin vuoksi tai koristeeksi piirretyt hahmot. Merkinnät ”Mikko norppaa suojelemassa” tai ”norpparetkellä”¹⁰³ eivät välttämättä kerro hylkeen kohtaamisesta. Varsinaisia selkeitä mainintoja norpan havaitsemisesta on vain muutama: ”Näin muuten 2 + 2 norppaa!”, ja: ”Nähtiin tänään norppa”.¹⁰⁴

Joku myös listaa Sammakkoniemen kirjaan ornitologisia huomioitaan: ”Eilen näkyi kalasääski, aamulla vislaili kuhankeittäjä, pääskyt ruokkivat poikasiaan.”¹⁰⁵ Eräs seurue luettelee monenlaisia kohdattuja luonnonilmiöitä: ”Näimme oravan, sammakon, itikoita, paarmoja ja haperoita.”¹⁰⁶ Mainittakoon, että Linnansaassa ulkomaalaiset usein kommentoivat hyttsyitä niin kirjallisesti kuin humoristisin piirroksin, suomalaiset – ilmeisesti paljon tottuneempina – vain satunnaisesti. Joku ryhmä toteaa olleensa ”hyttsysten ruokana”, toiset kertovat: ”Olemme täällä 1.55 aamuyöstä. Itikat eivät antaneet meidän nukkua teltassa. Kuljeskelemme ympäriinsä.”¹⁰⁷

Muuten Linnansaassa vieraskirjaan viedyt luontohavainnot ovat suhteellisen niukkoja.¹⁰⁸ Tämä ei varmaan johdu siitä, etteikö katsottavaa ja koettavaa olisi. Syynä lienee osittain kirjan sijainti ulkona opastuskatoksessa. Joku saattaa poiketa heti kansallispuistoon tullessaan, jolloin havaintoja ei vielä ole kertynyt. Kaikki eivät edes käy paikalla, tai eivät välttämättä viitsi tai halua kirjoittaa. Mahdollisesti kirjoitusten pituutta rajoittaa myös paikalle samanaikaisesti (esimerkiksi vuorolaivalla) tulevien ryhmien suuri koko. Linnansaassa vallitseva kirjoittamiskulttuuri on yleisesti ottaen pelkistetty.

Luontoliikuntaa ja harrastuksia

Nuuksion kansallispuiston kävijätutkimuksen mukaan kahdelle kolmasosalle vastaajista luonnossa liikkuminen – ulkoilu, retkeily tai kävely/lenkkeily – on käynnin tärkein harrastus. Haja-ainintoja saivat myös mm. uinti, melonta, sienestys ja marjastus.¹⁰⁹ Oravankolon vieraskirjoissa melkein kolmasosa seurueista kirjoittaa jotakin luontoon liittyvistä liikuntaharrastuksistaan: patikoinnista (joskus kohteen tai reitin mainiten), pyöräilystä, hiihdosta, luistelusta, soutelemisesta tai erityisen usein uimisesta (talvella avannossa). Viimeksi mainitun suosioon vaikuttanevat tuvan sijainti lammen rannalla sekä sauna. Maininnat aiheista ovat useimmiten lyhyitä ja toteavia.¹¹⁰ Voidaan kertoa vaikka: ”Perjantaina patikoimme Haukkalammelle. Matkaa kertyi noin 12 km”, tai: ”Saunottiin, uitiin, syötiin, veneiltiin mekin”.¹¹¹ Joskus tosin innostutaan kehuaan uimisen ihanuutta: ”Yöllinen uinti oli maaginen kokemus, niin hyvää vettä ettei aamu-uintia voi-

nut jättää tekemättä. En olisi malttanut nousta vedestä pois”, tai: ”Olipa mukava vaellus- ja uintiretki (Kattilan avannossa) täällä erämaan kau-
neuden ja hiljaisuuden keskellä”.¹¹²

Pihtusjärvellä autiotuvalle saapuminen ja maastossa liikkuminen riittävät useimmille liikuntaharrastuksiksi; muutamat kyllä kertovat uimisesta.¹¹³ Erityisesti Haltille tehtyjä retkiä kuvaillaan väliin yksityiskohtaisestikin, ja tässä yhteydessä esimerkiksi mäenlaskua tai lumileikkejä (joista muuten usein päästään nauttimaan myös kesäaikana): ”Alas tultiin pyllymäkeä laskien, lumiukko ja -enkelit jäivät jonnekin matkan varrelle.”¹¹⁴ Tavallisimmin seurueet kuvailevat liikkumistaan esimerkiksi sellaisilla verbeillä kuin ”tulla”, ”mennä” (tai ”menossa”), ”käydä” ja ”jatkaa”, joista ei ilmene kulkemisen tapa. Joskus sentään huomautetaan, että ollaan liikkeellä patikoiden tai suksilla.¹¹⁵ Ilmeisesti nämä liikkumisen muodot ovat niin itsestään selviä, että melko harva niitä viitsii erikseen mainita.

Satunnaisia merkintöjä on muistakin kulkutavoista, esimerkiksi helikopterilla, lentokoneella, moottorikelkalla tai koiravaljakolla liikkumisesta. Moottorin apua käytetään tavallisimmin tapaturman, sairauden, työtehtävän tai kiireen takia. Usein sitä selitellään, kuin asettuen hiukan puolustuskannalle: ”Klenkkaava ryhmänjohtaja odotteli/suunnitteli lentotaksia, toisten vallatessa Haltia. Haltin päältä saatiin yhteydet sivistykseen ja kotiinlähtö varmistui.”¹¹⁶ Eräs pariskunta taas kertoo:

Vaellus venähti matkan puolesta pitemmälle kuin ensin oli ajateltu. Eväät ja varustus oli mitoitettu neljäksi päiväksi ja tämä on jo viides päivä joten ainut vaihtoehto on saada nopeutettu paluu Kilpisjärvelle. Tässä nyt ootellaan konetta, joka on lupautunut hake-
maan.¹¹⁷

Linnansaaren kansallispuistossa Sammakoniemen leirintäalueen sijainti saarella tuottaa kesäaikaan merkintöjä erilaisin vesikulkuneuvoin saapumisesta: esimerkiksi vuorolaivalla tai omalla moottori- tai purjevereellä. Tavallisin tapa on kirjata päiväyksen, nimen ja kotipaikan lisäksi aluksen nimi.¹¹⁸ Kirjoittaapa joku näinkin: ”Kierrettiin Suomen suurin saari Heinävedeltä Kuopion kautta tänne ja taas kotisatamaan H.vedelle. Paatti 5 m. pitkä ja ruutia 10 hv.”¹¹⁹ Helsinkiläismie-

hen ”Kitkuttelijan Odysseija” on harvinainen esi-
merkki pidemmästä tarinasta:

Eli souturetki Lappeenrannasta Savonlinnan kautta Linnansaareen ja edelleen Oraviin on päättyvässä. Seitsemän vuorokautta Saimaan selkiä ja sokkeloita, yhteensä 185 km on takanapäin. Paahtava helle on ollut kaikkein raskainta, tuulet leppoisia ja kohtuullisia. Savolainen soutuvene on erinomainen soutulaite: paitsi että se lisää kuntoa, sen kanssa liikkuminen opettaa ymmärtämään Louhimaan Aatun elämäntapaa ja siihen liittyvää arkirealismia.¹²⁰

Melominen tuntuu olevan alueella melko suosittu liikkumistapa. Vieraskirjassa voidaan mainita reittikin: ”Kanootilla Valamosta kohti Imatraa”, tai: ”Oravista tänne kaksikkokajakilla”.¹²¹ Linnansaaren harvojen talviaikaisten merkintöjen joukosta löytyy maininta ”potkurilla kalareissulla” sekä toteamus: ”Pääsiäisen jääkelit ovat hellineet hiihtäjiä: aurinko paistaa ja kulku on kevyttä”.¹²² Saarelle merkityt polut ovat innostaneet kävijöitä, sillä muutamat kertovat kävelyretkistään: ”Patikoimme sateiden välillä Linnansaaren ympäri”, tai: ”On tullut patikoitua”.¹²³

Kalastaminen sekä marjojen tai sienien kerääminen ovat metsäretkeläisten suosimia harrastus- ja hyötyliikuntamuotoja.¹²⁴ Reilulle kymmenesosalle Oravankolon seurueita ne ovat olleet mainitsemisen arvoisia puuhia. Voidaan kertoa kalastamisesta – tuloksettomastakin: ”Ongenkoukut ja jokunen kohokin käytiin huuhtelemassa”, tai luetella saalis: ”Saatiin ongella 12 ahventa + pari siikaa”.¹²⁵ Sienestäjät mainitsevat usein lajin tai pari, mutta muutamat luettelivat löytöjään varsin asiantuntevasti:

Ensimmäiset suppilovahverot, kanttarellit, mustat torvisienet, lampaankäivät, punikki-, voi- ja herkkutatit, haperot nuotion pannulle yön pimeydessä kuun ja myrskylyhdyn (ja pienen Magliten) valossa.¹²⁶

Muutama kirjoittaja kertoo myös marjojen poimimisesta: ”Ja niin isoja mustikanköllyköitä, pulloisia, emme ole konsanaan ennen nähneet kuin täällä ja tänä kesänä!”, tai: ”Metsässä keräsimme puolukoita, nam!”¹²⁷ Marjastuksesta on selvästi vähemmän merkintöjä kuin kalastuksesta

ja sienestyksestä. Tämä saattaa johtua siitä, että marjoja keräävät ehkä pääosin päiväretkeilijät.

Pihtusjärvellä ei juuri kerrota marjojen tai sienten poimimisesta.¹²⁸ Kalastuksella sen sijaan on innokkaat harrastajansa, mikä nousee esille myös Käsivarren kävijätutkimuksessa.¹²⁹ Punalihaista rautua ovat pyytäneet myös paikalliset, välillä suuressa määrin: ”Rautu söi, paras avanto 127 kg.”¹³⁰ Kalan ”narraamista” kuvataan kernaasti huumorin saattelemana, varsinkin jos saalis on jäänyt niukaksi. Kehno kalaonni kirjataan vaikkapa: ”Rautu ei ollut vielääkään syömätuulella tällä tuulella”, ”Ruokaa pyytämässä Vuomakasjärvellä, saihan sitä pyytää”, tai: ”Kalaa on narrattu? vai... olikohan se toisinpäin”.¹³¹ Onnekkaimmat kalamiehet voivat todeta: ”Kalan tuloa ei voi esittää”, tai: ”Rautu söi ja me söimme rautua”.¹³²

Pihtusjärven vieraskirjamerkinnot kalastamisesta ovat selvästi vähentyneet vuosien mitaan. Autiotuvan varhaisimmissa kirjoissa jopa yli 10 prosenttia kirjoittajista mainitsee asian, 2000-luvulla kalastajien osuus on selvästi vähentynyt. Voi vain arvailla, johtuuko tämä kalojen tai kalastajien vähenemisestä, tai mahdollisesti harrastuksen siirtymisestä jonnekin muualle. Ainakin Metsähallituksen esitteen mukaan ”Enontekiön kalavedet ovat maankuulut” ja ”tuntureitten rautuvedet houkuttelevat keväällä pilkkijöitä”.¹³³ Ehkäpä kalastajat kuitenkin kulkevat omia, hieman syrjäisempiä reittejään, jotka eivät osu Pihtusjärvelle?

Linnansaaren Sammakkoniemen vieraskirjoissa on yksittäisiä mainintoja luonnonantimien nauttimisesta. Veden äärellä kalastaminen on luontevaa ajankulua: ”Kesän ensimmäinen ahvenentirri virvelillä.”¹³⁴ On sienestettykin: ”Sieniretkellä kanttarelleja ja suppilovahveroita komea kopallinen. Nauriitakin vietiin muutama kaskesta.”¹³⁵ Linnansaaren Louhimaan torpalla on vuodesta 1993 lähtien pyritty kaskea polttamalla ja viljelemällä säilyttämään vanhaa kulttuurimaisemaa.¹³⁶ Edellisen kirjoittajan lisäksi muutama muukin mainitsee kaskinauriit.¹³⁷

Luontoretki haasteina ja suorituksina

Eräät Metsähallituksen kohteissa vierailleet ovat kirjanneet retkensä vaiheita kuin listoja tai raportteja – aivan kuin pitäisivät tarpeellisena todistella tai selostaa suorituksiaan ja aikaansaannoksiaan. Ekopsykologi Kirsi Salonen kirjoittaa luonnon

merkityksestä elvyttävänä ja tasapainottavana tekijänä. Hänen mukaansa luonnossa mieli luontaisesti tyhjentyy ja antaa tilaa rauhoittumiselle. Mutta myös luontokokemus on mahdollista täyttää suorittamisen, tehokkuuden ja kilpailun elementeillä, jolloin elpymiselle ei luoda mahdollisuuksia.¹³⁸ Ville Hallikainen on todennut, että tällainen suorituskeskeisyys on tavallisempaa miehillä kuin naisilla: Erämaakäynneillään ”mies sitävastoin [etsii] elämyksiä, tilaisuutta kohottaa kuntoaan tai koetella voimiaan ja taitojaan”.¹³⁹

On kuitenkin huomattava, että luonnon asettamista haasteista suoriutuminen sekä kontrollin ja tilanteen hallinnan kokeminen voivat lisätä yksilön oman kyvykkyyden ja voiman tunnetta, ja näin luoda positiivista minäkuva.¹⁴⁰ Aiheesta kirjoittanut Risto Telama esittää mielestäni yllättävän ja varsin mielenkiintoisen väitteen: ”Monien ihmisten arkielämä työssä ja työn ulkopuolella sisältänee varsin vähän haasteita ja mahdollisuuksia kokea onnistumisen ja edistymisen elämyksiä.”¹⁴¹ Niinpä tällaista luontoretken ”suorittamista” ei voi yksiselitteisesti tuomita jotenkin vääräksi tavaksi suhtautua tilanteeseen. Joillekin se on omaan persoonallisuuteen ja mielenlaatuun sopiva, antoisa tapa oleskella luonnon keskellä.

Oravankolo vaikuttaisi olevan paikka, jonne tullaan enimmäkseen rentoutumaan ja oleilemaan. Suorituksen luonne näkyy lähinnä vain edellä mainituissa (s. 14 ja 16) luontohavaintojen luetteloissa. Joillekin retkeilijöille näiden kirjaaminen tuntuu olevan keskeinen osa elämystä. Mahdettaisiinko retki kokea epäonnistuneena, jos havaintojen määrä jäisi vähäiseksi? Hieman samanlaista omien taitojen, kunnan ja asiantuntemuksen korostusta aistii kirjoituksissa, joissa esimerkiksi todetaan, miten helppoa tuvalle on löytää:

Keskustelunaiheitamme olivat mm. – kuinka joskus vuosia sitten talvella oli hauskaa ja vähän haastavaakin suunnistaa tänne. Ei ollut kylttejä joka käänöksessä niinkuin nyt.

P.S. Tämä on upeaa kansallispuistoa, mutta erämaata tämä ei ole.¹⁴²

Myös muuten voidaan viitata omaan kokeneisuuteen retkeilijänä: ”Ikävää että tähän voi ajaa melkein pihalle. Se lienee synnä kun on vesiastiat ja kaikki muu niin likaisia ettei moista lapissa syrjäisillä eräkämpillä näy.”¹⁴³

Erityisen selvänä luontoretken luonne suoritena ilmenee Pihtusjärven vieraskirjoissa. Uusimmassa kirjassa raportoidaan toisinaan jopa tietyn reitin kulkemiseen käytetty aika,¹⁴⁴ mutta kaikkein useimmin tavoitteeksi, projektiksi tai haasteeksi mainitaan Haltilla käyminen. Lapinkuvauksistaan tunnettu kirjailija Kullervo Kempinen kirjoittaa korkealle tunturille nousemisesta eräretken suurena täyttymyksenä ja pohtii tunturille nousun motiiveja jopa Himalajan-kiipeäjiin verraten:

Vuorelle on noustava, on pakko. Ei näköalan takia, vaikka näköala on komea katseltavaksi ja palkitsee osaltaan kiipeämisen vaivat. Ei taidonnäytteenä eikä voimainosoituksena, vaikka mielen valtaakin miellyttävä tunne siitä, että on vuoren voittanut ja kyennyt huipun saavuttamaan. Huipulle on päästävä jostain käsitämättömästä syystä. Ehkäpä todellakin vain siksi, että tuo huippu on olemassa.¹⁴⁵

Olivatpa syyt tunturivaellukselle mitkä tahansa, niin sen jälkeen voidaan todeta: ”Urakka oli tehty. Haltilla oli käyty”, tai raportoidaan: ”Haltin huiputus suoritettu”.¹⁴⁶ Jonkinlaista velvollisuudentunnetta tai pakkomiellettä voisi lukea toteamuksesta ”Ollaan vielä toinenkin yö sillä pitäähän siellä Haltilla käydä”.¹⁴⁷ Mielenkiintoisia ovat myös kertomukset tunturille kiipeämisestä surkeissa olosuhteissa. Ylös on päästävä, vaikkei komeita näköaloja olisikaan tiedossa: ”Eilen saateessa kävin Haltin huipulla, eikä nähnyt mitään.”¹⁴⁸ Toinen seurue kirjoittaa:

73779–81. Projekti Haltin valloitus toteutettu. Päädyimme sakeassa säässä ja kovassa tuullessa keppejä seuraten keltaiseksi maalatulle kivikasalle 3,5 tunnin jatkuvan nousemisen jälkeen. Muusta ei juuri pystynyt päättelemään olevansa korkealla.¹⁴⁹

Tapahtumaa selostetaan joskus yksityiskohtaisestikin. Monesti muistetaan kertoa, kuinka nopeasti ja helposti retkestä on selviydytty: ”Matka Haltille kesti 3,5 h.”¹⁵⁰ Oman suorituksen vaivatomuutta voidaan korostaa toteamalla, että Haltilla ”tuli käytyä”¹⁵¹ tai tunturi ”tuli valloitettua/huiputettua”.¹⁵² Tähän tapaan kirjoitetaan siitä huolimatta, että kaikki alueella liikkuneet tietävät retken vievän aikaa ja sääoloista riippuen voivan muodostua hyvinkin haastavaksi.

Osa kävijöistä – naiset miehiä useammin – toki tunnustaa, että koville otti tai etteivät olosuhteet olleet parhaat mahdolliset. Kaksi naista kirjoittaa: ”Lievää lihaskolotusta ja Haltilla ’käväisyyn’ meni koko päivä.”¹⁵³ Kuitenkin voidaan ilmaista tyytyväisyys tavoitteen toteutumisesta: ”Haltille kiipesimme sumusta huolimatta ja tunsimme riemua sitkeydestämme, vaikka sää olikin sateinen ja pilvinen.”¹⁵⁴ Kolmen naisen ryhmä kertoo: ”Tavoite saavutettu eli Haltilla käyty, satoi nihutti koko ajan. Oli rankka matka joten yövyimme täällä vieläkin.”¹⁵⁵ Myrskyn takia tunturille kiipeämättä jättäneet lupaavat tulla uudelleen ”kesyttämään” Haltia.¹⁵⁶

Tunturin huipulla olevan vieraskirjan mainitseminen tai siihen lisätyn oman kävijänumeron toistaminen Pihtusjärven autiotuvan kirjaan tuntuu olevan monelle Haltin ”suorittajalle” todiste tavoitteen saavuttamisesta. Voidaan kertoa: ”Lumisateessa kävimme eilen Haltilla panemassa nimet kirjaan”, tai: ”Löytyi se kirja silti sieltä kivikasan uumenista”.¹⁵⁷ Näin saavutusta ei voida kiistää; se on kirjallisesti taltioitu ja kenen tahansa halukkaan – ja yhtä kyvykkään – tarkistettavissa.

Sosiaalisen kanssakäymisen näyttämö

Luontokohteissa retkeillään melko harvoin aivan yksin, vaikka toki tästäkin on merkintöjä.¹⁵⁸ Ville Hallikainen toteaa tutkimuksessaan, että retkeilijät harvoin hakevatkaan täydellistä yksinäisyyttä, vaan mieluummin oleskelua pienehkössä ryhmässä ystävien tai muiden läheisten ihmisten kanssa. Yhteisten hetkien kokeminen ja ystävyys-suhteiden lujittaminen on tärkeää myös suomalaisille erämaan käyttäjille, etenkin naisille. Metsässä tapahtuva virkistys on siis myös sosiaalinen tapahtuma.¹⁵⁹

Varsinkin Oravankololla tuntuu korostuvan yhdessäolo oman ryhmän kanssa. Jokseenkin neljännes kirjoittajista tuo esiin retken luonteen sosiaalisena tapahtumana.¹⁶⁰ Se saattaa olla romanttisesti sävytynyttä yhdessäoloa puolison tai seurustelukumppanin kanssa: ”Olen viettänyt täällä rakkaani kanssa ihanan vuorokauden upeassa paikassa.”¹⁶¹ Joskus vietetään merkkipäivää tai muuta juhlaa, vaikkapa polttareita. Vieraskirjassa keuhataan: ”Mahtava tapa viettää synttäreitä!”¹⁶², tai kerrotaan: ”Kolmen morsion polttareitten merkeissä tänne sauvottiin [sauvakävely Kattilasta] ja

kyllä olivatkin mukavat ja rentouttavat neitielämän jättäjät.¹⁶³ Jonkin verran Oravankololla käydään myös luokkaretkillä, harrastus- tai työtovereiden sekä oman perheen kanssa.¹⁶⁴ Ehkä eniten kuitenkin korostuvat muutaman ystävyksen muodostamat ryhmät – painottuahan kävijätutkimuksenkin mukaan Nuuksion kävijöiden ikärakenne nuoriin aikuisiin.¹⁶⁵ Vaikuttaa siltä, että monille näistä ei sinänsä ole keskeistä se, että ollaan nimenomaan luonnossa. Oravankolo kuitenkin tarjoaa sopivan rauhalliset ja häiriötömät puitteet viihtymiselle ja tiiviille yhdessäololle: ”Läksin etsimään itseäni ja löysinkin mielenrauhaa, hyvää seuraa kivat kaverit.”¹⁶⁶

Linnansaaren vieraskirjoissa saattaa olla peräkkäin useita sivuja, joihin on kirjattu allekkain päivämääriä, nimiä, usein kotipaikkoja ja joskus esimerkiksi veneen nimiä. Rivit seuraavat toisinaan, ja on mahdotonta päätellä, ketkä ovat matkanneet yhdessä. Juhla- ja merkkipäivien vietoista on muutamia mainintoja.¹⁶⁷ Toisinaan kyllä venekunnat erottuvat, ja lisäksi kirjoissa esiintyy selkeinä isompia ryhmiä. Osa lienee virkistyskäynnillä, nauttimassa luonnosta, kuten vaikkapa martat, ammatti-, eläkeläis- tai kyläyhdistykset, partiolaiset tai ryhmät eri työpaikoilta. Sen sijaan koululaiset varmaan tuodaan Linnansaaren oppimistarkoituksessa. Saarella vierailleiden opiskelijoiden alat tuntuvat valtaosin kytkeytyvän luontoon: Kävijöitä on esimerkiksi erilaisista metsäoppilaitoksista sekä lukuisilta eritasoisilta kursseilta ja koulutusohjelmista, joiden aiheina voivat olla metsävaellus, ympäristönsuojelu, eräopastus tai vaikka liikuntapaikkojen hoito. Linnansaaren ovat valinneet kohteekseen myös Metsähallituksen omat työntekijät, opettajat, matkailutoimittajat ja erilaiset luontokerhot yms. Tällöin käynti liittyyne ainakin jollain tavoin omaan työhön tai harrastukseen, ja sillä on ehkä jonkinlainen hyötyfunktio.¹⁶⁸

Varsinkin alaa opiskelevilla voisi kuvitella olevan aitoa kiinnostusta luontoon, mutta suurissa ryhmissä ja opetustilanteissa henkilökohtaiset luontokokemukset saattavat jäädä vähäisiksi ja pinnallisiksi. Samoin muiden ryhmien kohdalla jää arvailun varaan, mikä osuus kohteella ja sen luonnolla on retkielämykseen, tai missä määrin ollaan nimenomaan kokemassa ryhmän yhdessäoloa. Vieraskirjojen merkinnöissä on vähän varsinaisia kommentteja. Eräästä leirikoulusta kerrotaan: ”Kirkkoveneellä tultiin auringon paista-

essa ja yön aikana sää vaihtui harmaaksi sateeksi, mutta mieli on iloinen ja kokemuksia täynnä.”¹⁶⁹ Opettajaseurue kertoo olleensa ”opiskelemassa Linnansaaren luontoa -- Kaunistä ja opettavasta!”¹⁷⁰

Vaikka retkelle lähtisi yksinään, on varsin todennäköistä, että sen aikana kohtaa ihmisiä. Ainakin vilkkaimpina aikoina ja käytetyimmillä reiteillä (jollaisia Nuuksion merkityt polut ja Käsiarren Kalottireitti ovat) näkee muita retkeilijöitä. Oravankololla ollaan periaatteessa vain oman seurueen kesken, ja kontaktit muihin kävijöihin tapahtuvat enimmäkseen vieraskirjan välityksellä. Melko yleisesti kirjoitetaan käytännön asioista: Pyydetään anteeksi, ettei ole voitu tyhjentää tuhkaa kuumasta uunista, annetaan ohjeita tai todetaan vaikkapa polttopuutilanne. Joskus aikaisempia kävijöitä kiitellään sytykkeistä tai jätetyistä tarvikkeista, tai kritisoidaan esimerkiksi roskaamisesta.¹⁷¹ Suoranaiset konfliktit muiden retkeilijöiden kanssa ovat harvinaisia.¹⁷² Parissa kirjoituksessa käy ilmi vieraskirjan tärkeys. Yksi seurue lähettää ”terveiset kaikille tuntonsa kirjaan/kirjoihin tallettaneille”; toinen vaatii, että ”kämppäromaanin” pitäisi ylettyä ainakin viisi vuotta taaksepäin.¹⁷³ Oravankolon ensimmäisestä kirjasta voi erikseen mainita kämppää huoltaneen Villen usein esiintyvät, ystävälliset ja huumorintajuiset ohjeet ja terveiset. Ne ovat saaneet monilta vierailijoilta vastauksia ja kiitoksia, ja varmasti osaltaan ovat lisänneet viihtyvyyttä vuokratuvalla.¹⁷⁴

Pihtusjärven vieraskirjoissa on selvästi vähemmän merkintöjä ihmisten keskinäisistä väleistä tai tunnelmasta kuin Oravankololla. Sielläkin on satunnaisia merkintöjä esimerkiksi vapun, uudenvuoden ja syntymäpäivien juhlimisesta,¹⁷⁵ mutta vähemmän kuin Nuuksiossa. Melko yleinen kommentoinnin aihe on muiden kulkijoiden määrä. Todetaan, miten hiljaista on ollut: ”Kohdasimme sillalla ensimmäiset ihmiset neljään päivään.”¹⁷⁶ Vaihtoehtoisesti voidaan taivastella tuvan ympäristön vilkkautta ja väkimäärää: ”Pitsus on kuin pieni kaupunki kun on vaeltanut kolme päivää näkemättä ainuttakaan ihmistä.”¹⁷⁷ Kämppäkavereita ja kanssamatkalaisia voidaan kiitellä hyvästä seurasta.¹⁷⁸ Melko yleistä tuntuu olevan terveisten lähettäminen nimetyille henkilölle tai seurueelle sekä hyvän matkan, sään tms. toivotukset retkeilijöille yleensä.¹⁷⁹

Tietenkään retkeilijöiden yhteiselämä autiotuvalla ei ole aina saumattoman sopusointuista. Ristiriitoja syntyy väistämättä, kun toisilleen vie raat ihmiset viettävät aikaa keskenään kohtuullisen pienessä tilassa. Muuan mies hermostuu: ”Mökkiläisiä tupa täynnä vaeltajat eivät mahdu kun jäävät asumaan päiviksi – tupa on tarkoitettu yhden yön yöpymisiin.”¹⁸⁰ Itsensä ”Stadin staroiksi” nimenneiden kolmen miehen pitkäkö, kärkevää arvostelua sisältävä, vaikkakin humoristinen kirjoitus tuo elävästi mieleen Piia Allénin havaitseman eri tyyppisten retkeilijöiden välisen suoranaisen kaunan sekä kirjailija Johanna Sinisalon esiintuoman, internetin keskustelupalstoilla vilkkaana käydyn kädenväännön ”grammanvii laajien” ja ”gummisaapastalebaanien” välillä.¹⁸¹ ”Kaikenkarvaista kairojen konkaria täällä riittää”, kirjoittaja toteaa kyllästyttyään ”veteraaninaalien” erätaitojen opetukseen sekä kertomuksiin valtavista rautusaaliista, toistuvista Haltin-valloituksista ja muista uroteoista. Vuodatus päättyy (itse)ironiseen huomautukseen:

Yhtään erävaeltajaa ei tosin nähty: ne lienevät kaikki jossain erämaassa, täällähän ei ole muita kuin mökistä toiseen pipo takaraivolla hiihtäjiä ja tietty me, pojat kalsareissaan pilkit kourassa tyhjää nykimässä. Nyt jos vielä osattais takaisin.¹⁸²

Pihtusjärven ympäristössä moni kiinnittää huomiota vastuuttomaan roskaamiseen:

Luppopäivä Pihtusjärvellä kulutettiin mm. autiotuvan siivoukseen. Hyvät ihmiset, jos ette välitä omasta viihtymisestäänne niin ajatelkaa edes muita. Roskis ja jäteastia ovat pihan perällä, ei puulaatikossa tuvassa.¹⁸³

Jotkut kirjoittajat mainitsevat negatiiviseen sävyyn myös toisten huonon käytöksen – seinän takana ”ryypättiin ja huudettiin”¹⁸⁴ – ja moottoriajoneuvoilla kulkemisen¹⁸⁵. Edellä mainittujen kanssa yhteneviä virkistyskokemusta häiritseviä tekijöitä ovat luetelleet myös Käsivarren kävijätutkimuksen vastaajat.¹⁸⁶

Pihtusjärvellä Metsähallituksen huoltohenkilöstön merkintöjä on kauttaaltaan melko vähän. Ne ovat lähes poikkeuksetta niukkoja ja asiallisia, eikä retkeilijöihin juurikaan oteta kontaktia.¹⁸⁷ Vanhimmissa vieraskirjoissa näkyy paikallisten

poromiesten käyntejä kohtuullisen useinkin. Joskus mainitaan koirat, joku sana poroista tai moottorikelkkojen nimet, tai että ollaan ”soitto-reissulla” (erämaapuhelimella).¹⁸⁸ Vieraskirjoista ilmenee harvoin suoraa kontaktia retkeilijöihin; vilkkainta sananvaihtoa käydään poromiehen etsintäkuuluttamista koirista.¹⁸⁹ 2000-luvulle tullessa merkinnät ovat vähentyneet radikaalisti. Sentään joku tuvalla käynyt vaeltaja kirjoittaa: ”Täällä saimme haastella aitojen poromiesten kanssa.”¹⁹⁰ Ainakin syyskuun lopulla 2003 pari seuruetta mainitsee kulkeneensa porokämpän kautta. Ehkä tämä kämpppä on vähentänyt paikallisten tarvetta poiketa autiotuvalle? Samoin varmaan matkapuhelintekniikan kehittyminen on lopettanut tarpeen erämaapuhelimen käyttöön.

Myös Nuuksiossa luontoretkeiläiset saattavat tavata paikallisia asukkaita. Oravankolon vieraskirjoissa on ajoittain hyvinkin runsasta kommentointia Ruuhilammen mökkinaapureista, jotka koettelevat sekä näkö- että kuuloaistia. Naapureiden läheisyydestä ja mökkien runsaudesta valitellaan: ”Nätti paikka, muttamutta... vähän kuin kotiparvekkeella kököttäisi – paitsi että siellä on naapureista vähemmän haittaa.”¹⁹¹ Alusta asti erityisen huomion kohteeksi muodostuvat autot:

Vaelsimme Kattilan kammin kautta kohti asumatonta korpea kohdataksemme viime metreillä ennen Oravankoloa punaisen matalan urheiluauton minkki(?)turkkisine omistajatarineen.¹⁹²

Vuosien mittaan merkintöjä on useita, mutta erityisesti viidennessä vieraskirjassa ”valkoinen auto” alkaa muodostua käsitteeksi: Se mainitaan reilun vuoden aikana (keväästä 1999 syksyyn 2000) yli kaksikymmentä kertaa, yleensä kipakan huumorin höystämänä. Kävijät kommentoivat ja jatkavat toistensa kirjoituksia: ”Perinteitä noudattaen ihailimme valkoista autoa vastarannalla.”¹⁹³ Lopulta jopa auton näkemättä jäämisestä tai poistumisesta tulee mainitsemisen arvoinen asia:

Saavuimme kololle suurin odotuksin pilvipoutaisena perjantaipäivänä. Tarkoituksenamme oli pongata ’valkoinen auto’ vastarannalla sillä olimme kuulleet sen pesivän näillä seuduilla. Pettymyksemme oli suuri, kun kohde ei näytetty. Saimme saaliiksi vain kaksi ahventa ja melkein sorsan.¹⁹⁴

Esteettisiä elämyksiä

Maisemien ihasteleminen on monissa vieraskirjojen kirjoituksissa keskeistä ja tärkeää. Kävijätutkimuksen mukaan enemmän kuin puolet Nuukiossa vierailleista halusi kokea alkuperäistä luontoa ja erämaisuuutta, ja alueen positiivisina puolina mainitaan kauneus ja jylhyys.¹⁹⁵ Oravankololla reilusti yli kymmenesosa ylistää näköaloja. Voidaan todeta yksinkertaisesti, että on ”kaunista”, tai yleisellä tasolla mainitaan luonnon tai paikan kauneus.¹⁹⁶ Joskus kerrotaan suorastaan, että on ”ihailtu maisemia”, joita kuvaillaan usein adjektiiveilla ”kaunis” tai ”upea”.¹⁹⁷ Toisinaan kehuutaan tietyn kohteen tai ilmiön kauneutta, vaikkapa syksyistä metsää, upeita jäämuodostelmia tai tuplasateenkaarta.¹⁹⁸ Eryteisesti puhdas, luminen talvimaisema tuntuu miellyttävän (usein kaupunkilaisia) kävijöitä: ”Maisemat, muuten, kuin joulupostikortista.”¹⁹⁹

Käsivarren alueen kävijätutkimuksessa korostuvat kohteeseen tulon syinä upeat maisemat ja ainutlaatuinen luonto.²⁰⁰ Vaikka Pihtusjärven kämpällä käy maiseman ihailijoita ja kehuja, heidän suhteellinen osuutensa jää pienemmäksi kuin Oravankololla. Tämän arvelen johtuvan valitsevasta niukasta ja asiallisesta kirjoitustavasta. Osa kulkijoista on myös vasta menossa Haltille, jota voi varmasti pitää pääasiallisena ”näköalapaikkana”. Osansa lienee silläkin, että sumu, pilvet tai joskus lumipyry heikentävät näkyvyyttä. Komeaa katsottavaa kyllä riittäisi, mutta aina sitä ei pääse näkemään: ”Ilma oli SURKEA. -- Ihailut maisemat jäivät näkemättä. Täytyy katsoa kotona korteista ja kirjoista millaiset maisemat Haltin huipulta avautui.”²⁰¹ Paljon ei ole nähnyt seuraavakaan kirjoittaja:

Kutturakurun jälkeen emme ole lumipyryä, myrskyä ja lunta lukuun ottamatta nähneet vilaustakaan maisemasta puhumattakaan tuntuista. Jatkamme ”etsiskelyä” tuonne Haltin majalle...²⁰²

Maiseman tai näkymien ihaileminen mainitaan Pihtusjärvelläkin: ”Menossa Haltia ihastelemaan.”²⁰³ Joku kertoilee tuntojaan laveamminkin:

Eipä se luonto helpolla kauneuttaan näytä, uimaan pisti Vuomakasjokeen ennen kuin yli päästi. Palkkio oli Pitsusputous ja lämmin Pitsuskämpä ja ylen kaiken komeat tuntuirit ympärillä. Kyllä näkymät ovat vaivansa arvoisia.²⁰⁴

Erään kirjoittajan mielestä ”näkymät olivat sanoin kuvaamattoman kauniit”.²⁰⁵ Toinen toteaa: ”Maisemat olivat todella mahtavat!”²⁰⁶ Vaikka muutamia muitakin adjektiiveja käytetään, kaikkein yleisimmin toistuva näköalan määre tuntuisi kuitenkin olevan ”upea”.²⁰⁷

Linnansaaren vieraskirjojen suhteellisen vähäisestä merkinnöistä löytyy myös muutamia luonnonkauneuden kuvauksia. Eräs kirjoittaja toteaa pitkäähkön runonsa aluksi: ”Linnasaareen saavuimme / Kansallispuistoa katsomaan / Luonto täällä on kaunista / tutkimisen arvoista.”²⁰⁸ Toinen siteeraa Kari Rydmanin laulun kertosaattia: ”Niin kaunis on maa, niin korkea taivas, soi lintujen laulusta kukkiva kunnas ja varjoiset veet.”²⁰⁹ Muuan seurue toteaa: ”Mukavat oli maisemat”, toiset taas haikailevat ”soutelemaan Saimaan kauniiseen saaristoon”.²¹⁰ ”Lehdot on hienoja vesisaateessakin”, toteaa melonnassa välipäivää pitänyt kirjoittaja.²¹¹ Jälleen on todettava, ettei merkintöjen vähäisyys tarkoita kohteen arvostuksen tai kokemusten puutetta,²¹² vaan kertonee enemmän vieraskirjakäytännöstä.

Irti arjen kiireestä ja hälystä

Moni hakeutuu luontokohteisiin päästäkseen irti arjen rutiineista, melusta ja kiireestä. Onpa suomalaisilla nähty olevan jonkinlainen tarve ja kaipuu ajoittain vaihtaa kulttuuriympäristö luontoon, jossa voi kokea olevansa vapaa ja rauhasa.²¹³ Nuuksion kävijäkunta on 90-prosenttisesti kotoisin pääkaupunkiseudulta, ja painottuu ikäryhmiin 25–44-vuotiaat.²¹⁴ Tämän tiedon ja myös vieraskirjojen perusteella voisi Oravankolonkin käyttäjien olettaa koostuvan suurella määrin työikäisistä kaupunkilaisista. Ei ole siis ihme, että viittaukset rauhaan, hiljaisuuteen, lepoon, kiireettömyyteen ja ”akkujen lataamiseen” ovat tavattoman yleisiä vuokratuvan vieraskirjoissa. Positiivinen tunnelma kirjataan jollain tavalla. Tuvalla oleskelua kuvataan kiireettömänä nautiskeluna, kaupunki- ja työelämästä sekä arjesta irtautumisena ja niiden vastapainona.²¹⁵

Oravankololla voidaan kertoa: ”Arkihuolet upotettiin tuuralla kuokittuun avantoon. Auriongonpaisteessa ihmeteltiin luonnonrauhaa, kuunloisteessa tarkasteltiin tähtitaivaan kuvioita.”²¹⁶ Toinen seurue toteaa: ”Tänne on mukava tulla kiireen keskeltä rauhoittumaan kauniin luonnon keskelle.”²¹⁷ Varmaan moni kävijä jakaa myös seuraavan kirjoittajan tunnot:

Vietimme rauhallista viikonloppua. Juuri mitään emme tehneet, mutta sen vuoksi tänne tulimmekin. Kukaan ei tiedä, missä olemme, puhelimet pois päältä. Hiljaista ja mukavaa.²¹⁸

Jonkin verran vieraskirjoissa toistuu lause akkujen lataamisesta: ”Akut on taas ladattu – ei muuta kuin nokka tuuleen.”²¹⁹ Usein samalla viitataan työelämään, kaupunkiin tai jopa molempiin:

Kesken työviikon hengähtämässä ja lataamassa akkuja opiskeluja varten. Säätsuosivat, luonto oli kauneimmillaan -- Illan kruunasi tähtikirkas yö, jonka veroista ei taatusti löydä Helsingin keskustasta mihinkään vuodenaikaan.²²⁰

Kun on virittäydytty sopivaan tunnelmaan, saatetaan myös haikeana todeta: ”Eipä tekisi mieltä takaisin mennä cityelämään.”²²¹

Pihtusjärven autiotuvalla maininnat levosta ovat yleensä konkreettista lepäämistä Haltin-retken jälkeen tai välipäiviä vaeltamisesta: ”Keitimme tsajut ja kävimme ansaittuun lepoon”, tai: ”Haltilta hujuteltiin suksilla alas ja loppuvauhdilla takaisin tänne kämppään keräämään voimia, vettä ja hiilihydraatteja huomisen pikataipaleelle jonnekin etelään päin”.²²² Useampi kirjoittaja käyttää ”luppo”-sanaa joutilaan ajan tai levon merkityksessä: ”Kolme Etelän Varista tuli Meekolta, kävi Haltilla, joutui [huonon sään takia] viettämään luppopäivän, jatko Meekolle takaisin.”²²³ Rentoutumista tai kiireettömyyttä ei korosteta, ja vaikka rauhaa ja hiljaisuutta luulisi erämaa-alueella riittävän, niistä kerrotaan äärimmäisen harvoin. Löytämäni merkinnät rauhasta ovat samassa vieraskirjassa ja kolme viimeistä hyvin lyhyen ajan sisällä. Tässä voisikin kuvitella kirjoittajien saaneen vaikutteita edellisistä teksteistä.²²⁴

Linnansaarenkin vieraskirjoissa luonnonrauhasta on vain muutama maininta.²²⁵ Lepoa tai arjesta irtautumista ei myöskään suuremmin korosteta. Sentään eräs seurue kertoo kokeneensa ”vastapainoa teknistyvälle kiihkolle, rauhaa ja suomalaisia juuria!”, toinen taas ilmoittaa olevansa ”vuorokauden karkumatkalla kaupungin kuumilta kaduilta”.²²⁶ Moni kävijöistä näyttäisi tulevan lähialueilta, maaseudulta tai suhteellisen pienistä taajamista, joissa arkielämää ei ehkä koeta aivan yhtä kiireiseksi ja ahdistavaksi kuin esimerkiksi pääkaupunkiseudulla. Jos ollaan päiväretkellä, käynti jää kestoiltaan lyhyehköksi. Esimerkiksi vuorolaivalla suurena ryhmänä pääsaarella pikaisesti käyvät eivät välttämättä koekaan erityisen syvää rauhaa, virkistystä tai arjesta irtautumista. Nämä seikat saattavat olla syynä vieraskirjan vähäisiin irrottautumisen- ja rentoutumiskommenteihin. Kohde ei ehkä sittenkään ole, ainakaan kaikille kävijöille, sellainen lepo- ja viiptymispaikka kuin Oravankolo ja Pihtusjärven autiotupa.

Parhaimmillaan luontoretkellä todella irrotaan arjesta. Kuten myös Piia Allén on todennut, autiotupien vieraskirjoissa viitataan retkeilyn ulkopuoliseen arkielämään vain todella merkittävien tapahtumien osalta, tai kursorisesti silloin, kun vaellus on päättymässä.²²⁷ Maininnan arvoisena ”normaalielämänä” on Pihtusjärvellä pidet-

ty paria urheilutapahtumaa (mitä tämä kertoo-
kaan suomalaisten arvoista?) sekä New Yorkin
World Trade Centerin pommi-iskuja syyskuus-
sa 2001.²²⁸ Retken lähestyessä loppuaan voidaan
todeta: ”Halti käyty, paluu maantielle alkaa”, tai:
”Sitten lähdetään takas etelään, jossa palmut kas-
vaa ja balalaikka soi”.²²⁹ Myös viittaukset kaupun-
kioloihin ovat harvinaisia. Eräs kirjoittaja kertoo:
”Yö tässä Pihtsoksen kämpässä oli niin hieno, et-
temme sitä Helsingin yöhön välittäisi vaihtaa.”²³⁰
Toinen toteaa ironisesti, kaiken kokeneena: ”Nyt
on nähty Halti ja metro, että vieläkö sitä jotain
muuta...”²³¹ 2000-luvulle tultaessa vieraskir-
joissa näkyy matkapuhelintekniikan leviäminen
Käsivarren erämaahan: ”Tulihan sieltä [Haltilta]
meidänkin soiteltua pakolliset elonmerkki-ilmoi-
tukset”, tai vielä ytimekkäämmin: ”GSM toimi
huipulla”.²³²

Vaikka Oravankololla koetaan vahvaa arjesta
irtautumista, on vieraskirjoissa toisaalta melko
paljon viittauksia ”ulkomaailman” tapahtumiin,
kaupungin läheisyyteen ja omaan kaupunkilai-
suuteen. Tämä johtunee siitä, että ollaan kui-
tenkin niin fyysisesti kuin ajallisesti lähellä ko-
tia ja normaalielämää. Täälläkin suurimman huo-
mion saavat erilaiset urheilutapahtumat; tosin jo-
ku mainitsee olevansa lähdössä äänestämään.²³³
Hyvin tavallista on jotenkin rinnastaa Nuuksio
kaupunkioloihin: ”Lähellä kaupunkia, hiljaisuus
ja luonto”, tai: ”Eipä uskoisi, että ihminen voi
löytää näin ihanan paikan lähellä H:kiä”.²³⁴ Toi-
saalta tämä läheisyys tuo mukanaan muistutuksen
myös sivistyksen varjopuolista. Tällaisina maini-
taan esimerkiksi lentokoneiden ja 2000-luvulle
tultua myös jäätelöauton aiheuttama melu.²³⁵

Omaa kaupunkilaisuutta saatetaan hieman
ivata; tunnustetaan suoraan oma taitamattomuus
ja vieraantuneisuus luonnosta. Ollaan ”onnetto-
man kaupunkilaisia herrasmiehiä”, ”uusavutto-
mia erämatkaajia” tai ”urbanisoituneita kaupun-
kilaisnuoria”.²³⁶ Retken kallistuessa lopuilleen
tehokkaan arjesta irtautumisen jälkeen arvuutel-
laan: ”Onkohan stadia enää olemassa?”, tai mie-
titään: ”Kai sitä nopeasti palaudumme kaupunki-
laisiksi?” bussi-, juna- ja metromatkan kuluessa.²³⁷
Eräs seurue ilmoittaa: ”Suuntaamme nyt takaisin
sivistykseen ja riennämme akvedukteille!”²³⁸

2.2 Tunteita tulvillaan

Reissumies taipaleella – ikimuistoista ja nautinnollista

Jo aikaisemmassa luvussa (s. 18–19) kävi ilmi,
että Nuuksion vuokratuvalla useille seurueille
on oleellista nimenomaan ryhmän kiireetön ja
keskittynyt yhdessäolo. Tupa on varattu, vuokra
maksettu ja avain noudettu etukäteen, ja sijainti
on syrjäinen. Käynnit ovat siis pakostakin etukä-
teen suunniteltuja; paikan saaminen käyttöön ja
sinne kulkeminen sekä varustautuminen vaativat
ennakkotietoja ja vaivannäköä. Tiedossa on erityi-
nen tapahtuma, ja siksi retken osallistujat yleensä
ovat positiivisesti asennoituneita. Vieraskirjois-
sa tämä näkyy lukuisina myönteisinä komment-
teina, jotka voivat koskea esimerkiksi paikkaa,
säättä, luontoa tai omaa seuruetta. Tunnelmaa ja
olemista kuvaillaan usein mukavaksi, leppoiseksi
tai rentouttavaksi. Kävijät ovat hyvällä mielellä
ja tyytyväisiä; retken aikana he ovat virkistyneet,
rentoutuneet ja nauttineet.²³⁹

Melko tyypillisiä tuntemuksia ja tunnelmia
kuvaavat vaikkapa lauseet: ”Vietimme rentout-
tavan ja mukavan reissun”²⁴⁰, ”kiireettömyys on
ollut nautintoa”²⁴¹ ja ”hermolepoa on todella saa-
tu taas jaksaa kaupungin metelit”.²⁴² Voidaan to-
deta, että on viihdytty²⁴³ tai kertoa, että ”nyt on
hyvä olo”.²⁴⁴ Eräs kirjoittaja jopa ilmaisee seuru-
eensa olotilan: ”Tyytyväisinä elämän täydelliseen
autuuteen ja onneen”.²⁴⁵ Useampikin esittää reto-
risen kysymyksen tyyliin ”mitä muuta ihminen
kaipaisi?” tai ”voiko muuta toivoa?”²⁴⁶ Tällaisen
mielihyvän vallitessa voidaan myös todeta retken
ikimuistoisuus tai unohtumattomuus.²⁴⁷

Pihtusjärven autiotuvan vieraskirjoissa ker-
rotaan toisinaan fyysisestä olotilasta ja voinnista
(märkyys, väsymys tai pirteys, lämpö, kipeät ja-
lat tms.),²⁴⁸ mutta varsinaiset tunteiden ilmaukset
ovat harvinaisempia. Tietyntaista tyytyväisyyttä
retkeen voidaan ilmaista jollakin positiivisella lau-
sahduksella: ”antoina matka”, ”hyvillä mielin” tai
”väsyneinä mutta onnellisina”.²⁴⁹ Eräs kirjoittaja
intoutuu sanaleikkiin: ”Halti huiputettu! Olen
haltioissani.”²⁵⁰ Nautintoa tai rentoutumista mo-
nikaan ei mainitse, mutta tämän syyksi arvelen
taas yleisen kirjoittamistavan, en mainittujen tun-
nelmien puuttumista. Yksi pariskunta sentään ja-
kaa muillekin mottonsa: ”Nauti matkanteosta,
äläkä vain perille pääsemisestä”, ja kolmen nai-

sen seurue julistaa olevansa ”tunturinautiskelijat (vaan ei huippuvaeltajat)”.²⁵¹ Joku runoileekin:

Ilta-auringon kilo Pitsusjärven pinnassa tuuli
melkein tyyntynyt on ilta ja rauhee rauha rin-
nassa. Nyt kun täällä ei myrsky rajuilma pau-
haa, voi tuntea todellista luonnonläheisyyt-
tä, rauhaa.²⁵²

Jotkut kirjoittajat haluavat korostaa muillekin erämaavaelluksen tuomaa mieleenpainuvaa elämystä. Pitkähkön runon säkeessä todetaan: ”Tää tunne erämaan / jää sisimpääsi kaipaamaan / taas uudet, polut, retket / unohtumattomat hetket.”²⁵³ Yksi kulkija kirjoittaa: ”Kaksi ikimuistoista päivää täällä Haltin läheisyydessä saimme viettää”, toinen taas nimittää vaellusta ”muistorikkaaksi”.²⁵⁴ Näiden lisäksi eri kirjoittajat ovat luetelleet muutamia koskettavia ja unohtumattomia yksittäisiä asioita.²⁵⁵

Pihtusjärven vieraskirjoissa erottuu harvinaisena pitkä, tunteellinen ja runollinen kirjoitus:

Tulin tämän pöydän ääreen tuntuilta, hiihtäen; välillä rinkan alle uupuen, välillä mäkiä tulisesti laskien. Nyt on majassa tuli ja liesi, ympärillä hiljainen, kylmä koti, missä riekko väliin naurahtaa taivaan kummia valoja. Mitä muuta ihminen enää tarvitsee, kysyn, tarvitsematta siihen vastausta. Mikä on tärkeämpää, missä nyt ovat ihmiset ja maailman meno? Kun seisoo jäällä, ja jos kuuntelee, voi kuulla, mitä on olla. Ja tämän saman hiljaisen aavistuksen otan mukaani palatakseni tänne aina kun mieleni alkaa täyttyä kaiken maailman koohtuksista, välillä palaan tänne ihan muuten vaan; haaveissa ja unissa puhaltavat tunturin tuulet.²⁵⁶

Edellä siteerattu teksti vastaa melko täydelleen Kirsi Salosen ajatuksia elvyttävästä luontokokemuksesta, jossa tapahtuvat seuraavat psyykkiset prosessit: lumoutuminen, arkipäivästä irtautuminen, paikan ja maiseman ulottuvaisuuden ja yhtenäisyyden tuntu sekä ympäristön sopivuus itselle. Salonen kirjoittaa myös olemisen ja riittä-

vyiden kokemuksesta sekä suggestiivisesta mielikuvissa miellyttävään paikkaan palaamisesta ekopsykologisena menetelmänä.²⁵⁷ En usko sitaatin edustavan mitenkään ainutlaatuisia tunteita, vaan kuvittelisin samantapaisia heränneen tutkijaini kohteiden muissakin kävijöissä. Oravankololla näkyikin hieman vastaavaa tunnelmointia. Tuontapainen voimallinen hehkutus vain ei lie meille suomalaisille kovin tyyppillistä ainakaan kaunokirjallisten tai päiväkirjatekstien ulkopuolella – mikä ei tietenkään tarkoita, etteivätkö retkeilijät kokisi vahvoja ja syviä elämyksiä.

Linnansaaren vieraskirjat on jo todettu teksteiltään niukoiksi. Tunteenilmauksiakin on harvassa, mutta sentään joitakin. Erään kirjoittajan mukaan ”viisi päivää Linnansaarella, kesän paras aika”, toisen mielestä ”täällä sielu lepää”, kolmannella on ollut ”ikimuistoinen trippi”.²⁵⁸ Muuan mies hehkuttaa upeaa kokemustaan viihättävän naisen seurassa.²⁵⁹ Yksi seurue on ”luonnosta nauttinut”, toisilla on ollut ”mahtava meininki”.²⁶⁰ Näiden lausahdusten ilmaisemien elämysten laatua tai syvyyttä on vaikea tulkita. Positiivisia tunteita ovat voineet aiheuttaa tietysti kokemukset luonnosta, mutta yhtä hyvin vaikka yhdessäolo oman seurueen kanssa.

Oravankolon kaupunkilaiset kävijät ovat päässeet myös kokemaan jännitystä. Yhden kirjoittajan mielestä ”yöhiilto metsässä on täynnä jännitystä – ja ihaninta on kun mökki lopulta löytyy”.²⁶¹ Toiselle saman tunteen on aiheuttanut rannassa luikerrellut ja sihissyt kyy.²⁶² Suoranaista pelkoa ovat pikkulapsissa herättäneet sudet sekä tuvan seinälle kiinnitetty täytetty kanahaukka.²⁶³ Mielenkiintoista on vieraskirjoissa yli vuoden ajan (kesästä 1999 lähtien) käyty sananvaihto karhuista, joista tuolloin tehtiin havaintoja pääkaupunkiseudullakin. Oravankololla pelonsekaisia pohdintoja koetetaan lieventää huumorilla. Yksi kirjoittaa tittelikseen ”karhunsyötti”, muutamat puolestaan toteavat, että karhua ei näkynyt: ”Tähän mennessä ei karhusta ole vielä näkynyt jälkeäkään. Elämme toivossa...”²⁶⁴ Eräät tunnustavat suoraan pelkonsa, jota joku vielä lietsoo kertomalla karhun kuulemma liikkuneen alueella.²⁶⁵

Luonto suuri, ihminen pieni – nöyryyttä ja kiitollisuutta

Muutamissa vieraskirjateksteissä tuodaan esiin tunne ihmisen pienuudesta luonnon keskellä: ”Haltilta avautui koko käsivarren ’tunturimaailma’ mahtavuudessaan ja rannattomuudessaan. Näissä maisemissa ihminen on pieni ja luonto suuri.”²⁶⁶ Linnansaareissa kerrotaan: ”Olemme mykistyneitä ja nöyriä Suomen luonnon edessä.”²⁶⁷ Tosin Oravankolon toteamus ”hieno elämys täällä luonnon armoilla” saa pian melko napakan vastakommentin: ”Emme olleet täällä minäkään armoilla (esim. luonnon). Siksi olikin niin mainiota.”²⁶⁸ Eräät kirjoittajat yhdistävät luonnon ihailuun uskonnollisävytteisiä viittauksia: ”Kuinka rakastankaan tätä maata. Täällä tuntee turvallisen vapauden ja oman pienuutensa. Täällä on lähellä luontoa ja Luojaansa”, tai: ”Kun katselen mökin ovesta upeaa järvimaisemaa, voin vain todeta, että kyllä Meidän Herramme luoma luonto on upeaa.”²⁶⁹ Usein tämäntyyppisiin teksteihin liitetään vielä kiitollisuuden ilmauksia: ”Kyllä Suomen luonto on upeaa – kiitos Jumalalle siitä!”, tai: ”Hienoa on ollut; kiitollinen mieli! Isä on ollut siunaamassa.”²⁷⁰ Näissä uskonnollisesti värityneissä lausunnoissa voisi ehkä olla näkevinään tiedostamattomia kulttuurisia vaikutteita jopa Sakari Topeliukselta asti.²⁷¹

Käsivarren kävijät viittaavat joskus muihinkin henkiolentoihin, kuten tunturin tai säiden haltijaan, maahisiin tai seitoihin. Kirjoitetaan esimerkiksi: ”Toivottavasti ilmojen haltija on suosiollinen, eikä kastele meitä läpimäriksi!”, tai: ”Haltin muoria ja maahisia lepyttelemässä.”²⁷² Varsinkin vanhemmissa vieraskirjoissa näkyy tämä tapa personoida Haltia, yleensä muoriksi kutsuen: ”Kiitos ’Haltimuori’ kun ensikertalaiset harteille huoli”, tai: ”Haltimuori käski kertoa terveisiä, hymyillen leveällä naamallaan.”²⁷³ Kiitokset voidaan suunnata myös vaikka ”kämpän hengille ja kämppäkavereille.”²⁷⁴

Erämaassa kulkiessa ei saa olla ylimielinen, vaan jonkinlainen nöyryys ja luonnonvoimien kunnioittaminen kuuluvat asiaan. Voidaan kertoa: ”Matka jatkuu Haltille, jos luoja suo niin olemme huomenna täällä taas...”, ”Haltin haltuun tänään. Ainakin yritetään”, tai arvoituksellisen oloisesti: ”Huomenna nousta, jos...”²⁷⁵

Kaksi miestä kuvaa käyntiään Haltilla ukkossa-teessa ja pimeässä ja toteaa viimein:

Retkiseikkailuista kirjoitettava tarina on päättyvä näin: ’Ja entistä enemmän ihmislapset Kalle ja Erkki oppivat kunnioittamaan äiti Luontoa ja hänen mahtavia apulaisiaan.’²⁷⁶

Suunnitelmat Haltilla käymisestä saattavat joskus kariutua. Silloin on vain todettava: ”[nimet] kävivät Haltin juurella: ylös emme päässeet”, tai: ”En päässyt ihan huipulle, koska näkyvyys oli tosi huono.”²⁷⁷ Myös kalastajat voivat ymmärtää olevansa luonnon armeliaisuuden varassa: ”Pihtus antoi vain vähän, mutta hyvä niinkin.”²⁷⁸

Moni kirjoittaja ilmaisee myös muille kuin jumalalle tai henkiolioille osoitettuja kiitollisuuden tunteita. Tupaa voidaan kiittää: ”Kiitos kololle oravan, kun antoi hetken rentouttavan”²⁷⁹, tai: ”Kiitämme tupaa ja vanhaa herra Haltia vieraanvaraisuudesta.”²⁸⁰ Kiittääpä joku Metsähallitustakin: ”Kiitokset herra Metsähallituksen pääjohtaja ja pienemmätkin viskaalit!”²⁸¹ Usein kiitokset toki kirjataan aivan yleisellä tasolla, kiitollisuuden kohdetta tarkemmin nimeämättä.²⁸²

Soraääniä – pettymyksiä ja harmittelua

Luontokohteeseen lähdetään retkeilemään yleensä hyvillä mielin ja korkein odotuksin. Siitä huolimatta ja ehkä suurelta osin sen takia joskus kohdataan asioita, jotka harmittavat, suuttavat tai masentavat – kaikki ei menekään, niin kuin on toivottu. Näitä tuntemuksia olen jo osittain sivunnut (s. 19–20) kirjoittaessani retkikohteista sosiaalisen kanssakäymisen näyttämönä, sillä usein nuo negatiiviset asiat ovat toisten ihmisten toiminnan aiheuttamia. Eräs kirjoittaja kertoo: ”Kämpän siivo oli pieni pettymys”, toista taas ”harmittaa roskien määrä alueella.”²⁸³ Todella kiukkuiselta vaikuttaa Haltin roskaajista kirjoitettava todetessaan:

Joillekin näyttää Haltille nousu ottavan toisissaan voimille, koska eväpaperit ym. täytyy jättää huipulle kivenkoloihin! Olis kirveelle töitä!!! Turvallista matkaa kaikille kunnon vaeltajille.²⁸⁴

Tuohtuneita ovat myös seuraavat Pihtsusjärven kirjoittajat: ”Harmittaa vain bensininhaju, moottorikelkkujen melu näin erämaan hiljaisuutta tavoittelevia.”²⁸⁵ Helsinkiläismies puolestaan kertoo vakaan mielipiteensä helikopterilla lentämisestä:

’Minkä jaksat erämaahan kantaa, pitäisi jaksaa kantaa sieltä pois.’ Eiköhän tämä koske itseämmekin. Kun ottaa rauhallisemmin ja varaa aikaa & katselee ympärilleen niin silloin tuskin tarvii lentää helikopterilla pois ;-) Tympii tuo jatkuva pörinä. Reipasta reissumieltä kaikille! (Mut löytää Kovdoskaisilta, tulkaa sinne vetää dunkkuun). Nyt odotan, että jalat jaksaa viedä Haltille. ’I’m not going home by helicopter!’²⁸⁶

Muita Pihtsusjärven ”ihmislähtöisiä”, ankarasti sadateltuja mielipahan aiheuttajia ovat esimerkiksi korkeiksi koetut kalastusmaksut sekä ensiaputarvikkeiden väärä säilytys ja osaamattomuus tunturitupakäytännöistä.²⁸⁷ ”Pientä harmia matkalla” on ollut sillä kirjoittajalla, joka omaa huolimattomuuttaan on pudottanut ja unohtanut tavaroitaan matkan varrelle.²⁸⁸ Sittenkin aika vähäisenä vastoinkäymisenä voinee pitää suklaan vähenemistä, vaikka kirjoittaja ilmoittaakin sen ”surettavan suuresti”.²⁸⁹

Oravankolon osalta on jo käynyt ilmi naapurien ja muiden ”sivistyksen merkkien” tunnelmaa latistava vaikutus nimenomaan odotetun erämaaelämyksen vastapainona (s. 20). Lapsi kirjoittaa suoraan: ”Petyin kun näin AUTON!”²⁹⁰ Aikuiset eivät välttämättä ilmaise harmiaan yhtä jyrkästi. He voivat todeta: ”Erämaatunnelmaa hie-man häiritsi naapurissa loistava sähkövalo...”, tai: ”Kumppania vähän harmitti ’pitkän erämaavael-luksen’ jälkeen, kun naapurissa n.100 m päässä oli valkoinen auto”.²⁹¹ Ikävää on tietysti silloinkin, kun ”illuusion erämaasta särki lentokoneet” tai kun ”Nuuksiosta tullessa tuntui niin erämaiselta, mutta silmänlumetta vain, kauppa-auto pysähtyy vajaan kilometrin päässä”.²⁹² Melkoista aggressiota sen sijaan voi lukea seuraavasta purkauksesta: ”Hankkikaa haulikko naapurinäjää varten. Se puuaivo repii opastekylttejä tuolta matkan varrelta. Haulikolla olisi mukava räiskä sen valoavon mökin seinää roimasti.”²⁹³

Oravankololla harvoin ilmaistua suoranaista pettymystä paikkaa kohtaan osoittaa kirjoittaja, jonka mukaan ”ensivaikutelma ankea ja karu”. Hän kuitenkin heti pehmentää lausuntoaan jatkamalla: ”mutta eiköhän se tästä, ilma ainakin on hyvä”.²⁹⁴ Samalla tavalla toinenkin kirjoittaja, jonka mukaan ”Aika kallis tämä Arctia-hotelli. 200 mk !!! yksi ’hikinen’ yö”, löytää lohtua siitä, että aurinko onneksi paistaa.²⁹⁵ Vieraskirjoissa on myös pari sellaista kirjoitusta, joista on hyvin vaikea tulkita, ovatko ne todellisia valituksia vai tarkoitettu huumoriksi – kenties mukana on ripaus kumpaakin. Kahden naisen seurue kirjoittaa:

Ensinnäkin tää on ihan hirveel paikalla, läävä on surkee, hais ihan viinalle. Hermot on rieka-leina: uuni ei meinannu syttyä ja sellasta. Sää oli surkea: naama meinas palaa. Niin ja patiko-intimatka tänne oli älyttömän pitkä ja vai-valloinen. Saunan löylyt oli kovat ja kitkerät. Tosi kiva päästä pois, ei tulla ikinä takas.²⁹⁶

Seuraava kävijä on kyllä ottanut tekstin tosisaan, sillä hän puuskahtaa jokseenkin loukkaantuneena: ”Hauskoja vaeltajia nuo edelliset” ja puhkeaa ylistämään vuolaasti niin metsää, säätä kuin tunnelmaakin.²⁹⁷

Ainakin yksi Oravankolon seurue tunnustaa, ettei retken ilmapiiri ole ollut aivan toivotunlainen: ”Alussa kun tultiin tänne, kaikki oli ihan ok. Mut yhtäkkiä kaikki oli niin kuin jokainen olisi ollut ilmaa. Nyt kuitenkin pärjäillään.” Myöhemmin eri kirjoittaja samasta seurueesta vielä toteaa: ”P.S. ei musta ois ainakaa tälläsee mök-kielämää.”²⁹⁸ Myös Käsivarressa kulkijoiden on joskus vaikea uskoa olevansa keskellä hienoa elämystä. Seuraava viiden naisen seurue vaikuttaa melko alakuloiselta:

Olemme tulossa Lossujärveltä. Sitä ennen olimme hukassa tunturilla jossain Norjassa. Joka paikkaan sattuu ja äitiä on ikävä. Huomenna olisi tarkoitus lähteä Haltille. Voi olla että kotia ei enää koskaan nää. Kaikki on ’kitkuisia’ ja muut asujat varmaan kärsii meistä... No, kai tämä on hieno kokemus. Kyllä ihmismieli on outo.²⁹⁹

Todennäköisesti muillakin on ollut vastaavia vaikeuksia ja apeitakin mielialoja. Arvelen kuitenkin, ettei niitä välttämättä haluta jakaa toisten kanssa – onhan kuitenkin ollut tarkoitus nauttia matkanteosta ja yhdessäolosta. Ehkä ei haluta tunnustaa muille, ettei oma kokemus olekaan täydellisen onnistunut; tai sitten ei haluta valittamalla pilata muiden tunnelmia.³⁰⁰

Luonnonolosuhteiden tai omien vammojen aiheuttamat vaivat ja pettymykset ovat hieman toisenlaisia. Vaikka nekin aiheuttavat mielipahaa, on niitä ehkä jotenkin helpompi suvaita kuin ihmisten epämiellyttävää tai ajattelematonta käytöstä. Pihtusjärven vieraskirjoissa nämä pettymykset liittyvät yleensä siihen, että odotuksista huolimatta joko näkyvyys on keho tai ei päästä kiipeämään Haltille: ”Toi kulku ’Mekong-joelt’ tänne tosa kuunmaisemas ei paljo miältä kohotanu, ku ei nähny maisemii. Sare pakkas pääl ja kahlaukse kävivä miäle pääl.”³⁰¹ Eräs kirjoittaja ilmaisee pettymyksensä alakuloisella hymiöllä: ”Halti jäänee seuraavaan kertaan :-(.”³⁰² Voidaan myös todeta: ”Merkillisen sumun takia [Haltin] valloitus jäi kuitenkin tekemättä. Harmittaa! lähinnä porukan ensikertalaisen puolesta.”³⁰³ Toisen ryhmä kertoo:

Tarkoitus oli käydä Haltilla. Valitettavasti täytyi antaa mother naturelle periksi n. 200–300 metriä ennen ’kirjaa’. Näkyvyys ylhäällä oli max 10 m erittäin kovassa etelätuulussa ja lumipyryssä.³⁰⁴

Joskus Halti-suunnitelma puolestaan saattaa kariutua oman fysiikan pettämiseen:

Tosin minun päiväni kului majalla rakkojen paranteluun, ja lepäilyyn. -- Harmitus oli kylä suuren suuri kun piti jalkojen takia kääntyä takaisin, mutta tärkeämpää kai päästä takaisin Kilpisjärvelle.³⁰⁵

Huumorin kukkia

Kohteiden vieraskirjoista löytyy melko paljon humoristisia ilmauksia. Joskus ne ovat silkkaa sanoilla ilottelua ja vitsailua, mutta ehkä kaikkein useimmin eräänlaisia itseironisia kommentteja, joilla koetetaan lievittää erilaisia vastoinkäymisiä. Jo aikaisemmin kirjoitin esimerkiksi Pihtusjärvellä huonoon kalaonneen (s. 17) ja Oravankololla sivistyksen merkkeihin (kuten autoon, s. 20) suhtautumisesta. Häiritsevä tai harmittava asia käännetään huvittavaksi.³⁰⁶ Säätilasta voidaan kertoa: ”Kahteen viikkoon mahtui kahdenlaista ilmaa, oli kylmää pohjoistuulta ja kylmää etelätuulta. Mutta siitä huolimatta viihdyimme erinomaisesti”, tai: ”Vähän tuli vettä, mutta eipä tässä sokerista olla. [kävijänumerot tallennettu matkapuhelimeen] -- kännykkä on sokerista, kastu eikä toimi enää”.³⁰⁷ Aika hienovaraista on kertoa säästä viittaamalla musiikkiteokseen: ”Brahms: Der Tag ging regenschwer und sturmbewegt.”³⁰⁸ Aurinkoista säätäkin kehutaan huumorimielellä: ”Hanki kantaa ja pulkka kulkee. Naamat mustana – taitaa tulla rotusyrjintää etelässä.”³⁰⁹

Kehnosta näkyvyydestä joku vitsailee: ”Haltilla tuli eilen käytyä vesisateisessa, sumuisessa ja sohjoisessa kelissä. Näkymät olivat mahtavat (kaikki 10 m mikä näkyi)”, kun taas toiset toteavat ”Haltin olevan aikamoinen narkkis – jo kolmatta päivää pilvessä!”³¹⁰ Eläinmaailman kohtaamisiakin kommentoidaan. Seurue Oravankololla päättelee: ”Nähtiin käärme – siis tämä on paratiisi.”³¹¹ Pihtusjärvellä puolestaan ilmoitetaan: ”Hyttysiä oli tällä kertaa paljon mutta runsaasti.”³¹²

Varusteet tai kulkeminen voivat joskus tuottaa ongelmia. Niinpä mies ja nainen kertovat poikenneensa kuivattelemaan ”YYA-sopimukset irtisanoneita” goretex-kenkiä.³¹³ Naisryhmä taas ilmoittaa ensin lähtevänsä illalla Meekonjärvelle, mutta kirjoitukseen on sitten lisätty:

Emmepä lähteneekään kilometriä pidemmälle, koska jään päällä lainehti jopa 20 cm vettä, eikä meillä kellään sattunut mukaan uimapukua. Nyt aamulla yritetään uudelleen rantoja pitkin.³¹⁴

Omalle uupumuksellekin naureskellaan: ”Ota löysin rantein älä jännitä... Matkalla Haltille uhoa ja tsemppiä riittää. Voimista vähän pulaa!”, tai: ”Lämpöä. Ruokaa. Lepoa. Kahta en vaihda”.³¹⁵ Yksi seurue julistaa: ”Ja nyt kohti Haltia. Ylöspääsystä ei varmaa tietoa. Mutta alas tullaan ja kovaa.”³¹⁶ Muuan mies kertoo, ilmeisesti valloittustarinoista tarpeeksi saaneena: ”Huiputin Haltia – en mennytkään sitä tapaamaan. Nyt laaksoa pitkin Lossulle juomaan Lossuvisyää.”³¹⁷ Sama humoristi on uudestaan liikkeellä parin kuukauden kuluttua:

Perusteellisen fyysisen ja mentaalisen valmentautumisen jälkeen aiomme suorittaa valtiasan ponnistuksen ja siirtyä vajaan kilometrin pohjoiseen hiekkarannalle (ja ilman lisähapetta!!!)³¹⁸

Kuten aikaisemmin totesin, Oravankololla vitsailun aiheena ovat oma kaupunkilaisuus ja avuttomuus (s. 23) sekä erilaiset sivistyksestä muistuttavat tekijät (s. 20). Kolmen miehen ryhmällä lienee ollut suunnistusvaikeuksia, sillä he ovat kirjoittaneet ytimekkäästi: ”No, löytyihän!”³¹⁹ Muutamat ovat valittavinaan paikan alkeellisuudesta: ”Missäs TV on? Eikö täällä ole edes sähköjä?”, mutta toteavat kuitenkin todellisuudessa viihtyneensä ja nauttineensa.³²⁰ Samaa ideaa noudattelee slangilla kirjoitettu pitkä tarina, jossa muun muassa ihmetellään: ”No, en mä kyl hiffaa miks jengi hinkuu tämmösiin mestoihin. Saa dallata koivet vääränä pitkin kinttupolkui ja väistellä niitä juttui, joita kait sanotaan puiks.” Kirjoittajan mielestä ”Kotipizza ois magee idea näillä kulmilla”, ja vielä hän kiittelee vastarannan valkoista autoa, jotta ”on ees vähä filistä sivistyksestä”.³²¹ Erään seurueen mukaan Nuuksiassa on ”Melkein täydellistä. Kuukin ja kaikki... Lentokoneet nyt eivät ihan kuuluisi kuvaan.”³²² Kaksi miestä taas kommentoi jäätelöauton soittoa: ”Viikari luontoääni, se.”³²³

Eräät kulkijat antavat seurueelleen – ainakin omasta mielestään – hauskoja nimiä. Pihtusjärven kautta ovat kulkeneet esimerkiksi ”Renkiremmi” ja Haltin ”talvisodan hengellä” etupiiriinsä liittänyt ”Matinkylän ItsenäisyysRintama (MIR)”.³²⁴ Aivan oma lukunsa on ”Hulttiopoika Tomi” ja hänen joskus ”Ropelikoplaksi” nimetty seurueensa, joiden usein vitsikkäitä ja väliin ru-

nomuotoisiakin merkintöjä on vuosien varrella useita. Näytteenä vaikkapa seuraava:

Aurinko paistoi ja lämmitti niin
Halti ja Ridni ne vallattiin!
Somaksen kuumaisemassa käväistiin
kultamitalin kunniaksi uititiin!
Hulttio lentokoneeseen saatettiin
täytekakkua maisteltiin
ropelikin korjattiin
– Kaikin tavoin leuhkittiin
ohjailijoiks kun arvioitiin!³²⁵

Oravankolon vieraskirjoista löytyy jo aiemmin mainittujen kaupunkilaisuutta ivaavien nimitysten lisäksi esimerkiksi ”Oravankolon Saalistajat” sekä selvästi keksittyjä pilanimiä tyyliin ”Heli Kopteri, Marja Kiisseli, Papu Kaija”.³²⁶ Linnansaassa eräopaskurssilaiset luonnehtivat ryhmäänsä ”joutavanpäiväiseen kuleksimiseen usuttajiksi”.³²⁷ Myös oikeista nimistä voidaan vitsaila. Pihtusjärvellä kolme miestä, sukunimeltään Hoppu, on kirjoittanut: ”Olipa ’hoppua’ eikä yhtään kiirettä”, Myyrä-niminen pariskunta kutsuu itseään ”Multavarpaiksi” (ja piirtää myyriä allekirjoitukseksi) ja Salama-niminen perhe on kirjannut nimensä siten, että sukunimen alkukirjain on piirretty muistuttamaan iskevää salamaa.³²⁸ Linnansaassa Kettu-sukuniminen mies on täydenäntynyt allekirjoituksensa piirtämällä eläinhahmon.³²⁹ Sanaleikkejä edustakoot keittoruokailun kutsuminen ”soppailuksi” tai Haltilla yöpymisen nimeäminen ”Suomen korkeatasoisimmaksi maajoitukseksi”.³³⁰

Linnansaaren vieraskirjoissa huumoria viljelevät lähinnä koululaisryhmät ja yleensäkin lapset ja nuoret. Se käsittää enimmäkseen populaarikulttuuriin tai sukupuolisuuteen viittaavia lempinimiä, iskulauseita ja piirroksia.³³¹ Yksi ahkerimmista kävijöistä on oravilainen tyttö, joka piirtää tavallisesti erilaisia ”hymynaamoja”, kukkia ja sydämiä sekä kirjoittaa vaikkapa ”Smile!” tai ”Don’t worry bee pöpi”.³³² Pari miestä ilmoittaa: ”Joroisista ollaa ja rahhoo on eväänä.”³³³ Kun ensi kertaa saassa vierailava kehuu paikkaa hienoksi, toteaa kaveri samasta seurueesta: ”Toisen kerran, edelleen hieno paikka.”³³⁴ Eräät ovat myös nimenneet veneitään pilke silmäkulmassa: Sammakkoniemen laiturissa ovat käyneet esimerkiksi Tuutsie, Katastella, Wirranvietävä ja Huvinvuoksi.³³⁵

3 Erilaisia ja samanlaisia kertomuksia

3.1 Kertojan käsiala

Tyylejä, asenteita ja motiiveja

Oravankolon vuokratuvan, Pihtusjärven autiotuvan ja Sammakkoniemen leirintäalueen vieraskirjat ovat kaikki omanlaisiaan ja niissä näkyy selvästi kullekin kohteelle tyypillinen kirjoittamisen tapa ja henki.³³⁶ Aluksi tutkin kuitenkin vieraskirjoja kokonaisuutena ja koetan hahmottaa joitakin yhteisiä piirteitä niiden teksteissä ja kuvissakin.³³⁷ Johdannossa pohdin jo hieman vieraskirjoihin kirjoittamisen ja tekstien tulkitsemisen problematiikkaa. Tekstit ovat syntyneet retkeilytilanteessa, spontaanisti,³³⁸ eikä kirjoittaja varmaankaan ole ajatellut tuotostensa päätyvän tutkijan suurennuslasin alle. Kunkin kirjoittajan motiiveja ja mielialoja, aiheen- ja sananvalintojen syitä voin vain arvailla – olen sen varassa, mitä kirjat kertovat.

Erittäin vahvana näyttäisi vallitsevan sellainen käytäntö, että seurueesta yksi valikoituu kirjuriksi – joku omasta aloitteestaan ja tahdostaan, toinen ehkä painostuksen alla. Ryhmän muut jäsenet tyytyvät lisäämään ehkä oman nimensä, muutama lyhyen kommentinkin. On myös tekstejä, joista selvästi käy ilmi, että kulkijoita on useampia, mutta yksi saa toimia äänitorvena.³³⁹ On tietysti mielenkiintoista spekuloida, kuka valikoituu tekstin tuottajaksi ja minkä takia: ehkä sujuvasanaisiin tai aktiivisiin; vai velvollisuudentuntoisin ja vähiten vastahakoinen? Eräät kirjoittavat selvästi mielellään ja paljon, toiset tyytyvät niukempaan ilmaisuun. Voimme lukea kirjoittajan havainnoista, kokemuksista ja suhteesta luontoon, mutta emme koskaan tule tietämään, millaisia ajatuksia ja tunteita seurueen muilla jäsenillä on tilanteessa herännyt. Samakin kirjoittaja olisi toisessa tilanteessa kirjoittanut eri tavalla. Siinä mielessä vieraskirjat tarjoavat hyvin fragmentaarista ja sattumanvaraista aineistoa, vain hetkellisiä välähdyksiä nykyihmisen luontosuhteesta.

Osa luontokohteiden kävijöistä tyytyy kirjaamaan käyntinsä hyvin ytimekkäästi. Etenkin Pihtusjärvellä monelle riittää päiväyksen lisäksi pelkkä nimikirjoitus (ja usein kotipaikka) sekä maininta siitä, minne ollaan menossa – joskus myös, mistä ollaan tulossa.³⁴⁰ Joku saattaa lisätä

lyhyesti säätiedot. Linnansaareissa valtaosa merkinnöistä noudattaa kaavaa: päiväys, nimi, kotipaikka (ja joskus veneen nimi). Oravankolollakin voidaan tyytyä tällaiseen niukkaan ilmaisuun, mutta hieman harvemmin. Tämän tyyppisessä kirjoittamisessa tyydytään luettelemaan faktat (yleensä lyhyesti) ja pysytään asiassa: Kuin kapteeni täyttäisi veneen lokikirjaa tai maanviljelijä kirjaisi säämerkintöjä almanakan sivuille.³⁴¹ Sairiselän UKK-puiston autiotupia koskevassa tutkimuksessaan Piia Allén nimeää tällaisen vieraskirjatekstin kirjoittustavan ”raportoivaksi” ja luonnehtii sen olevan luonteeltaan tiivistä, lyhyttä, eksaktia ja kiteytynyttä.³⁴²

Tällainen kirjoittamisen tapa on tutkimuskohdeistani selvästi vallitseva Linnansaareissa. Pihtusjärvellä yli puolet teksteistä on näitä asiapainotteisia, varsinkin alkuvuosina.³⁴³ Tyypillisiä ovat vaikkapa seuraavanlaiset tekstit: ”Kahden yön ja Haltilla käynnin jälkeen Meekolle” tai: ”Yöpyminen kämpässä, kolme edellistä yötä teltassa”.³⁴⁴ Oravankolon vieraskirjoista puolestaan luokittelin alle kolmanneksen kirjoituksista tähän kategoriaan. Pidempiaikainen kiireetön oleskelu vain oman seurueen kesken innostanee erilaiseen kirjoittamiseen kuin käynti ehkä ruuhkaisella autiotuvalla tai nopea poikkeaminen opastuskatoksessa.

Suunnilleen puolet Oravankolon kävijöistä ja Pihtusjärvellä lähes 40 prosenttia kuvailee seurueensa oleskelua ja toimia tuvan ympäristössä vapaamuotoisesti, kohtuullisen laveasti mutta kuitenkin toteavasti, vailla vahvoja tunteenilmauksia. Säätilasta, omista tekemisistä ja luonnosta kerrotaan melko lakonisesti. Riippumatta tekstien pituudesta suurin osa vieraskirjojen kirjoituksista on perussävyltään positiivisia tai neutraaleja, hyvin harvoin avoimen kielteisiä. Tätä tyyliä edustakoot seuraavat: ”Luppoilimme täällä päivän ja kävimme Haltilla. Nautimme luonnon rauhasta, kalastelimme ja nukuimme. Nyt on suunta Kovdoskaisen ympäri Urtasjärvelle.”³⁴⁵ Oravankololla puolestaan kerrotaan:

Kävelimme Kattilasta pitkin liukkaita polkuja tähtien valossa tänne Oravankoloon. Kämpä oli pian lämmin ja vaatteemme alkoivat kuivua. Saunan jälkeen söimme hyvin ja kuunte-

limme mm. Espanjan radion listahittejä. Nyt kahvin jälkeen lähdemme kävelemään pieneen tihkusateeseen. Hyvä reissu!³⁴⁶

Tämä ”kertova” kirjoitustapa löytyy myös Piia Allénin tutkimista vieraskirjoista. Hänen mukaansa puheenomainen, juonellinen teksti kertoo mitä ja miten tehtiin, ja se toisinaan voi sisältää jonkinlaisen viestin retkeilijäyhteisölle.³⁴⁷

Osa kirjoittajista tunnelmoi vuolaastikin, jotkut suorastaan haltioituneina. Luontoa, tunnelmaa ja omia tunteita voidaan kuvata hyvinkin kaunopuheisesti. Saman ilmiön on huomannut myös Juhani Korhonen Erä-lehden artikkelissa. Erämaan kiireettömyydessä ja rauhassa saatetaan pulpahtaa pintaan ainutkertaisia ajatuksia ja tunteita.³⁴⁸ Pihtusjärvellä ja varsinkin Linnansaareissa tällaisia ”tunnelmapaloja” kuitenkin esiintyy harvoin, Oravankololla sen sijaan lähes viidesosa teksteistä on laveasti maalailevia.³⁴⁹ Kerrotaan, miltä tuntui. Nämä rinnastuvat Allénin tutkimuksen kuvaileviin teksteihin, joiden aiheena ovat sisäiset tunnelmat ja olotilat.³⁵⁰ Teksti voi olla melko lyhytkin:

Vietimme unohtumattoman vuorokauden nauttien upeasta luonnosta, täysikuusta, kynttilän valosta ja kaikesta muusta. Oravankolo tulee aina säilymään kauniina muistona sydämessäni.³⁵¹

Yleensä kuitenkin tämäntapaisille teksteille kertyy mittaa useampia rivejä:

8-vuotiaani nukkuu makuupussissaan, myrskylyhdyn valossa katselen ulos ikkunasta, vastapäisellä rannalla tuikkii tuli, mieheni tulla, järvelle katsellen, omalla notskillamme. Lampi tyyni, niin hiljaista että korvissa humisee. Ja vain 6 tuntia sitten olin täydessä työn touhussa ja nyt täällä nollaamassa kohtaamisia.

Paras' aikaa, elämäni parasta aikaa.³⁵²

Eräät kävijät ilmaisevat itseään omintakeisella tavalla, ja jotkut intoutuvat suorastaan runollisiksi kokemuksiä kuvatessaan.³⁵³ Käsivarren säästä on lukuisia mainintoja, mutta harvat yhtä persoonallisia kuin seuraavat. Muuan ryhmä on odottanut sään selkenemistä ja ilmoittaa lähtevänsä innolla matkaan ”kun taas valkeus muut-

tui tuntureiksi ja auringonpaisteeksi”.³⁵⁴ Toinen seurue taas kirjoittaa viettäneensä ”kaksi yötä tellassa tuulen laulua kuunnellen”.³⁵⁵ Eräs kirjoittaja kuvailee Haltilla käyntiä:

Nousimme illan kähmässä Haltin unimaise-miin. Huippua viistivät pilvien viitat. Palasimme neljän aikoihin yöllä painavin jaloin. Aamulla taivas oli kirkas, ja vain jalat todistavat, ettei huipulla käynti ollut unta. Ehkä.³⁵⁶

Pihtusjärven vieraskirjoista löytyy myös muutama riimitelty runo. Ne eivät niinkään edusta herkkää tunnelmointia, vaan suuri osa on selkeästi kertovia tai humoristisia:

Pihtsoksella yötä kaksi
sää ei tullut kummemmaksi
käytiin toki Haltialla
kivet kauniit kaikkialla
Paljon muistoja jäi mieleen
Mikään mennyt ei oo pieleen
Uolevilla ihmetaika
löytyi oikee Halti-aika
Nyt ken aamuilmaa haistoi
huomas aurinkokin paistoi
Lähtö Meekolle nyt alkaa
Eipä paina rinkka jalkaa³⁵⁷

Oravankolon kirjoitusten joukkoon mahtuu enemmänkin runoja, valtaosin itse seipitettyjä mutta myös suoria tai muunneltuja sitaatteja runoilijoilta tai lauluntekijöiltä.³⁵⁸ Enimmäkseen tunnelmoidaan, mutta täälläkin mukana on myös humoristisia ja toimintaa kuvaavia säkeitä. Kaksi retkeilijää aloittaa runonsa: ”Mustalammelta tää retki alkoi. Tikka takoi kuivunutta puuta, miltei salkoo. Patikkareittiä, pitkospuuta / tauko välillä / västäräkit, keltasirkut seurana.” Lopuksi todetaan: ”Mestat siistiks Tielle taas käy kaks kulkijaa.”³⁵⁹ Laveammin maalailee seuraava kirjoittaja:

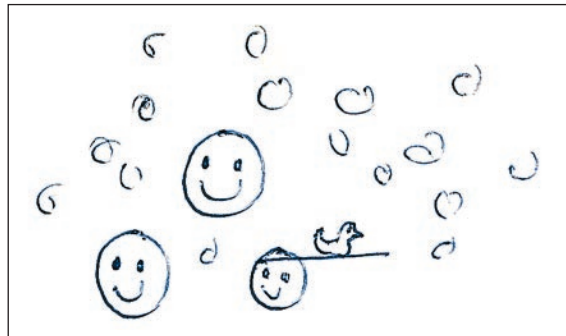
Metsän keskellä / Hämärtyvä ilta
Metsän keskellä loimuavat roihut.
Metsän syliin on kotoisa tulla
metsä suojaa omiaa.
Saunan syli on lämmin
avannon povi on hyytävän kylmä.
Metsänpeikon seurassa vierähti tovi ja toinen.
Vain Nuuksiossa voi sattua moinen.
Ei hyvästi vaan näkemiin metsä!³⁶⁰

Linnansaaren kävijä on runoillut kaiketi paikan innostamana, mutta tuskin todellista havaintoa tallentaen: ”On Linnansaaressa pikkuinen torppa / istuu laiturilla nestori norppa!”³⁶¹

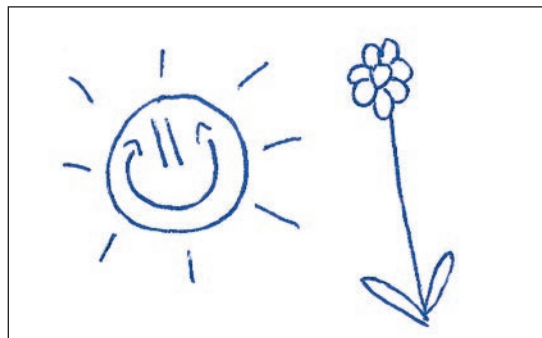
Jo aikaisemmissa vieraskirjojen sisältöjen esitelyissä on noussut esille erilaisia kirjoittajatyyppejä. On paljon eleettömiä säätilan, harrastusten tai luonnonilmiöiden kirjaajia. Näistä havainnoista ja kokemuksista kerrotaan varmaan paljolti toisten kulkijoiden tiedoksi ja hyödyksi. Osittain motiivina saattaa olla myös jonkinlainen, ehkä tiedostamatonkin, halu esitellä omia suorituksia ja asiantuntemusta. Toki eräät tekevät tätä avoimemminkin. Monta kertaa asioita selostetaan vaatimattomaksi tekeytyen, ikään kuin retkeily (esimerkiksi Haltille kiipeäminen) olisi ollut hyvinkin helppoa ja kevyttä – mitä se tietysti suotuisissa olosuhteissa hyväkuntoisille vaeltajille voi ollakin. Vieraskirjoja voidaan myös käyttää erilaisten tunnetilojen, tunnelmien ja mielipiteiden ilmaisukanavana. Joissakin tapauksissa voidaan – joko suoraan moittimalla tai hienovaraisemmin kertomalla, miten itse on tehty – opettaa muille kävijöille oikeiksi koettuja toiminta- ja käyttäytymismalleja (esimerkiksi polttopuiden tekemisen, roskaamisen tai moottoriajoneuvojen käyttämisen suhteen).³⁶² Kirjoittajien joukossa on aina myös tarinaniskijöitä ja humoristeja. Näillä taitavilla kynänkäyttäjillä juttu luistaa: Tekstit todennäköisesti viihdyttävät kirjoittajaa ainakin yhtä paljon kuin tulevia lukijoita.

Kuvat kertovat

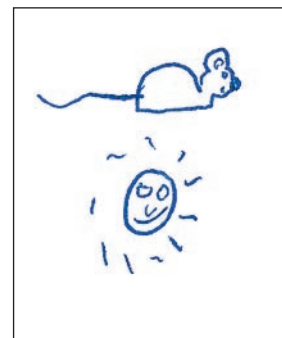
Kaikkien tutkimieni kohteiden vieraskirjoista löytyy kirjoitusten lisäksi ainakin jonkin verran aikuisten ja lasten tekemiä piirroksia, ja jonkin verran myös erilaisia tarroja tai muita merkkejä. Pihtusjärvellä piirrosten määrä on kaikkiaan vain noin sata, kun Oravankololla yli kymmenen prosenttia seurueista ilmaisee itseään myös kuvien avulla. Linnansaaren vieraskirjojen noin 670 sivulla on lähes neljänsadan piirtäjän tuotoksia.³⁶³ Suurin osa on tehty samalla kynällä kuin tekstikin; vain Oravankololta löytyy muutamia puuväreillä tai tusseilla väritettyjä piirroksia. Kaikissa kohteissa esiintyy nopeasti pyöräytettyjä yksinkertaisia viivapiirroksia: aurinkoja, kukkia, sydämiä, tyylitelttyjä iloisia kasvoja (tai vain silmät ja kaarena hymyilevä suu), tassunjalkia koiran ”allekirjoituksena”. Nämä lienee taiteiltu vain tekstin koristeeksi tai elävöittämiseksi, ilman erityistä pyrkimystä esittää tai ilmentää muuta kuin positiivisia tunnelmia.³⁶⁴

MHA/OK1: 28.4.94.

MHA/OK5: 5.–7.11.99.

MHA/L4: 19.7.97.

Kaikkein tyypillisimpiä tuntuvat olevan piirrokset, jotka kuvastavat joko kulkijaa itseään (ja muuta seuruetta) ja/tai paikkaa ja ympäristöä, jossa oleskellaan. Tilanteet liittyvät luontevasti retkeilyyn: Kuvissa vaikkapa patikoidaan, hiihdetään, soudetaan, melotaan tai uidaan.³⁶⁵ Omakuvat ovat usein havainnollisia, tyyliiltään jollain tavoin humoristisia ja tunnelmaltaan positiivisia. Kuvissa on toimintaa ja reipasta menoa, retkeily ja luonnossa oleskelu näyttävät mukavina puuhina.³⁶⁶

Nuoksiossa piirretään mielellään metsämaisemia, joissa usein näkyy tupa, tai harvemmin tunnelmallisia sisäkuvia kämpästä.³⁶⁷

Oravankolon kävijöille eläinmaailmaa edustavat esimerkiksi oravat, jänikset, linnut, hyönteiset tai omat lemmikit. Osa kuvittaa todellisuutta – havaintoja tai seuruetta. Esimerkiksi useat melko naivistiseen tyyliin piirretyt orava- ja jänishahmot lienee piirretty enemmän koristeeksi, oravat ehkä tuvan nimen innoittamina.³⁶⁸

MHA/P1: 5.8.74.

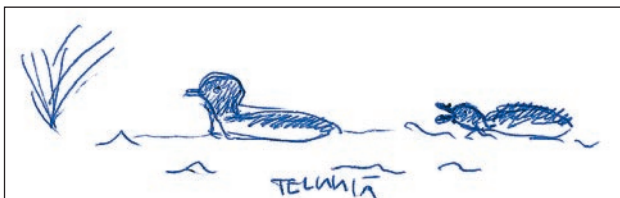
MHA/OK6: 9.10.02.

MHA/L5: 12.8.99.

MHA/OK6: 24.–25.11.02.

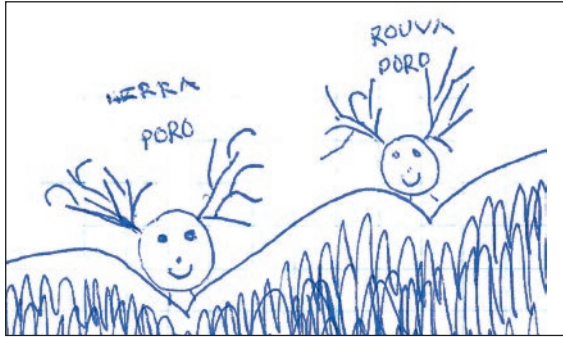
MHA/OK6: 30.–31.7.02.

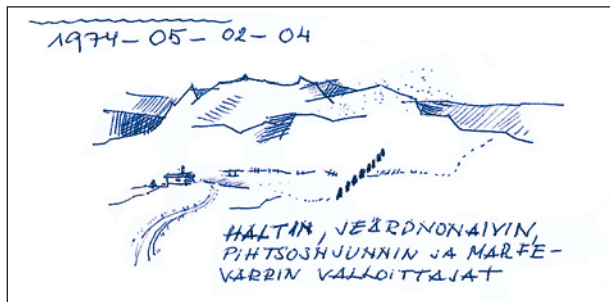
MHA/OK3: 29.12.96–1.1.97.

Käsivarren piirroksissa paikallisuus näkyy tunturimaiheissa, joihin joskus yhdistetään omakuvan tapaan hiihtäjiä tai muita kulkijoita. Hieman harvemmin kuvataan poroja.³⁶⁹

Melko paljon näkyy tunnustautumista tiettyyn joukkoon liimaamalla kirjaan esimerkiksi oman retkeilyjärjestön tai partiolippukunnan tarra; joskus myös vastaava logo saatetaan piirtää.³⁷⁰ Näillä ehkä halutaan viestiä muille omaa kompetenssia ja harrastuneisuutta.

MHA/P3: 30.7.84. Piirtäjä on 9-vuotias.

MHA/P1: 2.-4.5.74.

MHA/P1: 22.4.75.

MHA/P2: 13.-17.2.83.

MHA/P2: 30.-31.7.84.

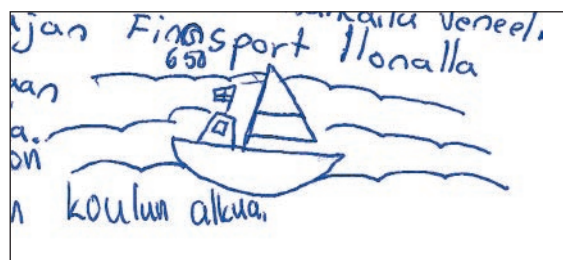

MHA/P4: 10.4.00.

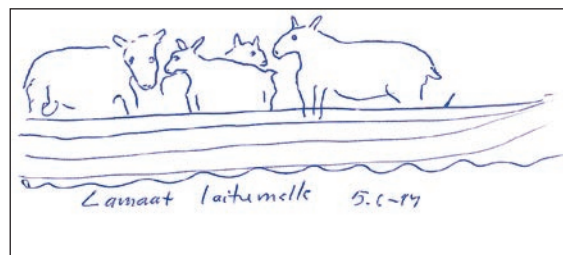
Myös Sammakkoniemen leirintäalueella piirretään lähiympäristöä: Suosittuja paikallisia aiheita ovat esimerkiksi oma vene tai kanootti, ja saassa laiduntavista lampaistakin on muutama piirros.³⁷¹

Jo vieraskirjojen luontohavainnoista kertoesani (s. 15) totesin Sammakkoniemen leirintäalueen vieraskirjoissa olevan runsaasti piirroksia saimaanhyлкеistä eli norpista, sekä suomalaisten että ulkomaalaisten kävijöiden tekeminä. Nämä tuskin kovinkaan monessa tapauksessa edustavat tehtyjä havaintoja. Kansallispuisto tiedetään norppien asuinalueeksi. Kirjoissa, Metsähallituksen tiedotusmateriaalissa ja esimerkiksi Linnansaarenkin alueella toimivan ”Pidä saaristo siistinä”-kampanjan yhteydessä toistuvat runsaina valokuvatut ja piirretyt hylkehahmot.³⁷³ Nämä ovat todennäköisesti melko vahvasti vaikuttaneet siihen, miten Linnansaaren kävijät kuvaavat norppia – todellisuudessa tai haaveissa kohdattuja (ks. seuraava sivu).³⁷⁴

Piirtäjien tyyliä ja taidot tietysti vaihtelevat melkoisesti. Osa piirtää varmalla, selvästi tottuneella kädellä, sarjakuvan tai pila-piirroksen tapaan. Muutamat ovat nähneet vaivaa sommittelussa sekä hahmojen ja varjostusten tekemisessä; toisten kynänjälki on hapuilevampaa. Yhteistä suurimmalle osalle tuntuisi olevan pyrkimys ilmentää retken erityistä ja positiivista tunnelmaa. Näkyvimmän poikkeuksen muodostavat ehkä lasten ja

MHA/L6: 10.8.00.

MHA/L1: 5.6.94.³⁷²

Pidä saaristo siistinä ry.

Suomen luonnonsuojeluliiton norppatunnus.³⁷⁵

MHA/L6: 9.6.02.

MHA/L1: 20.6.93.

MHA/L4: 17.8.97.

nuorten luokkaretkien aikaansaannokset – sikin sokin huitaistut graffitimaiset nimikirjoitukset, poptähtiä tai urheiluseuroja kehuvat iskulauseet, kukat, hymynaamat yms. – jotka todennäköisesti olisi voitu piirtää muuallakin. Ne kertovat enemmän seurueesta ja sen yhteishengestä kuin paikkaa tai ympäröivästä luonnosta.

Tyypillisiä tarinoita, erikoisia elämyksiä ja vuorovaikutusta

Tutkimissani Metsähallituksen kohteissa tuntuu olevan yleisenä tapana kirjoittaa vieraskirjoihin joko neutraalin asiallisia tai korostuneen myönteisiä selostuksia ja kommentteja. Jo aikaisemmin (s. 29–30) kerroin, miten tiuhaan toistuvat eräänlaiset raportit tai kertomukset siitä, mitä on tehty ja koettu. Kirjoittajien joukossa on pelkistäjiä, niukimmillaan pelkän päiväyksen ja nimen kirjaajia. Poikkeuksellisia ovatkin tekstit, joissa laveasti pohditaan abstrakteja aiheita tai kirjoitetaan jonkinlaista ”nonsensea” tai tajunnanvirtaa. Katkelma Oravankolon vieraskirjasta kertoo:

Talviterveiset, talviterveiset, talviterveiset, talviterveiset, talviterveiset, talviterveiset, talviterveiset suihkiviuh, suihkiviuh, uksi ja lyly, uksi ja lyly, uksi ja lyly, perhe lähti joukolla talviaamuna kirkkoon, kuului vain kopoti kopoti kop kopoti kopoti kop kopoti kopoti kop... Mitä reki meni rikki.?. Väärä hälytys... kopoti kopoti kopoti kopoti kopoti kopoti kopoti....

Nelihenkinen seurue on nimennyt itsensä ”Pöllösuvun vanhimmiksi” ja jatkaa vielä oma-laatuista tarinointiaan mm. ”vastarannan neekerheimosta”, ”Kaskelotti-Anterosta” ja ”mystisestä sähkötyömiehestä”.³⁷⁶

Pihtusjärvellä aivan omanlaisensa ilmiö on profeetaksi itsensä nimennyt kittiläläismies, joka tuvalla poiketessaan tuottaa tekstiä sivukaupalla. Hän kertoo kulkemisestaan erämaassa tai mielessään soivista klassisen musiikin kappaleista, mutta myös ajatuksiaan rahataloudesta, ydinaseista, avaruusolioista, uskonnosta ja maailmanmenosta yleensä. Viittauksia on niin raamattuun kuin populaarikulttuuriinkin. Hän selvästi viihtyy Käsi-varren luonnossa:

Uuh, voihan jappervokki, tämä tunturimaise- ma lumoa herkän kulkijan sielun risat. Tuossa järven toisella puolen on totuuden kehto, pyhä lehto on KOVDOSKAISIN huipulla ja siellä minun pitäisi asua mandariinien viljelijänä, – ikuisesti, paratiisissa maan päällä. Rahatalousyhteiskunta rasittaa. Tahtoo piästä sieltä pois... jne. / Tiedoksi kaikille niille kaveruksille, jotka tällä tuvalla majailevat, että VESI riittää juomaksi, ELÄVÄ VESI Pihtusjärvestä.³⁷⁷

Melko usein tulee ilmi joko selvästi kirjattuna tai epäsuorasti ryhmän tai ainakin kirjoittajan kokemat tunteet ja mielialat. Kohteesta, sen luonnosta ja retken tapahtumista kirjoitetaan pääosin innostuneen, hyväntuulisen ja tyytyväisen oloi-

sina. Nuuksiossa todetaan: ”Jo Metsähallituksen esite antoi odottaa paljon, emmekä pettyneet”, tai kerrotaan: ”Taas täällä Kurrenkolossa! Tulimme saunomaan ja nauttimaan syksyisestä luonnosta. Tähtitaivas yöllä oli upea!”³⁷⁸ Pihtusjärven kävijät kertovat: ”Rauhaa ja maisemia haettiin – Niitä myös saatiin”, tai kuvailevat retkeään:

Vietimme kaksi yötä täällä lumoavien tunturimaisemien keskellä. Välillä kävimme huiputtamassa Haltin ja ihailemassa sieltä upeita näkymiä. Sää on ollut koko ajan kirkas ja aurinkoinen. Haikein mielin jätämme tämän ihanan paikan taaksemme ja suuntaamme Losujärvelle.³⁷⁹

Vaikuttaa siltä, kuin tekstejä tuotettaisiin tietyn positiivisen viitekehyksen kautta, retken onnistuneisuutta korostaen. Mahdolliset ikävät kokemukset jäävät valtaosin kirjaamatta, joko tarkoituksella tai tiedostamatta. Kielteisiä asioita ei korosteta, tai niitä lievitetään esimerkiksi huumorilla.³⁸⁰

Teksteissä toistuvat maiseman, paikan ja usein säänkin ominaisuuksina upea, kaunis, hieno, ihana ja muut samankaltaiset positiiviset adjektiivit. Varsinkin Oravankololla tunnelmaa ja olemista kuvaillaan usein mukavaksi, leppoiseksi tai rentouttavaksi. Luonnonrauha, kauneus, hiljaisuus ja kiireettömyys tuovat kävijöille virkistystä, rentoutusta ja nautintoa. Moni vierailija esittää kiitokset, joskus osoittaen ne Metsähallitukselle tai vaikka suoraan kämpälle. Melko tavallista on myös viitata aikeeseen tulla uudestaan, tai kertoa, että kohteessa on käyty ennenkin. Huumoria viljellään runsaasti, ja tuntuu siltä, että yleensä sillä koetetaan lieventää esimerkiksi omaa väsymystä tai pettymystä. Retkeilyn tai käyntikohteen hienoutta, erinomaisuutta ja ainutkertaisuutta ei juurikaan aseteta kyseenalaiseksi. Päivänpolitiikkaa, uutistapahtumia, arjen huolia, titteleitä tai työasioita ei vieraskirjoissa näy – paitsi joskus mainintoina siitä, miten hienoa on päästä välillä eroon näistä.³⁸¹

Vieraskirjojen tekstit ja kuvat eivät tietenkään synny missään tyhjiössä, vaikka oltaisiinkin matkan päässä sivistyksestä. Merkittävimmät mallit ja vaikutteet sekä kommentoinnin kohteet saadaan aikaisempien kävijöiden kirjoituksista. Kirjoittamisen sisällöt ja muodot ovat osin vakiintuneita – osa yhteistä retkeilykulttuuria, jonka toistoa ja ylläpitoa vieraskirjat osaltaan edesauttavat.³⁸² Kaikkein tavallisinta on kertoa majoituspaikan tai kulkureittien tilanteesta tai muuten antaa ohjeita seuraaville tulijoille. Usein myös osoitetaan kiitokset tai terveiset joko erikseen nimetyille henkilöille tai vaeltajille yleensä.³⁸³ Toisinaan saatetaan suoranaisesti jatkaa tai kommentoida muiden kirjoituksia. Oravankololla kirjoitetaan: ”Samaa ihmeitten listaa voisi jatkaa tästä ’sikasiististä minikolosta’ erään edellisen kävijän sanoja lainaten”, ja: ”Edellistä kämppäkirjaa selaillessa huomio kiinnittyi siihen, kuinka vaikeaa tänne on tulla”.³⁸⁴ Pihtusjärven autiotuvalla ”Poromies” on todennut: ”Poro työ se vaan ei meiltä lopu vielä tässä kuussa”, mihin kolmen naisen seurue reagoi toteamuksella: ”Loma se vaan meiltä loppuu jo tässä kuussa eli ihan tuota pikaa”.³⁸⁵ Linnansaaren syksyisten kävijöiden aprikointiin ”Ollaanko viimeiset?” on paria viikkoa myöhemmin vastattu lakonisesti: ”Ette!”³⁸⁶

Jonkin verran näyttävät vaikuttavan myös esimerkiksi populaari- ja korkeakulttuurinkin ilmiöt. Mainitsin jo (s. 30) runojen ja laulutekstien siteeraamisesta. Toisinaan viitataan ajankohtaisiin politiikan, urheilun tai viihteen hahmoihin. Näin tekevät ennen kaikkea luokkaretkeläiset tai muut nuorisoryhmät Linnansaarella ja Nuuksiossa, mutta muitakin yksittäisiä esimerkkejä on. Yksi riemukkaimmista on ilmaus ”otettiin Väyryset” – viittaus silloisen (1984) ulkoministeri Paavo Väyrysen lausuntoon, että joskus ”kannattaa nukkua yön yli” tärkeää asiaa pohtiessaan.³⁸⁷ Vieraskirjojen sivuille ovat jääneet aikansa muistoina myös esimerkiksi tokaisut ”Onk’s Viljoo näkyny” ja ”Ei Lindaa ei viuluu” sekä ”Elämä on laiffii!”.³⁸⁸ Linnansaarella kaksi naista on ytimekkäästi kirjannut käyntinsä: ”Sinne ja takaisin”.³⁸⁹

3.2 Paikan ja ajan vaikutus kokemuksiin ja kertomuksiin

Nuuksion urbaani erämaa: Oravankolon kokemuksia

Kaupungin ja luonnon/maaseudun vastakkainasettelua alkoi esiintyä heti urbanisoitumisen päästyä vauhtiin. Ville Lukkarisen mukaan käsitys luonnosta kaupungin vastapainona, vapaa-ajan vierailu- ja virkistätymiskohteena, juontaa juurensa 1800-luvulle eikä suinkaan ole pelkästään suomalaista. Koskemattomaksi, luonnolliseksi ja villiksi, kaikin tavoin antimoderniksi mielletty maaseutu synnytti nostalgisia myyttejä kadotetusta paratiisista ja epätoivoisia yrityksiä paluuseen.³⁹⁰ Myös Eeva Kallio toteaa, että luonto voidaan nähdä lepo- ja pakopaikkana sekä uusintajana, urbaanin elämän ja arkirutiinin vastapainona.³⁹¹ Oravankolon vieraskirjojen teksteissä onkin aistittavissa jonkinlaista ”takaisin luontoon”-mentaliteettia. Niiden keskeisimmät teemat tuntuvat kumpuavan kaupungin ja luonnonympäristön välisestä kontrastista.

Vaikka Nuuksiossa ei missään koskemattomilla kairoilla ollakaan, paikka yleensä koetaan rauhalliseksi ja erämaiseksi.³⁹² Todetaan, että ollaan ”keskellä villiä luontoa” tai ”Nuuksion erämaassa”.³⁹³ Tupa on kävijän mielestä ”ihana, kunnan eräkämpä”.³⁹⁴ Omaperäinen, mutta varsin kuvaava on toteamus: ”Tultiin luontoilemaan.”³⁹⁵ Muutamat vertaavat olosuhteita ja maisemia jopa Lapin vastaaviin. Muuan kävijä toteaa: ”On hyvä, että tällaisia paikkoja löytyy täältä Etelä-Suomestakin ettei tarvitse aina lähteä kauas pohjoiseen.”³⁹⁶ Ryhtyvätpä eräät miettimään sitäkin, miten ylipäättään entisajan ihmiset pärjäsivät alkeellisissa asumuksissaan: ”Hyvin se aika menee lämmön tekemiseen, syömiseen & nukkumiseen – entä jos pitäisi itse kaataa puut & metsästä/kalastaa/kasvattaa ruoka...”³⁹⁷

Jo aikaisemmassa luvussa esittelin Oravankolon vieraskirjateksteissä näkyviä mainintoja häiritsevästä sivistyksen merkeistä (naapurit autoineen, lentomelu ym., s. 20, 26). Omasta kaupunkilaisuudesta tehdään usein pilaa (s. 23). Teema näkyy etenkin alkuvuosien vieraskirjoissa, joissa valitellaan paikan löytämisen vaikeutta,³⁹⁸ sekä monissa muille kirjatuiissa ohjeissa ja viesteissä, jotka koskevat esimerkiksi polttopuiden tekoa ja lämmitystä sekä tuvan varustusta. Myös karhu-

pelkoa (eniten esillä 1999–2000) voitaneen pitää osoituksena kävijöiden urbanisoitumisen asteesta. Ajan mittaan tapahtuneista muutoksista ehkä näkyvin on vesilintujen kesyyntyminen jopa siinä määrin, että ne koetaan häiritseviksi (s. 14).

Vaikka en järjestelmällisesti tutkinut kirjoitusten sukupuoli- tai ikäsidonaisuutta, voi Nuuksiossa havaita jonkinlaisia eroja miesten ja naisten sekä toisaalta aikuisten ja lasten näkökulmissa. Useimmiten on vaikea havaita kirjoittajan sukupuolta; mutta ainakin muutaman kerran näyttäisi olevan niin, että nainen tunnelmoi tai kertoilee, kun taas mies heittää loppuun asiapitoisen tai vitikkään kommentin. Seuraavasta huomaa selvästi kirjoittajan vaihtumisen:

Joulua etsimässä jylhästä Nuuksion luonnosta.
Lauantaina kipakka pakkaneen, kuunsirppi ja tähtitaivas;
sunnuntaina alkoi joululumisade...
P.S. Järvi ohuesti jäässä, paljon vettä laskuojan koskessa. Hiiri yritteli juustollemme;
pitää nostaa ruokapussi naulaan. Pihalta löytyi tervaskanto joka on orrella. please. 0°–20°C kesti 3 tuntia lämmittää. Iso paistinpannu tekee parhaita lettuja, mutta vaatii hirmuisen tulen.³⁹⁹

Samantapainen sukupuolten erilaisuus on käsitteäkseni kyseessä, kun ensin (tulkintani mukaan) kaksi naiskirjoittajaa hehkuttaa tekemisen ja olemisen autuutta ja mies jatkaa: ”Karhu, kolme sutta, saukko, näätä, 7 oravaa, kenguru. Unessa.”⁴⁰⁰

Edellä esitelty kerrontatyylien erilaisuus tuntuisi osaltaan vahvistavan Ville Hallikaisen tutkimustulosta, jonka mukaan naisten erämaakäyntien syitä ovat nimenomaan rauhan ja hiljaisuuden kokeminen; miehillä taas korostuu toiminnallisuus.⁴⁰¹ Näyttäisi myös olevan niin, että lapsen ja aikuisen kokemukset eivät aina vastaa toisiaan. Siinä missä lapsen mielestä ”Oli kauhean tyhmä kävelymatka. OLI LIIAN KYLMÄÄ VETÄÄ ETTEI VOINUT UIDA”, aikuisen mieleen on jäänyt: ”Oli tähdet ja kuu... Oli nuotionloiste ja pihkainen puu.”⁴⁰² Muuan mies on liikkeellä ilmeisesti teini-ikäisen kanssa: ”Isä-poikaretki Nuuksion luonnon keskelle. Isi haltioissaan, poika haluaisi polttaa koko mörskyn.”⁴⁰³ Liekö niin, että lasten suusta kuulemme totuuden – vai onko vain lapsen totuus erilainen kuin aikuisen?

Oravankololla ihmetellään, miten tällaista luontoa ja rauhaa voi löytää niin läheltä pääkaupungin hälyä. Eräs seurue toteaa: ”Hieno paikka näin lähellä kaupunkia”, toiset taas kertovat: ”Mielikin lepäsi korvessa lähellä mutta kuitenkin kaukana”.⁴⁰⁴ Tavallista onkin todeta oleminen autuus kaupunkielämään ja kiireiseen arkeen verrattuna. Helsingin ominaisuuksiksi mainitaan ”melu ja melske”, kirjoittaapa eräs jopa ”Helsingin helvetistä”.⁴⁰⁵ Tupa onkin ”hieno pakopaikka kaupungin vilinästä”.⁴⁰⁶ Vietetään ”pieni loma Oravankolossa kesken arkisen aherruksen”, tai todetaan: ”Pakko oli lähteä -- etsimään hiljaisuutta ja luonnon rauhaa, jotta jaksetaan kevääseen. Kyllä kaikkea täältä saatiinkin”.⁴⁰⁷ Loman jälkeen kerrotaan: ”Taas voi palata arkeen levännein mielin!”⁴⁰⁸

Kirjoituksissa korostuvat vahvasti positiiviset tunteet ja voimaa antavat elämykset: ”hieno ja mielenkiintoinen kokemus”, ”mahtava elämys”, ”rikkaampina lähdemme”.⁴⁰⁹ Mies ja nainen, jotka nimeävät itsensä ”Metsäläisiksi”, kirjaavat viidentenä retkipäivänään:

Lähtöpäivä. Jäisimme tänne vieläkin, kiehisii veistelemään. Elämästä ei puutu mitään.
-- Otamme täältä mukaan levollisuuden, hymyn, hyväksyvyyden.
On lähdeittävä, että voi tulla uudestaan.⁴¹⁰

Oravankololla moni ryhmä viittaa siihen, että paikka on jo aikaisemmilta käynneiltä tuttu. Näiden kirjoittajien ilmaukset ovat poikkeuksetta hyvin myönteisiä, vierailut ovat selvästi olleet hienoja kokemuksia. Kovin tavallista on myös kirjata aikomus paluusta takaisin: ”Tänne tulemme toistekin”, tai: ”Tulemme varmasti uudestaan”.⁴¹¹

On paradoksaalista, miten todellisuudessa sittenkin melko urbaania, meluisaa ja rakennettua ympäristöstä ylistetään rauhan ja hiljaisuuden tyyssijaksi – vastaavia tekstejä löytyy esimerkiksi Käsivarren erämaa-alueella sijaitsevalla Pihtusjärven autiotuvalla huomattavan vähän. Lönnrotin tekstejä tutkinut Maria Suutala analysoi tämän näennäisen innotonta ja asiallista luontosuhdetta: ”Usein onkin, että mitä läheisemmässä suhteessa luontoon ihminen elää, sen vähemmän hän kiinnittää siihen erityistä huomiota.”⁴¹² Vaikuttaisi siltä, että Nuuksion pääosin kaupunkilaiset kävijät ovat jokapäiväisessä elämässään vieraantuneet luonnosta, sen ilmiöistä ja myös sen tarjoamas-

ta rauhasta niin, että alkeellisesti varustetulla ja suhteellisen syrjäisellä metsäkämpällä oleileminen kirvoittaa haltioituneita vuodatuksia. Paikka todella koetaan erilaiseksi ja ihmeelliseksi. Keväällä 2005 keskustellessamme Metsähallituksen erikoissuunnittelija Hannu Ormio heitti puolipiloiltaan, mutta mielestäni osuvasti, että Nuuksiossa on ”hyvä elämystehokkuus”. Nuuksio on lähellä ja hyvien kulkuyhteyksien päässä hektisestä ja ahtaasti rakennetusta kaupunkimiljööstä: Siirtymä on nopea ja kontrasti suuri, ja niin myös koetut elämykset ja tunteet vahvoja. Kyse ei olekaan vain siitä, millaisia Nuuksio ja sen luonto todellisuudessa ovat, vaan myös niiden herättämistä mielikuvista ja tuntemuksista.

Haltia huiputtamassa: Pihtusjärven retkeilyn erityispiirteitä

Reilusti yli puolet Pihtusjärven autiotuvan vieraskirjoihin kirjoittaneista seurueista mainitsevat Haltin, joko osana reittiselostusta tai kertoessaan laajemmin tekemisistään. Voisikin sanoa, että yksi paikan luontokokemusten keskeisiä teemoja on Haltilla käyminen tai sinne yrittäminen – tai toisinaan maininta siitä, että Haltin huipulle kiipeämistä ei jostain syystä haluttu tai pystytty tekemään. Autiotuvan kohdalta haarautuu noin kahdentoista kilometrin mittainen pistoreitti Kallotireitiltä Suomen korkeimmalle (1 328 m) tunturille,⁴¹³ joten se on luonteva taukopaikka ennen tai jälkeen Haltin-käynnin. Melko tavallista on myös viettää kaksi yötä tuvalla, jättää rinkat sinne odottamaan ja tehdä välipäivänä tunturiretki kevennetyllä varustuksella.⁴¹⁴

Ylivoimaisesti yleisintä on mainita Halti vain osana kuljettua tai aiottua reittiä tai muulla neutraalilla tavalla: Tunturille ”mennään”, siellä ”käydään” tai sieltä ollaan ”tulossa”. Alkuvuosien vieraskirjoissa yleinen Haltin personoiminen (tavallisesti ”muori” tai ”akka”, ks. s. 25) vähentyy rajusti niin, että 2000-luvulta löytyy vain harvoja yksittäisiä merkintöjä. Sen sijaan tunturin ”huiputtamisen” voisi suorastaan sanoa tulleen muotiin kuluvalle vuosituhannella; aikaisemmin termi on ollut lähes tuntematon. ”Valtaajia” tai ”valloittajia” on enemmän ja he jakaantuvat tasisemmin vuosien varrelle. Mielenkiintoisia yksittäisiä ja persoonallisia sanontoja edustavat esimerkiksi: ”Halti jäi huonossa näkyvyydessä *lakittamatta*”, ja: ”meinaamme *piikata* Haltin”.⁴¹⁵

Joskus kohde saatetaan nimetä kiertoilmauksin: Ollaan matkalla ”Suomen huipulle” tai ”Suomen korkeimpaan kohtaan”.⁴¹⁶ Joku kertoo käyneensä ”mäen päällä”, toinen seurue ilmoittaa: ”Kipastiin tuossa pikku aamulenkki Suomen suurimman kivikasan päällä.”⁴¹⁷

Olisiko niin, että kulkijoiden asenteet ovat muuttuneet? Ennen tunturia lähestyttiin leppoisasti, mutta luontoa kunnioittaen. Joku joutuu toteamaan: ”Halti-muori ei ollut tyttärilleen suosiolinen”, kun taas toinen seurue kertoo:

Saavutimme tähänastisen elämämme kohokohdan eli Haltitunturin. Halti-Muori oli erittäin ystävällinen meitä kohtaan näyttäen meille sen parhaan puolensa. Haltin huipulta näkyi kauas – jopa aurinkoon asti ja saatoimme lekotella auringon paisteessa niin kauan kuin halusimme.⁴¹⁸

Sittemmin on ehkä ruvettu suhtautumaan tunturikäyntiin enemmän haasteellisena suoritukseksi (s. 17–18). Uusimmissa vieraskirjoissa sellaiset rennot huomautukset kuin ”Kipaisimme Halti-muoria moikkaamassa.”⁴¹⁹ ovat melko harvinaisia. Eräät kävijät toki toteavat, ettei valloittaminen ole aina yksipuolista. ”Valtasimme Haltin (n:ot 18008–18011) 4.8.82” saa peräänsä saman seurueen eri kirjoittajan kommentin: ”Vai valtasiko Halti meidät?”⁴²⁰

Ilmeisesti läheisen sijaintinsa takia Halti on Pihtusjärven kävijöille keskeinen. Sen ikään kuin oletetaan olevan kaikkien kulkijoiden tavoite ja määränpää – ei kai kannata tulla niin lähelle maan korkeinta tunturia käymättä siellä? Jos huipulle jää menemättä, vaikka vapaaehtoisestikin, tuntuu se joidenkin mielestä vaativan mainintaa. Kerrotaan: ”Emme käyneet Haltilla emmekä millään muulla mainittavalla kukkulalla. Sen sijaan ihastelimme tunturien rinteitä alemmaa ja hiihtelimme järvenselällä”, tai: ”Ei valloitettu Haltia eikä muutakaan”.⁴²¹ Useimmat huipun saavuttamatta jättäneet kuitenkin selittävät asiaa ankarilla sääoloilla tai muulla ”hyväksyttävällä” esteellä. Eräs seurue aprikoi nousua aikansa: ”Alkoi kaduttamaan, kun ei käyty Haltilla → takaisin ja Haltille yritys – kilometrin päästä Haltista palattiin takaisin lumimyrskyn takia.”⁴²² Kaksi miestä kertoo, miten ”Puolesta välissä päälle mennessä piti kääntyä takaisin. Jumalaton tuuli ja lumipyry”, toiset vaeltajat taas ”tuuli & vesisade käännutti Haltin

rinteiltä”.⁴²³ Muuten tunturille kulkemista voivat rajoittaa esimerkiksi vilustuminen, vatsatauti tai jalkojen kipeytyminen.⁴²⁴ Mielenkiintoinen on myös kommentti: ”Emme jatka Haltille siellä on jo käyty.”⁴²⁵ Ei siis kannata enää mennä, kun suoritus on jo kerran tehty?

Haltin huipun vieraskirjan mainitseminen (ks. s. 18) todentaa saavutuksen, vaikka ylös olisi kiivetty huonoissakin olosuhteissa: ”Vietimme Pit-suksella pari yötä Haltinvalloitusmatkalla. Kirja näkyi, muuta ei”, tai: ”Halti koettu, vaikkei lumituiskun vuoksi juuri nähty. Nimi kirjassa”.⁴²⁶ Moni selvästi pitää huipun vieraskirjaa tärkeänä, sillä sellaisiakin mainintoja on kuin: ”Haltia ei löytynyt tai vihkoa paremminkin”, ja: ”Haltilla kirjattiin nimet vanhaan (?) vihkoon; ilmeisesti tuuli vienyt uudemman. Numero pyörii 65 000 paikkeilla”.⁴²⁷ Muuan mies ilmeisesti haluaa näpättää muita kulkijoita kirjoittaessaan: ”Poikkesin kahvinkeitolla. Olen vasta kuudes! Haltin huipulla (1365 m) tänä vuonna käynyt. Sieläkin on kirja ja rajan ylitys pitäis olla nykysin sallittu?”⁴²⁸

Samantapaista omakehua on seuraavassa: ”Hyvällä taidolla eikä tuurilla hernerokkasumussa, kompassisuunnassa suoraan Haltin huipulle. Paneppa paremmaksi!”⁴²⁹ Lievästi humoristista pohjalaismiesten uhoa uhkuvat lausunnot: ”Halti nähty – lähäretähän kotia”, ja: ”Ei trenkää trossata, mutta Halti on nähty ja Meekolle ollahan menossa”.⁴³⁰ Mukavan omaperäisiä Halti-kertomuksia edustavat myös seuraavat: ”Huru-ukot etelästä kävivät tarkastamassa että Halti on paikallaan!” sekä kahden naisen ilmoitus: ”Vaaleanpunaisen tunturin arvoitus on ratkaistu”.⁴³¹

Tavanomaisia sanontoja Pihtusjärven vieraskirjassa (aiemmin mainittujen Haltin ”huiputtamisen” tai ”valtaamisen” lisäksi) edustavat retkeilijöiden suosimat ilmeisesti paikallistunnelmaa tavoittelevat termit. Hyvin monet ilmoittavat viettäneensä ”luppopäivää” tai lähtevänsä retken jälkeen takaisin ”maalikylille”. Kalottireittiä pitkin kulkeminenkin mainitaan joitakin kertoja.⁴³² Omaperäisemmin saman asian voi ilmaista vaikka kertomalla, että kuljetaan ”tikkutietä” tai ”tik-kureittiä”, tai ollaan menossa ”tänään sumussa keppejä etsien Haltille”.⁴³³

Alkuvuosina Pihtusjärvellä kävi työnsä puolesta Kilpisjärveltä eräoppaana ja huoltotöissäkin hyvin ahkerasti Yrjö Metsälä, joka saattaa mainita jotain säästä ja yleensä puhuttelee Haltia muoriksi – tavallisesti kertoo tämän olleen suosiolli-

nen.⁴³⁴ 1970–1980-luvulla erään rovaniemeläismiehen seurueella oli tapana käydä kevätkesällä joitakin päiviä kestäväillä kalareissuilla. Näitä on usein kuvailtu muutamilla myönteisillä lauseilla. Vaikka erään kerran ”Tavallista lumisemmat olivat olosuhteet vuotuisella rauturetkellämme”, niin ”tyytyväisin mielin kuitenkin lähdemme jutamaan kohti Vuobmakasta”.⁴³⁵ Jo aikaisemmin mainittu (s. 34) ”profeetta” Kittilästä vieraili ahkerasti 2000-luvun alkuvuosina. Myös ”Haltin potkukelkkailijat” ovat tulleet toistuvasti. Poikkeuksellisesta kesäkauden vierailustaan he kirjoittavat: ”Talven usean vaelluksen jälkeen oli erittäin miellyttävää nähdä Halti ja koko yläperä kesäasussa ja vähän ruskassakin.”⁴³⁶ Mielenkiintoista retkeilyhistoriaa löytyy vuodelta 1970, kun kirjoittaja selvittää:

Sama oli tunturi kuin ennenkin. Matka on nykyisin paljon miellyttävämpi, koska välillä on näin hyviä majoituspaikkoja. Kävin edellisen kerran Haltilla 15.7.1949 ja silloin oli numeroni muistaakseni 14 ja nyt se oli 5143.⁴³⁷

Edellä mainitut vakiokävijät ovat selvästi positiivisella mielellä. Erikoisempia ovat esimerkiksi seuraavanlaiset kommentit: ”Halti vallattiin jälleen! Aivan yhtä tuskaista kuin ennenkin (harjoitus ei taida tehdä minusta mestaria)”, ja: ”Haltilla käytiin vaikka pilvistä ja sateista oli ja tuuli. Minulla [nimi] 6:s Haltin reissu ja aina sama sade ja kylmyys. Meni 7 tuntia tällä kertaa (edestakaisin)”.⁴³⁸ Voikin miettiä, mikä saa nämä kirjoittajat palaamaan. Teksti ei ainakaan ensilukemalta välitä kovin myönteisiä tunnelmia, mutta jotain kiehtovaa ja palkitsevaa kohteessa täytyy tietysti olla, kun sinne tullaan aina uudestaan.

Haltin ohella vieraskirjateksteissä mainitaan toinenkin käyntikohde, joskin paljon harvemmin. Metsähallituksen Internet-sivuilla kerrotaan noin 17 metriä korkean Pihtusköngäs-putouksen olevan yksi Kalottireitin varren nähtävyyksistä, jonka äärellä kannattaa pitää tauko ja kaivaa kamera repusta esiin.⁴³⁹ Osa kirjoittajista kertoo käynnistään putouksella: ”Käytiin kuvaamassa Pitsusputous”, ja: ”Vaan on tuo Pihtusköngäs komea. Vaikka inhoankin sitä ’Lapin kulta’ mainosta”.⁴⁴⁰ Köngäs ei kuitenkaan näyttäisi olevan lähellekään niin ”pakollinen” kohde kuin Halti, tai ainakaan siitä ei ole tehty merkintöjä vieraskirjoihin.

Pihtusjärvellä maisemia sekä varsinkin tunnelmaa tai rauhaa ja hiljaisuutta ihastellaan ja ylistetään paljon vähemmän kuin Oravankolon merkinnöissä. Tuvan sijainti edellyttää pidempiaikaisista oleskelua ja kulkemista erämaassa (ellei käytetä esimerkiksi lentotaksia). Kontrasti ei ole niin suuri ja äkillinen kuin Nuuksiossa. Käsivarren kävijät ovat myös todennäköisesti kokeneempia luonnossa liikkujia, ja ovat osanneet odottaakin erämaan rauhaa ja upeita näköaloja.⁴⁴¹ Mainittuja asioita heijastellee myös vieraskirjatekstien niukkuus ja faktoihin keskittyminen etenkin alkuvuosina.⁴⁴² Kokonaisuutena tarkastellen kirjoitukset ovat kuitenkin ajan kuluessa hieman pidentyneet. Ehkäpä takavuosien vaitonaiset kairojen kiertäjät (vrt. ”gummisaapas-talebaanit” s. 20) ovat osin korvaantuneet erilaisilla, sosiaalisemmilla vaeltajilla? Nykyään monet kulkijat kokevat omat tekemisensä ja ajatuksensa tärkeiksi ja haluavat kertoa niistä laajemmin. Innokkaimmat julkaisevat internetissä valokuvia ja joskus häkellyttävän yksityiskohtaisia ja päiväkirjamaisia kertomuksia omista vaelluksistaan.⁴⁴³

Rantasalmen Linnansaari: vesireitin varrella

Linnansaaren kansallispuiston Sammakkonien leirintäalueella vieraskirja sijaitsee ulkona opastuskatoksessa. Lisäksi vuorolaivalla liikkuvat ryhmät ovat ajoittain kooltaan suuria. Nämä lienevät merkittävimmät tekstien pituuteen, laatuun ja edustavuuteen vaikuttavat tekijät. Vaikka kohteessa voi yöpyä, ilmeisesti myös päiväkävijöitä on paljon (esimerkiksi koululaisia ja muita ryhmiä). Ylipäänsä vieraskirjan näkeminen, saati siihen kirjoittaminen, lienee paljon sattumanvaraisempaa kuin Oravankololla ja Pihtusjärvellä. Niissä kuitenkin seurueet ovat pieniä, tavallisesti viivytään pidempään ja oleskellaan myös sisällä samassa tuvassa, jossa vieraskirjaakin säilytetään. Siksi Linnansaaren vieraskirjamerkintöjä käsittääkseni ei voi missään nimessä pitää kaikkien vierailijoiden näkemyksiä edustavina, vaan ne tarjoavat ainoastaan hajanaisia ja esimerkinomaisia katkelmia kansallispuiston kävijöiden kokemuksista ja luontosuhteesta.

Linnansaarella selvimmän paikkaa määrittävä piirre on sijainti veden äärellä. Saareen sulan veden aikaan päästäkseen on käytettävä jotakin vesikulkuneuvoa: vuorolaivaa, venetaksia, omaa

tai vuokrattua purje-, moottori- tai soutuvenettä tai kanoottia/kajakkia. Itse ohjattava kulkuneuvo vaatii tiettyä aktiivisuutta ja omatoimisuutta, vuorolaiva taas aikatauluihin sitoutumista – liikumisväline on siis varsin tärkeä retken onnistumisen kannalta. Ei olekaan ihme, että yleisin mainittu yksittäinen asia vieraskirjoihin luontevasti kirjoitettavien faktojen – päiväys, nimi, usein kotipaikkakunta – jälkeen on juuri käytetyn veneen tai laivan nimi.⁴⁴⁴ Linnansaaren tekstit ovat osin melko monotonisena jatkuvaa nimien virtaa, jota jäsentävätkin varsinaisia kertovia tekstejä enemmän aluksen nimen mukaan hahmottuvat pienehköt ryhmät tai joskus isommatkin seurueet. Aktiivisista liikunnan muodoista useimmin kerrotaan melomisesta, usein kulkuväline (kanootti/kajakki) ja joskus reittikin mainiten.⁴⁴⁵

En tutkinut vieraskirjoista käyntien toistuvuutta mitenkään järjestelmällisesti. Linnansaareissa kuitenkin muutamat nimet näkyvät usein. Tällaisia ovat monet lähiseuduilla asuvat tai kesää viettävät lapset ja nuoret.⁴⁴⁶ Tunnettu saimaannorppien valokuvaaja on vieraskirjan mukaan käynyt poikineen onkireissuilla, kuljettanut lampaita laitumelle ja jopa järjestänyt tyttärensä ristiäiset saareissa. Tapahtumia on ikuistettu myös piirroksiin.⁴⁴⁷ Muuan perhe lähikunnasta on käynyt useita kertoja 2000-luvun alussa. Vaikka tekstit eivät ole pitkiä, kertonevat jo lasten nimet – Lumi, Pyry ja Saana – ja jopa viikon mittaiset käynnit luonnonläheisistä harrastuksista.⁴⁴⁸ Kansallispuisto lieneekin monille lähialueiden asukkaille, veneilijöille varsinkin, mieluisa pistäytymis- ja virkistätymispaikka.

Linnansaaren vieraskirjateksteille leimalliseen niukkuuteen olen arvioinut syyksi kirjojen sijainnin opastuskatoksessa. Osansa lienee myös sillä, että usein liikutaan melko suurissakin ryhmissä (esimerkiksi vuorolaiivalla saapuvat). Ajoittainen väenpaljous varmasti vaikuttaa kirjoitusten mitta lyhentävästi.⁴⁴⁹ Hyvin pieni osa kulkijoista on kirjannut käyntiään ainakaan kovin laveasti, joten sivuilta erottuvat poikkeuksina pidemmät tekstit sekä myös piirrokset.⁴⁵⁰ Tavanomaisten aurinkojen, kukkien ja hymyjen lisäksi Sammakkoniemessä on piirretty paljon norppia (ks. s. 34). Näiden kuvien runsaus ja osittainen samankaltaisuus liittynevät Metsähallituksen sekä Saimaan alueen matkailu- ja luonnonsuojelutoimijoiden tiedotuksessa toistuvaan sanalliseen ja kuvalliseen informaatioon, eivätkä mielestäni todista hylykeen

havaitsemisesta. Kun kerran liikutaan tunnetulla norpan asuinalueella, on luontevaa ikuistaa eläin kirjaan, vaikkapa vain koristeeksi. Ehkä kyseessä on samantyyppinen, hiukan kaavamainen mielikuva kuin kahdessa muussa kohteessa: Nuukiossa nautitaan ihmeellisestä erämaan rauhasta, Käsivarressa valloitetaan Halti ja Saimaalla kohdataan norppa – edes haaveissa.⁴⁵¹

Eroja ja yhtenevyyksiä luontokokemuksissa

Kaikki tutkimani kohteet ovat sellaisia, että niiden saavuttaminen vaatii ainakin jonkinlaista oma-aloitteisuutta, aktiivista kiinnostusta luontoon sekä valmistautumista. Ainakin jonkun ryhmän jäsenistä on hoidettava etukäteen tarvittavat retkeilyvälineet ja kuljetukset. Oravankolon tupa pitää varata ja maksaa sekä noutaa avain. Matka Pihtusjärvelle, vaikka merkittyä Kalottireittiäkin pitkin, vaatii kulkijalta kuntoa, valmiuksia ja varusteita erämaavaellukseen. Linnansaareen ei ole asiaa ilman sopivaa kulkuvälinettä. Näihin paikkoihin ei siis osuta sattumalta tai hetken mielihohteesta. Näin ollen kävijät ovat tietyllä tavalla valikoituneet jo ennen lähtöään. He eivät siis missään tapauksessa edusta kaikkia suomalaisia, vaan nimenomaan aktiivisia ja viitseliäitä luonnonystäviä, jotka omasta halustaan hakeutuvat luontoretkeilykohteisiin.

Tietenkään kävijät eivät ole samasta muotista, vaan valitsevat kohteen omien intressiensä mukaisesti. Oravankololle ja Linnansaareen tullaan varmasti enemmän kohteen lähialueilta⁴⁵² ja lyhytaikaisemmille vierailuille kuin Käsivarteen, eikä niissä käyminen edellytä sellaisia erätaitoja kuin vaellus Pihtusjärvelle. Päiväretki ryhmän mukana vuorolaiivalla Linnansaareen ja tutustuminen Louhimaan torpan pihapiiriin, saunomis- ja seurusteluviikonloppu ystävysten kesken Oravankololla tai viikon yksinäinen vaeltaminen Käsivarren erämaassa sopivat erilaisille ihmisille (vaikka toki joku voisi sopivan tilaisuuden tullen valita vaikka kaikki näistä). Ne tuottanevat kukin luontoelämyksiä – varmasti hyvin vaihtelevia ja yksilöllisiä, mutta yhtä kaikki kokijoilleen arvokkaita ja merkityksellisiä. Osa näistä kokemuksista ja niiden herättämistä tunteista sitten päättyy sanoina tai kuvina vieraskirjan sivuille.

Tietynlainen vakiintunut vieraskirjan täyttämisen malli näkyy kaikissa kohteissa. Jos ei asiaa ole aikaisemmin opittu, niin viimeistään kirjaa

selaamalla löytyy tieto siitä, miten käynti ”tulee” kirjata: päiväys ja nimi ainakin, usein myös koptipaikka. Tämän standardoidun sisällön jälkeen alkavat persoonalliset variaatiot – joskus. Linnansaassa voidaan lisätä ennen muuta veneen nimi, Pihtsusjärvellä tieto aiotusta (ja joskus kuljetustakin) reitistä. Lapset kirjoittavat yleensä mielellään ainakin nimensä, ja monet piirtävätkin. Varsinkin Linnansaassa näkyy edeltävien tekstien rohkaiseva esimerkki. Hieman pidempi kirjoitus saa herkästi peräänsä toisen ja kolmannenkin, mutta melko harva kehtaa katkaista joskus sivukaupalla tasaisena soljuvaa yksirivisten nimikirjoitusten virtaa. Vaatii uskallusta ja viitseliäisyyttä poiketa tavanomaisesta.

Luontokokemusten osalta vieraskirjoissa näkyy tiettyjä yhtenevyyksiä. Vaikka ei olisikaan suuri luonnontuntija tai vaikuttanut kokemastaan, tekstiin on helppo lisätä ainakin lyhyt maininta säätilasta: ”lähes -30°C pakkasta”, ” $+4^{\circ}\text{C}$ tuima (22 m/s) on tuuli ja lunta sataa” tai ”tulimme sateessa mutta lähdimme auringonpaisteessa”.⁴⁵³ Ne kertovat kirjoittajastaan ainakin silloin, kun ohessa on jokin kommentti. Mukavaa on todeta: ”Pieni kesäukkonen raikasti”, tai: ”Sää oli mitä mahtavin, aamulla oli muutama aste pakkasen puolella ja aurinko paistoi täysin pilvettömältä taivaalta”.⁴⁵⁴ Sama säätila voidaan ilmaista myös kovin eri tavoin, ja samalla tulee paljastaneeksi oman asennoitumisensa tilanteeseen. Siinä missä yksi kirjoittaa ”kaamea sää” ja toinen piirtää sadepisaroihin tiuhaan, kolmas toteaa miltei hilpeän oloisena Nalle Puhia mukailleen: ”sataa sataa ropisee tili tali tom”.⁴⁵⁵ Metsähallituksen kohteissa vierailevat tuntuvat suhtautuvan säähän jotenkin korostuneen itsestään selvästi – tulee mitä tulee, asian kanssa selvitään. Joku sentään kirjaa suoraan monen muunkin luultavimmin jakaman, mutta ääneen lausumattoman toiveen: ”Toivottavasti kelit jatkuvat hyvinä, räntäsateessa ei ole oikein mukava vaeltaa”.⁴⁵⁶

Tyypillistä on myös jonkinlainen raportointi siitä, mitä on tehty tai nähty.⁴⁵⁷ Pihtsusjärvellä ollaan yleensä niukkasanaisia, Oravankololla tarinoidaan tavallisesti laveammin. Nämä periaatteissa persoonalliset tarinat kuitenkin saattavat toisinaan jäädä melko mekaaniseksi luetteloksi: Miten tultiin, lämmitettiin kämpä, ruokailtiin, patikoitiin, saunottiin; mitä eläimiä, kasveja tai luonnonilmiöitä on havaittu jne. Tällöin ne eivät välttämättä kerro kovin syvällisesti kirjoitta-

jan suhteesta luontoon. Yleensä kuitenkin jokin sananvalinta tai lyhyt kommentti osoittaa kiinnostusta tai myönteistä tunnelmaa, joko yleisellä tasolla tai tietyn ilmiön suhteen. Pihtsusjärvellä kerrotaan vaikka: ”Matkalla Haltille. Saavuimme Kuonjarjohkasta *mahtavien* putousten kautta Pihtsusjärvelle ja jatkamme *hyvän* ruuan ja *rauhallisen* yöunen turvin Haltille”, tai: ”Yötä täällä ja haltille. *Kuivat* kelit. *kauniit* maisemat”.⁴⁵⁸ Aika neutraalia on kirjoittaa: ”Soutaa, noutaa puuta ja vettä, uida, nukkua syödä ja juoda”, tai: ”Ongella saatiin 3 ahventa. Saunottiin ja uitiin. Notskilla makkaraa”. Mutta kun ensimmäinen kirjoittaja lisää: ”Omaa elämää metsässä elää pienet oravat omassa oravankolossa” ja toinen jatkaa kertomustaan: ”Paikka ja sää olivat hienoja. Linnut lauloivat ja tuntui kesältä”,⁴⁵⁹ ei kokemuksen positiivisuudesta jää mitään epäilyä. Retkeilijä on innostunut ja arvostaa kokemaansa – mieliala, joka välittyy lähes kaikista teksteistä.

Yhteistä vieraskirjateksteille on myös luonnonrauhan ihmettely ja ihastelu. Vaikka kävijöiden olettaisi ennakoita ainakin aavistaneen, millaiseen paikkaan he ovat tulossa, jaksetaan hiljaisuutta ja rauhaa kiitellä kaikissa kohteissa. Varsinkin Oravankololla tähän liittyy paikan erämaisyyden korostaminen ja voimakkaan kontrastinen vertailu kaupunkioloihin. Ilmeisesti elämme keskimäärin niin kiireistä ja meluista arkea, että luonnon keskellä oleskeleminen tuo poikkeuksellisia rauhoittumisen, rentoutumisen ja virkistyneen elämyksiä. Maisemia ja näköaloja ihastellaan ennen muuta Nuuksiossa ja soveltuvien osin Haltilla – se, mitä nyt sumulta ja pilviltä kytetään havaitsemaan. Vastoinkäymisten sattuessa huumori on tärkeä keino kestää niin oma avuttomuus, kehnot säät kuin häiritsevät sivistyksen merkit tai kansakulkijoiden huono käytös.⁴⁶⁰

Kaikissa kohteissa käy ilmi, että osalla kirjoittajista käynnit toistuvat.⁴⁶¹ Usein tämä käy ilmi kuin vahingossa, lyhyessä sivuhuomautuksessa tyyliin ”taas täällä”, ”jälleen kerran”, ”Halti tuli vallattua uudelleen”⁴⁶² – tai sitten vain samat allekirjoitukset esiintyvät yhä uudestaan. Tietysti on niitäkin, jotka haluavat erityisesti korostaa, etteivät ole ensikertalaisia. Piia Allén on UKK-puiston tutkimuksessaan löytänyt joukon vakiintuneita, paikalliset olot hyvin tuntevia Koilliskairan kulki-joita. Heille retkeily ei suinkaan edusta uutuutta, vaaraa tai seikkailua, vaan paikasta on tullut tuttu, turvallinen ja kotoisa luontokohde, jonka maise-

mia ja retkielämää kaivataan ja halutaan nähdä ja kokea yhä uudelleen. Itse asiassa tunturi- ja metsämaisema on näille eräretkeilijöille merkityksiä täynnä oleva kulttuurimaisema.⁴⁶³

Myös kansatieteessä on tutkittu erilaisia paikkoja ja eri ihmisten niihin liittämiä merkityksiä. Maantieteellisen, fyysisen ympäristön suora kokeminen ja aktiivinen aistiminen voivat johtaa henkilökohtaisesti tärkeisiin itsereflektiivisiin ajatuksiin ja muisteluun. Paikan aistiminen ja siinä oleminen voivat herättää tunteen johonkin kuulumisuudesta ja jatkuvuudesta.⁴⁶⁴ Ehkäpä valitsemani Metsähallituksen kohteet edustavat vakioikäijöille tärkeitä ja tuttuja, hyvää oloa tuottavia mielipaikkoja, joihin on mukava palata niin ajatuksissa kuin todellisessa elämässä.⁴⁶⁵ Mutta saattaa olla niinkin, että viihtymisen ja positiivisen mielialan tuntemusten lisäksi retkeilyllä ja luonnossa oleskelemisellä voi olla syvempi henkilökohtainen merkitys. Tuttu paikka kenties jollain tavoin syventää luontokokemusta, ja siellä käyminen jopa vahvistaa omaa identiteettiä ja maailmankuvaa.

4 Vieraskirjan viestit: omia vai opittuja elämyksiä?

4.1 Vieraskirjat viestien välittäjinä

Vastauksia etsimässä

Luvussa 2 (Avarassa luonnossa) hain vastauksia ennen muuta niihin tutkimuskysymyksiin, jotka liittyivät vieraskirjamerkintöjen sisältöihin. Ryhmittelin, esittelin ja hieman analysoinkin asiakokonaisuuksia, joita tutkimuskohteideni kävijät olivat merkinneet muistiin. Vieraskirjoihin mahtui monenlaisia luontoon liittyviä kokemuksia, havaintoja ja tunteita – varsinaisia tarinoita vähemmän. Retkeilyn ja luonnon herättämien tunteiden osalta etsin ja löysin varsinkin kulkijoiden erilaisia motiiveja ja mielialoja sekä odotusten ja kokemusten kohtaamisia – jos kohta pettymyksiäkin. Luvussa 3 (Erlaisia ja samanlaisia kertomuksia) tarkastelin kertomisen ja kuvailemisen tapoja ja tyyliä. Havaitsin tiettyä aiheiden, sanontatapojen ja asenteiden toistuvuutta. Kiinnitin huomiota erilaisiin kokijoihin ja kertojiin sekä kuhunkin paikkaan liittyviin erityispiirteisiin ja myös ajan kuluessa merkinnöissä tapahtuneisiin muutoksiin.

Vielä on selvittämättä se, vahvistavatko vieraskirjojen merkinnät johdannossa esittämäni oletuksen luontosuhteen ja -kokemusten kulttuurisidonnaisuudesta. Voiko opittujen ja stereotyyppisten ajatusmallien ja ilmaisutapojen ajatella vaikuttavan taustalla – ovatko luontokokemuksemme yhteisiä vai omia? Tarkastelen asiaa tuomalla esiin valtavasta tutkimusten joukosta melko intuitiivisesti poimimiani käsityksiä. Esimerkiksi historioitsijat, taidehistorioitsijat ja sosiologit sekä matkailun, luontoliikunnan ja kulttuurin tutkijat ovat kirjoittaneet luonnon kautta koetusta suomalaisuudesta ja suomalaisen luontosuhteesta, isänmaallisuudesta ja identiteetistä, erilaisista matkailijoista, kokemisen tavoista ja tasoista. Valitsemani kirjallisuuskatkelmat ovat vain murto-osa mahdollisista aiheita sivuavista teksteistä, mutta tarjonnevät riittävän vertailupohjan vieraskirjojen annille.

Esittelen ensin joitakin luontoa ja suomalaisuutta yleisesti koskevia pohdintoja ja siirryn sitten henkilökohtaisemmalle, yksilön elämysten ja

kokemusten tasolle. Näiden lähdekirjallisuudessa ilmenevien näkemysten osuvuutta ja paikkansapitävyyttä tarkastelen tutkimieni vieraskirjatekstien kautta: Vahvistavatko Oravankolon, Pihtsusjärven ja Linnansaaren merkinnät tutkijoiden yleistäviä käsityksiä, vai ovatko kävijät ”omien polkujensa kulkijoita” luontokokemuksissaan ja niistä kertomisessa? Ennen kirjallisuuden pariin siirtymistä pohdiskelen kuitenkin vielä hieman vieraskirjoja, niiden käyttöä ja merkitystä.

Vieraskirjan funktioista

Nykyään hyvin monissa julkisissa, yleisölle avoimena pidettävissä vierailukohteissa on esillä vieraskirja, johon kävijöiden toivotaan ja oletetaan kirjaavan ainakin vähimmäistiedot: päiväyksen, oman nimensä ja usein kotipaikkansa. Tavallisesti myös erilaiset terveiset tai kommentit – esimerkiksi käyntikohteesta, ja etenkin luontokohteissa vaikkapa säätilasta tai muista olosuhteista – ovat tervetulleita.⁴⁶⁶ Retkeilyalueilla ja varsinkin asu-mattomilla erämaaseuduilla liikuttaessa vieraskirjojen asianmukainen täyttäminen palvelee ennen muuta turvallisuutta: Mahdolliset pelastustoimet osataan suunnata ja ajoittaa oikein.

Varmaan jokainen meistä on joskus vierailut museossa, galleriassa, näköalapaikalla, kesämökillä tai kodissa, jossa pitäisi kirjoittaa jotain vieraskirjaan. Kuten Teppo Korhonen tutkimuksessaan totesi, voidaan tämä pyyntö tai vaatimus täyttää velvollisuudesta tai kohteliaisuudesta. Joskus kirjoittaja jopa tiedostaa tekonsa kulttuurihistoriallisen merkityksen – tehty merkintä jää muistoksi ja todisteeksi ainutkertaisesta tilanteesta.⁴⁶⁷ Tutkimissani Metsähallituksen kohteissa on paljon merkintöjä, jotka lienee tehty näistä syistä. Kun paikalla kerran on vieraskirja, sen täyttäminen ikään kuin kuuluu asiaan. Teksti saatetaan tuottaa mekaanisesti, sen kummemmin pohtimatta ja vailla tunnelatausta. Lyhyen, asiallisen merkinnän tekeminen ei vaadi suurta ajatustyötä tai ponnistelua. Toisinaan vieraskirjojen tekstit saatavatkin informatiivisuudessaan muistuttaa tapahtumien luettelointiin keskittyviä päiväkirjoja

tai veneiden lokikirjoja: Kerrotaan tosiasiat kronologisessa järjestyksessä niitä ihmeemmin kommentoimatta.⁴⁶⁸

Monelle kuitenkin tapa jättää merkki käynnistään on luontevaa ja mieluistakin. Kaikkien tutkimuskohteiden vieraskirjoissa on tekstejä ja piirroksia, jotka on selvästi tehty ajatuksella ja jopa innoituksen vallassa. Parhaimmillaan kuvaukset ryhmän tekemisistä ja kokemuksista tai vaikka runot tai huolella työstetyt kuvat ovat tekijänsä itseilmaisun väline. Niiden kautta voi hahmottaa ja ilmaista omia kokemuksia, ajatuksia ja tunteita. Tästä ehkä löytyy yhteys työn johdannossa esittämäni ajatukseen, että vieraskirjojen jonkinlaisena esikuvana ja sukulaisena voisi pitää vuosisataiset perinteet omaavaa muistokirjoihin kirjoittelua.⁴⁶⁹ Samaa juurta voisi katsoa olevan nimikirjainten kaivertelulla ja muulla seinäkirjoittelulla tai vaikkapa graffitien maalaamisella. Ihmisellä on tarve jättää merkki itsestään ja käynnistään.⁴⁷⁰ Vieraskirjoissa nämä ilmaukset toki usein noudattelevat melko vakiintuneita muotoja: Helposti kirjoitetaan samoista aiheista ja samantapaisin sananvalinnoin kuin aikaisemmat kävijät.⁴⁷¹ Todella henkilökohtaiset tekstit säästettäneen vaikkapa päiväkirjoihin, kirjeisiin tai kaunokirjallisiin yhteyksiin.⁴⁷²

Luontokohteisiin tulevat todennäköisesti seuraavat mielellään vieraskirjaa ja tutkivat aikaisempia merkintöjä mielenkiinnolla: Onko käynyt tuttuja, mitä on nähty ja koettu, millaiset ovat olleet olosuhteet, kuinka on viihdytty. Vieraskirjan lukemisen kautta ikään kuin tullaan tutuiksi paikan ja sen erityispiirteiden sekä muiden alueella kulkijoiden kanssa. Siinä välittyvät niin tarpeelliset tiedot, persoonalliset mielipiteet ja tunteukset, terveiset ja toivotukset kuin hauskat sattumuksetkin. Vieraskirja saattaa jopa olla merkittävässä osassa luontuelämysten ja arvostusten syntymisessä ja välittymisessä. Sen avulla opitaan ja opetetaan muille, millaiset seikat ovat huomion ja muistiin merkitsemisen arvoisia.⁴⁷³

Metsähallituksen kohteissa ollaan yleensä liikkeellä hyvin varustautuneina ja valmistautuneina sekä selvästi positiivisin ennakoasentein. Luontoa ja sen ilmiöitä, ennen muuta retkeen niin oleellisesti vaikuttavaa säätä, tarkkaillaan ja kommentoidaan vieraskirjoissa ahkerasti. Sää ja keliolot ymmärretään asiaksi, joka on otettava sellaisenaan. Jatkuva pilvisuus, sade, kova tuuli tai lumimyrsky harvoin kohottavat mielialaa, mutta

ne tyydytään valittelematta toteamaan. Antavat-han sitä paitsi ankarat ja vaativat olosuhteet oman lisänsä kokemuksiin – ja vieraskirjakertomuksiin. Retkeilijä pääsee kertomaan kohdatuista – suurista tai pienistä – haasteista ja voitetuista vastuksista. Ponnistelujen jälkeen moni vaeltaja mielellään selostaa kokemuksiaan vieraskirjaan viettäessään ansaittua lepoa tuvalla.

4.2 Suomalaisuus, luonto ja elämykset

Suomalaisen luonto

Johdannossa totesin, miten suorastaan stereotyyppisesti jonkinlainen erityislaatuinen ja syvälinen luonnonläheisyys yhdistetään suomalaisuuteen. Ajatellaan, että luonto (erityisesti metsä) olisi kaikille suomalaisille se ainoa aito ja oikea mielenmaisema, pakopaikka, inspiraation, levollisuuden ja hyvinvoinnin lähde. Esimerkiksi Tor-Björn Hägglundin mielestä

Suomen luonto on osa suomalaisten luontoa. Olemme metsä-, järvi- tai tunturisuomalaisia riippuen siitä, mikä luonnonmuoto hallitsee sisäisen maailmamme maisemia. Osa meistä tosin elää kaupungeissa, mutta kaupunkimaisema ei juurikaan elä meissä, ei ainakaan kokonaisvaltaisesti vaan luonnonkaipuu huutaa sisällämme: vapaa-aikoina hakeudumme kesämökeille, laskettelurinteille, vesille tai kulkemaan teitä ja polkuja pitkin luonnon keskellä.⁴⁷⁴

Heikki Ylikangas on samoilla linjoilla. Hänen mukaansa ”suomalainen palaa mielellään Impivaaraan, jossa voi olla vapaa metsän poika ja jättää kavalan maailman taakseen”.⁴⁷⁵

Pertti Alasuutarin mielestä kansansivistysperinnettä legitimoivasta ”metsäläisestä” kansankuvasta on tullut suomalaisuuden stereotyyppinen perusmalli, joka on toiminut myös romanttisen samastumisen kohteena: Suomalaiset näkevät itsensä ”erityisen aitoina, rehellisinä ja luonnonläheisinä ihmisinä”.⁴⁷⁶ Myös Tuomas M. S. Lehtosen mukaan tukeudumme identiteettimme etsinnässä tähän: ”Itsemäärittelyssä nousevat uskonnon rinnalle pohjoinen karu luonto, erityinen luontosuhde, ’lyhyt’ historia ja etenkin ’ohut’ kulttuurinen perintö.”⁴⁷⁷ Veikko Anttonen puo-

lestaan katsoo, että metsän henkinen ulottuvuus liittyy ennen muuta kansalliseen mentaliteettiin: sisäänpäinkääntyneisyyteen ja yksityisyyden korostamiseen.⁴⁷⁸

Sakari Tuhkanen painottaa ikivanhaa perua olevaa jokamiehen oikeutta luontosuhteeseemme vaikuttaneena tekijänä. Tuhkanen määrittelee:

Suomen luonto on osa suomalaisuutta ja se on tämän olemusta muokannut. Suomalaisen luontosuhde on yhä edelleen verrattain läheinen, konkreettinen ja kokonaisvaltainen tai – 'integroitu', kuten sitä myös on luonnehdittu. Luonto on suomalaiselle puolivillillä tai puolikesy, se antaa sekä hyötyä että virkistystä. -- Luonnossa on totuttu liikkumaan vapaasti, marjastamaan ja sienestämään rajoituksetta, rakentamaan rantasaunoja aivan rantaviivalle ja viettämään vapaa-aikaa metsissä ja vesillä.⁴⁷⁹

Luontoharrastuneisuutta tähdentää myös Metsähallituksen suunnittelija Sulo Norberg: ”Sekä perinteinen omatoiminen retkeily, että siihen läheisesti kytköksissä oleva autiotupakulttuuri ovat osa kansallista perinnettämme.” Norberg korostaa perinteisen eräretkeilyn syvällistä merkitystä suomalaisena luontoharrastusten lähtökohtana ja perusmuotona. Hänen mukaansa myös retkeilyn terapeuttinen vaikutus tunnetaan ja sitä arvostetaan. Retkeily ei ole massatapahtuma, vaan retkeilijä etsii luontoelämyksiä ja kokemuksia.⁴⁸⁰

Olavi Paronen puolestaan toteaa ulkoilun ja muun luonnossa virkistäytymisen oleva osa suomalaista elämäntapaa ja vapaa-ajan viettoa. Luonto ja metsä myös ovat monelle henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin lähde. Hyvinvointivaikutukset ovat enemmän subjektiivisesti koettuja kuin objektiivisesti mitattavia: elämyksiä ja kokemuksia sekä mahdollisuuksia niin omaan rauhaan kuin sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen.⁴⁸¹

Kuten jo olen todennut (s. 40), tutkimieni kohteiden kävijät ovat selvästi valikoituneita, luontoa tuntevia ja arvostavia sekä siellä viihtyviä ja selviäviä henkilöitä. Luonto on heille tärkeä myös emotionaalaisella tasolla. Heidän osaltaan vieraskirjamerkinnot – joiden ei siis tietenkään voi katsoa edustavan kaikkia suomalaisia – todentavat hyvinkin edellä esitettyjä luonnonläheisyyttä ja

luontokaipuuta korostavia lausumia. Pyrkimys yksityisyyteen näkyy siinä, että Oravankololla ja Pihtusjärvelläkin niin herkästi huomautetaan muiden ihmisten häiritsevistä toiminnasta tai pelkästään läsnäolosta. Kun ollaan omaan käyttöön varatulla vuokratuvalla tai vaikka avoimella autiotuvallakin, retkeilijä haluaa itse säädellä sitä, kenen kanssa ja ehdoilla hän viettää aikansa ja jakaa luontokokemuksensa. Muiden myös oletetaan käyttäytyvän ”oikein”, vakiintuneiden sääntöjen mukaan, asiallisesti ja toisia kulkijoita häiritsemättä.

Kollektiivista kokemista

Tutkija Antti Kariston mukaan kesämökkielämä yhdistää suomalaisia aivan poikkeuksellisella tavalla: ”Kesämökin rantasauna, auringonlasku ja kuikan huuto – siinä yhdistelmä, joka mökkiläisen tajunnassa edustaa ikiaikaista suomalaisuutta.” Mökillä esimerkiksi koetaan eletävän hyvin yksinkertaista ja luonnonläheistä elämää (mikä tosin tarkoittaa kovin eri asioita eri ihmisille). ”Urbaanit paperinpyörittäjät” vaalivat perinteitä ja kuvittelevat elävänsä luontaistaloudessa. Samassa artikkelissa haastatellun helsinkiläisnaisenkin mukaan mökillä ”tekemisen ei tarvitse olla helppoa. Puuhastelu kuuluu asiaan.”⁴⁸² Ajatukset ovat mielestäni sovellettavissa yhtä lailla retkeilyyn. Luontoretkelle hakeutuvat ihmiset todennäköisesti tunnistavat itsestään ainakin jotain Kariston luonnehdinnoista. Vieraskirjojen mukaan myös käyntejä Metsähallituksen retkikohteissa tuntuivat leimaavan – ehkä hiukan paradoksaalisesti – toisaalta aktiivinen toiminta perustarpeiden tyydyttämiseksi, mutta samalla pyrkimys pois turhasta, yksinkertaiseen; elämyksiin lähellä luontoa ja luonnon ehdoilla.⁴⁸³

Pauline von Bonsdorff toteaa, että henkilökohtaisesti merkitsevän maisemasuhteen lisäksi

Maisemat ja maisematyypit nousevat kollektiivisiksi symboleiksi taiteilijoiden ja kirjailijoiden kuvausten kautta. Koivikot, järvet ja lumihanget tunnistetaan suomalaisiksi -- Koska maisema on toisten kanssa jaettua ympäristöstä, henkilökohtainen suhde maisemaan merkitsee aina myös suhdetta yhteisöön, toisiin ihmisiin ja paikalliseen luontoon.⁴⁸⁴

Vaikka maisema on ennen muuta visuaalinen kokemus, liittyvät siihen Petri J. Raivon mukaan myös ääni-, tuoksu- ja mielenmaisemat sekä niihin liittyvät muistot ja odotukset. Vasta ihmisen tietoisuus herättää maiseman, jonka kokemiseen vaikuttavat paitsi itse fyysisesti koettu maisema, myös kaikki siihen liittyvät kuvat, tekstit ja kertomukset. Raivon sanoin:

Ihmisen kulttuurinen läsnäolo antaa mielen maiseman semanttisille merkityksille. Tämä maisemaan liittyvä kulttuurinen ulottuvuus on osittain subjektiivista, yksilön omaan elämänhistoriaan sidottua, mutta samalla myös intersubjektiivista, jolloin näkemistä ohjaavat tietyille yhteisöille ja ryhmille yhteiset sosiaaliset ja kulttuuriset taustavaikuttajat.⁴⁸⁵

Myös Martti Linkola kirjoittaa maiseman kokemisen olevan aina subjektiivinen, mutta kulttuurisidonnainen: ”*Ihminen näkee niin kuin hän – yhteisönsä ja kulttuuripiirinsä jäsenenä – on oppinut näkemään.*”⁴⁸⁶ Eeva Kallio toteaa paikkojen voivan toimia tiettyjen arvojen symboleina, ideoiden, ideologioiden ja uskomusten kantajina. Esimerkiksi kansallispuistot voivat edustaa kansallista ylpeyttä ja omanarvontunnetta.⁴⁸⁷

Suomalaista kansallisromanttista maalaus- taidetta, luontoa kuvailevaa kirjallisuutta sekä identiteetin ja taiteen kietoutumista maisemaan ja yleensä luontoon on tutkittu runsaasti.⁴⁸⁸ Kirjoittajat, taidemaalarit ja myöhemmin valokuvajat loivat – ainakin osin tietoisesti – kuvaa erityisestä ihailtavasta isänmaasta, luonnosta ja sen vahvasta vaikutuksesta kansan identiteettiin.⁴⁸⁹ Jussi Kivi kirjoittaa kansallisromanttisen erämaaiseman elävän vielä vahvana ihmisten mielissä mm. matkailumainonnan, Suomi-kuvateosten ja luontovalokuvien ansiosta.⁴⁹⁰ Esa Sironen onkin sitä mieltä, että

Tunteemme ja havaintomme luonnossa ovat ihmisyhteisön ja tämän ihmisyhteisön koko pitkän historian leimaamia, siis kaiken ’luonnollisen’ vastakohta. Ehkä herkimmillään luonnontunne on suorastaan teollinen tuote.⁴⁹¹

Edellä mainittujen suomalaisten yhteisten kokemusten sekä laajalle levinneiden ja yleisesti tunnettujen kuvien ja kuvausten voisi ajatella vai-

kuttaneen, ehkä tiedostamattomalla tasolla, Metsähallituksen kohteissa vierailiiden luonnonystävien kokemuksiin ja vieraskirjamerkintöihin. Niin Nuuksion, Linnansaaren kuin Käsivarrenkin kävijöillä mitä todennäköisimmin on jo ennakkoon jonkinlainen mielikuva ja käsitys siitä, millaista luontoa he ovat menossa kokemaan: kaunista, hienoa, perisuomalaista; ihailemisen ja säilyttämisen arvoista. Tietyllä tavalla elämyksissä ja niiden ilmauksissa voikin nähdä tuota kollektiivista, opittua, yhteisesti jaettua luonnon ja maiseman kuvailua ja ihailua. On kasvettu kiinni ”oikeaksi” suomalaiseksi miellettyyn tapaan suhtautua luontoon ja käyttäydytään sen mukaisesti.⁴⁹²

Tässä yhteydessä on mielenkiintoista todeta, miten esimerkiksi Ruotsissa esitetyt näkemykset luonnon ja kansallisuuden/isänmaallisuuden korrelaatiosta, ruotsalaisten suuresta luonnonrakkaudesta sekä käsitykset aidosta ja tyyppillisestä ruotsalaismaisemasta ja sen kuvaamisesta muistuttavat vastaavia suomalaisia.⁴⁹³ Susanne Ude-Koellerin mukaan myös saksalaiset ovat nähneet itsensä kernaasti kovin luontoa ja eritoten metsää rakastavana ja sitä tärkeänä pitävänä kansana.⁴⁹⁴ Ehkä erityisen suomalaiseksi mieltämämme luontosuhde ja keinot sen kuvaamiseen eivät sittenkään ole niin puhtaasti kansallisia, vaan osa yleisempää tapaa kohdata luonto ja kertoa siitä? Luontoon liitetään yleensä positiivisia arvostuksia – puhtaus, raikkaus, luonnollisuus, yksinkertaisuus.⁴⁹⁵ Tällöin myös luonnonläheisyyden, luonnon arvostamisen ja siellä viihtymisen täytynee olla jotain hienoa, ihailtavaa ja tavoiteltavaa – kansallisuudesta riippumatta?

Hiljaisten elämysten jäljillä

Klassiseen eli perinteiseen matkailijatyyppiin kuuluva henkilö tutustuu kulttuureihin, kulttuurimaisemaan ja alkuperäisenä säilyneeseen luontoon ja arvostaa niitä itsensä vuoksi. Toinen matkailijatyyppi on toiminnallisemmin suuntautunut.⁴⁹⁶ Ainakin Pihtusjärven kävijät kuulunevat alueen luontokohteita, alkuperäisyyttä ja hiljaisuutta arvostaviin ’pyhiinvaeltajiin’, jotka etsivät henkistä kasvua, vaihtoehtoisia elämäntyyplejä ja uusia kokemuksia. Sen sijaan Oravankololla ja Sammakkoniemessä vierailleilla saattaisi olla piirteitä myös toisesta matkailijatyypistä – viihdettä etsivät virkistäytyvät – joille itse kohdetta tärkeämpiä ovat sen tarjoamat palvelut.⁴⁹⁷ On

myös luonnon itsensä ehdoilla luontoon meneviä, liikuntaa harrastavia ja elämyksiä etsiviä ”hiljaisuusmatkailijoita”. Toisin kuin seikkailu- tai elämysmatkailijoille heille ovat tärkeitä sellaiset asiat kuin pimeys, tähdet, puhtaus, hiljaisuus, rauha, tapahtumattomuus, mahdollisuus etsiä itseään ja olla itsensä kanssa.⁴⁹⁸ Pimeyttä käsittelevä lehti-artikkeli kertoo:

Satelliittikuvien avulla on arvioitu, että nykyisin joka neljäs ihminen asuu sellaisen yötai-vaan alla, missä ei näe kuuta, ei linnunrataa eikä niitä kahtatuhatta tähteä, jotka näkyvät kaukana asutuskeskuksista tähtikirkkaina öinä. -- Pimeään voi piiloutua, valohälyä ei ole missään.⁴⁹⁹

Luontoliikunnassa esteettiset ja emotionaaliset elämykset ovatkin keskeisiä. Luonto koetaan paitsi visuaalisesti, myös kuulo-, haju- ja tuntoaistin kautta.⁵⁰⁰

Kirsi Salonen mainitsee elvyttävän luontokokemuksen yleensä olevan ”hiljainen” tai ”hidas”. On tärkeää vapautua rationaalisuuden, hyödyn ja tehokkuuden paineista.⁵⁰¹ Ruotsalaistutkijoiden mukaan nykyisen nopean ja maastosta täysin irrallaan olevan lentomatkustamisen vastapainoksi ihmiset ovat kiinnostuneet konkreettisestikin hitaasta ja luonnonläheisestä kulkemisesta, kuten vaikka vaeltamisesta, pyöräilystä tai purjehtimisesta. Halutaan aistia ja ottaa lähituntumaa luontoon. Kuten jo vuosisata aikaisemmin, luontoon hakeutumisen taustalla on halu päästä pois suurkaupunkien melusta ja kiireestä.⁵⁰² Kävijätutkimustenkin mukaan Käsivarren erämaassa ja Nuuksiossa arvostetaan etenkin alueiden luontoa ja maisemia yleensä sekä erämaisuuutta ja luonnonrauhaa, ei niinkään mahdollisuutta luonnon tarkkailuun tai muihin harrastuksiin.⁵⁰³

Monen tutkijan tekemät havainnot suomalaisten maisemasuhteen muutoksista ovat mielenkiintoisia. Pauline von Bonsdorffin mukaan yhä harvemmalla on maalaistaustan mukanaan tuoma taito hyödyntää luontoa, jolloin kyky lukea ja ihailla maalaismaisemaa ohenee. Sen sijaan vapaan luonnon arvostus on lisääntynyt, ja vapaa-aikanaan kaupunkilainen etsiytyy kulutustavaraksi muuttuneen ”alkuperäisemmän” ja koskemattoman luonnon pariin. Ympäristö ei ole enää ensisijaisesti hyödyllisyytensä takia arvostettu elannon lähde, vaan luonto liittyy vapaa-aikaan ja virkis-

täytymiseen.⁵⁰⁴ Samoin Ville Hallikainen toteaa vaeltamisen ja samoilun olevan kaupunkilaisten, usein melko korkeasti koulutettujen ja korkeassa sosioekonomisessa asemassa olevien henkilöiden harrastus.⁵⁰⁵ Jussi Kivi kärjistää: ”Kaupungin ah-
taudessa elävä turisti haluaa nähdä myyttisen ja avaran erämaan, joka on kuin häntä varten ja palaa sitten virkistyneenä kiireisiinsä.”⁵⁰⁶

Tutkimuskohteideni vieraskirjoissa, varsinkin Oravankololla lähellä kaupungin hälinää, toistuvat hyvin runsaina maininnat hiljaisuudesta, kiireettömyydestä ja arjesta irtautumisesta sekä levosta ja nauttimisesta. Suuren osan kohteiden vieraskirjoihin vähänkin laveammin kirjoittaneista voisi luokitella klassisiksi tai jopa hiljaisuusmatkailijoiksi. Vieraskirjoihin muistiin merkityt luontohavainnot ovat harvoin kovin laajoja tai yksityiskohtaisia. Voisi ajatella, että luonnossa retkeilemistä ei pidetä yksittäisten havaintojen keräämisenä (tai ainakaan niiden kirjaamista vieraskirjaan ei pidetä tarpeellisena),⁵⁰⁷ vaan kokemus on ehkä jollain tavoin kokonaisvaltaisempi. Aistitaan maisemia, valoa ja pimeyttä, tuoksua, hiljaisuutta ja kiireettömyyden tuntua – arkipäivästä poikkeavia asioita. Luontoa ihaillaan, siellä ladataan akkuja, rentoudutaan ja virkistytään.⁵⁰⁸

On tietysti muistettava, että kaikki kulkijat ja heidän motiivinsa eivät ole samanlaisia, ja eri kohteissa vierailijat poikkeavat toisistaan. Varsinkin Oravankololla ja Linnansaaressa joukossa on varmasti niitä, joille esimerkiksi seurueen yhdessäolo, aktiivinen harrastustoiminta tai kiireetön virkistäytyminen ovat tärkeämpiä kuin vaikkapa luonnonarvot tai itsensä etsiminen. En järjestelmällisesti tutkinut sukupuolen vaikutusta vieraskirjakirjoituksiin, mutta esimerkiksi ympäristötietoisuuden ja retkeilymotiivien suhteen naisten ja miesten välillä lienee eroja.⁵⁰⁹ Kuitenkin väittäisin lähes kaikilta löytyvän jonkinlaisen yhteisen perusasenneitumisen: kiinnostuksen ja arvostuksen luontoa sekä yksinkertaista ja omaa aktiivisuutta vaativaa retkeilyä kohtaan.

Ohjattu vai ainutkertainen luontosuhde?

Seija Tuulentie pohdiskelee matkailijoiden autenttisuuden kaipuuta. Nämä pyrkivät pääsemään kulissien taakse ja löytämään jotain aitoa. Kun koko ekojärjestelmä kuitenkin on ihmisen vaikutuksen alainen, ei ”puhdasta” eli koskemattonta luontoa enää ole. Silti hyvinkin erilaisissa

ympäristöissä turisti voi tavoittaa omasta mielestään autenttisia luontokokemuksia. Vaikka Tuulentie toteaa elämyksen olevan subjektiivinen, henkilökohtainen, on se myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettu. Luontoa katsotaan kulttuuristen konventioiden mukaisesti; ja kuitenkin eri ihmiset kuvailevat kokemuksiaan eri tavoin. Ovatko siis erot luontosuhteessa ja kokemuksissa, vaiko kertomisen tavoissa – joihin vaikuttavat niin omat kokemukset ja muistot kuin omaksutut tekstit, kuvat ja mediatuotteet?⁵¹⁰

On esitetty, että jotkut ennalta arvattavat ja järjestetyt luontokokemukset (esimerkiksi tunnetulla näköalapaikalla käyminen) ovat ”tuotteistetuja”, eivätkä siksi voi olla todella aitoja ja henkilökohtaisia.⁵¹¹ Jarkko Saarisen mukaan matkailutoimiala ohjelmalveluineen sekä markkinointi muovaavat erämaa- ja luontokäsityksiä ja mielikuvia. ”Turistinen erämaa on hyödyke; resurssi ja tuote jota voidaan tuottaa, uusintaa ja kuluttaa.”⁵¹² On totta, että tietyt rakenteet – vaikkapa vain polut, ja vielä enemmän merkityt kulkureitit, opaskirjat tai ohjatut kierrokset – ohjaavat luontokokemuksia tapahtuviksi tietyssä paikoissa ja sopivina aikoina. Mutta kaiken kaikkiaan on silloin kysyttävä, eivätkö retkeily ja laajemmin kaikki matkailu ole aina jossain määrin ohjattuja tapahtumia? Monessa yhteydessä on todettu, että kirjaimellisesti koskemattonta luontoa ei ainakaan meidän maassamme järin helposti löydy.⁵¹³

Nimenomaan ainakin näennäisen puhdas ja koskematon maisema on ollut ideaali. (Toisaalta esimerkiksi Topelius ja Snellman arvostivat nimenomaan kulttuurimaisemaa, jossa ihmisen jalostava vaikutus selvästi näkyi: Luonnon ”kesyttämisen” ja hyväksikäyttö oli elinkeinotoiminnan kannalta tärkeää ja jopa välttämätöntä.)⁵¹⁴ Luonnosta vieraantunutta ja urbaanissa ympäristössä viihtyvää ihmistä pidetään helposti jotenkin keinotekoisena, tunteettomana; ehkä säälittävänäkin, kun ei ymmärrä, mitä menettää. Mikko Lehtosen mukaan ”Suomalaisesta kulttuurista ei ole puuttunut kaupungin epäluonnollisuutta, anonyymiyttä ja synnillisyyttä korostavia ääniä”.⁵¹⁵ Markku Varis mainitseekin suureksi eräkirjallisuuden stereotypiaksi käsityksen, jonka mukaan ”aito elämä on mahdollista vain luonnossa, kulttuurin ulotumattomissa”.⁵¹⁶ Nuo kaupungin epämiellyttävyyttä ja jopa sietämättömyyttä kuvaavat asenteet näkyvät luontokohteiden vieraskirjoissakin. Poikkeuksetta pätee asetelma ”paha kaupunki” vs.

”hyvä luonto”. Kaupungin melua ja kiirettä paeetaan rauhalliseen, puhtaaseen ja kauniiseen luontoon, jossa sielu ja keho virkistyvät ja nauttivat.

Edellä mainittu myytti luonnonläheisistä suomalaisista sekä lukuisa joukko erilaisia isänmaallisiksi miellettyjä ja yleisesti tunnettuja kansallisen taiteen ilmauksia lienevät jättäneet jälkensä tapaamme kohdata luonto. Kansallismaisemat, kansallisromanttiset maisemamaalaukset (tyypillisimmillään metsä- ja järvinäkymä korkealta harjulta)⁵¹⁷, runouden ja proosakirjallisuuden innoittuneet luontokuvaukset ovat kaikki opettaneet meitä tarkkailemaan, ihailemaan ja arvostamaan luonnonympäristöä. Myöhemmin näitä samoja kliseitä ja vaikutelmia ovat toistaneet niin matkaoppaat, valokuvateokset, postikortit, elokuvat kuin mainoksetkin.⁵¹⁸

Antero Järvinen kritisoi luontokirjojen ja -valokuvien esittelemää kaunisteltua mielikuvaa tunturiluonnosta. Kauniita kuvia tuotetaan etsimällä ja sopivasti kuvakulmaa rajaamalla, jolloin todellisuuden erilainen elämysmaailma voi tuottaa retkeilijälle pettymyksen.⁵¹⁹ Samaa pätee varmaan luontokirjallisuuteen yleensäkin: Kuvissa näkee uljaita, näennäisen koskemattomia maisemia tai luonnon ihmeiden herkkiä, hienopiirteisiä yksityiskohtia – ei voimalinjoja, hakkuuaukeita tai metsänrajaan kertynyttä romuläjää. Siihen nähden vieraskirjojen teksteissä hyvin harvoin puretaan tuohtumusta siihen, etteivätkö kohteen näkymät olisi vastanneet odotuksia. Joko retkeilijämme ovat realisteja ja ymmärtävät, ettei todellisuus aina vastaa ideaalikuviakin, tai sitten odotuksissaan pettyneet eivät talleta kokemustaan kirjan sivuille. Metsähallituksen kohteissa kävijät ovat myös saattaneet viime vuosina käydyn yleisen keskustelun perusteella omaksua näkemyksen ihmisen muokkaaman kulttuurimaiseman arvosta, eivätkä ehkä siksi edellytäkään ympäristöltä täydellistä koskemattomuutta.

Jussi Kivi pohtii luonnon kokemisen ristiiriitaista kulttuurihistoriaa. Hän päätyy ajatuksen:

Voin kokea puhtaita aitouden ja ’toden’ tuntemuksia vaikka taustallani ja ennen kaikkea minun ja katselemani maiseman välissä on jo pitkä auringonlaskujen ihailun ja kuvaamisen sekä ’puhtaaseen’ luontoon hakeutumisen perinne.⁵²⁰

Edelleen Kiven mukaan kokemuksemme luonnosta ovat sittenkin suhteellisia ja muovautuvat persoonallisiksi. Niitä edeltävät aistimukset ja havainnot ovat riippuvaisia tiedosta ja viritäytymisestä, ja kukin ihminen aistii eri tavoin ja eri asioita.⁵²¹ Satu Apo taas kuvaa suomalaista luontosuhdetta samanaikaisesti sekä syvän oma-kohtaiseksi että yhteisesti jaetuksi:

Useimmat – elleivät kaikki – suomalaiset kantavat mielessään omaa metsäänsä. Se on kasvanut lapsuudessa, metsäkokemusten ja -elämysten pohjalta mutta myös kertomusten ja kuvien kautta. Lapsuuden keisiin kuuluneet metsän kohtaamiset – kukkien, marjojen ja sienien poimiminen, vihdaksien hakeminen – ovat syvästi omia; samalla ne ovat yhteisiä sadoille tuhansille suomalaisille, myös menneisyyden ja tulevaisuuden sukupolville.⁵²²

Kansatieteilijälle ihmisen näkeminen osana kulttuuriaan – ja kulttuurin näkeminen vaikuttavana osana ihmistä – lienee jonkinlainen peruslähtökohta. Siksi on palkitsevaa löytää muidenkin tieteenalojen edustajilta samantapaista ajattelua. Psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen toteaa suorastaan:

Ihminen on kulttuurinsa tuote. Kulttuuri säätelee hänen arvonsa, asenteensa ja suhtautumisen muihin ihmisiin, hänen tapansa ilmaista itseään ja tunteitaan, sekä hänen ulkoisen käyttäytymisensä.⁵²³

Tutkimieni Metsähallituksen kohteiden vieraskirjojen teksteissä löytyy paljon samankaltaisuutta nimenomaan yleisen positiivisen asennoitumisen, aiheiden ja sananvalintojen sekä tyylien tasolla. Avointa vieraskirjaa luetaan, siihen kirjoitetaan ja piirretään heijastellen, jakaen ja vahvistaen yhteistä kokemus- ja arvomaailmaa. Kovin moni ei halua erottua joukosta ainakaan negatiivisella tavalla; vielä vähemmän provosoida tai loukata muita, samanhenkisiksi koettuja lukijoita.⁵²⁴

Retki-lehden artikkelissa kerrotaan autiotuoppien vieraskirjoihin kirjoittelun innostaneen tamperelaisen retkeilijän myös retkipäiväkirjojen laatimiseen. Päiväkirjan täyttämiseksi keskeisiksi aiheiksi nousevat sää, päivän sattumukset ja erämaan rauhan innoittamat ajatukset. Jokainen kuitenkin kirjoittaa oman maailmankatsomuksensa

mukaisesti ja itselleen merkittävistä asioista: Yhdelle ovat tärkeitä kuljetut kilometrit tai havaitut luonnonilmiöt, toiselle nautitut ateriat, kolmannelle yhteiset keskustelut ja retken tunnelmat.⁵²⁵ Sama pätee käsittääkseni vieraskirjamerkintöihin ja niitä edeltäneisiin kokemuksiin. Tietyt jokaista retkeilijää koskettavat tai muuten keskeisiksi koetut aiheet ja jopa sanontatavat esiintyvät muita useammin. Kuitenkin kunkin kirjoittajan aiheet ovat juuri hänelle tärkeitä ja merkitsevät, ja vähintään painotukset ovat erilaisia.

Juha Perttula muistuttaa aiheellisesti:

Kun elämys nähdään ihmiselle merkittävänä asiana, on kunnioitettava yksilöiden välisiä eroja. Elämys voi olla myös riskejä minimoiden saavutettu toistuva, tuttu, intensiteetiltään heikko ja sosiaalisesti suotava kokemus, vaikka elämyshakuisen kannalta se olisi osoitus elämän pohjattomasta tylsyydestä.⁵²⁶

Niinpä viides saunareissu saman ryhmän kanssa Oravankololle, päiväretki Linnansaareen torpan pihapiirissä laiduntavia lampaita tervehtimään tai opaskirjojen ja internetistä etsittyjen kertomusten mukainen Haltin valloitus voivat olla kokijalleen elämyksiä. Luontoretken ei tarvitse olla henkensäalpaavan rasittava, vaarallinen tai ainutlaatuinen tuottaakseen vahvoja tunteita ja elämyksiä. Saimaannorpan tai liito-oravan kohtaaminen tai mahtava rautusaalis eivät ole välttämätön edellytys onnistuneelle luontokokemukselle. Ei ehkä kannata suureen ääneen julistaa, millainen on oikea tai aito kokemus tai miten luontoon on suhtauduttava. Se, mikä yhdelle edustaa banaalia ja keinotekoista, voi toiselle olla syvällinen ja koskettava, ikimuistoinen elämys.

5 Epilogi: laatuaikaa luonnon helmassa

Mihin tulokseen tämän kaiken pohdiskelun jälkeen päädyimme – millaisia ovat nykysuomalaisen luontokokemukset ja miten hän niistä Metsähallituksen kohteiden vieraskirjoissa kertoo? Jääkö tutkijan käteen vain tukku sekavia ja sekalaisia muistutuksia ja mielikuvia, vai hahmottuuko kaiken keskeltä jonkinlainen määriteltävissä oleva, tiettyjä lainalaisuuksia noudattava kokonaisuus?

Se Nykysuomalainen, joka piirtää merkintänsä Oravankolon, Pihtusjärven tai Sammakkonien vieraskirjaan, on liikkeellä oma-aloitteisesti ja vapaaehtoisesti, positiivisella ja odottavalla mielellä. Kohteeseen päästäkseen hän on etukäteen suunnitellut matkaansa, valmistautunut ja varustautunut – yleensä ystävien, perheen tai muun ryhmän kanssa. Hän tarkkailee ympäristöään luonnonystävän silmälasien läpi, jolloin kuvausta muodostuu ihaileva, hiukan romantisoitukin. Luonto ja sen ilmiöt näyttävät aitoina, puhtaina ja kauniina, joskus suorastaan ihmeellisinä. Nykyajan ihminen tuntee olevansa osa suurta suomalaista jatkumoa, Luojan luomaa luontoa ainutlaatuisella tavalla rakastavaa, ymmärtävää ja arvostavaa kansaa. Niinpä luonnon helmassa oleskellessaan – mahdollisesta fyysisestä rasituksesta huolimatta – Nykysuomalainen nauttii ja virkistyy, lepää ja lataa akkuja jaksakseen taas palata kiireiseen ja monin tavoin vaativaan arkielämään.

Oikeassa erämaassa Nykysuomalainen toimii kuin esi-isänsä muinoin: eleettömästi ja elämöimättä, tarkoituksenmukaisesti, perinteisiä tapoja noudattaen. Säässä kuin säässä ja raskaimmillakin reiteillä pärjätään: Eräsankari ei valita vaan tekee sen, mikä tehtävä on. Tosin kuljettava matka saattaa olla maastoon selvästi merkitty, taivaanrannassa voi siintää matkapuhelimen tukiasema ja perille pääsemisessä auttaa GPS-paikannin tai tarvittaessa lentotaksi. Mutta yhtä kaikki – tavoitteet saavutetaan ja välillä ylletään jopa sankarillisiin suorituksiin. Vietetään yksinkertaista elämää luonnon ehdoilla, upeissa maisemissa!

Luontoretellä lähempänä urbaaneja kotikon- tujaan Nykysuomalainen kokee positiivisen kulttuurishokin. Hän suorastaan häikäistyy, ja nauttii hyvässä seurassa erämaisen mahtavasta luonnosta, sen kauneudesta ja hiljaisuudesta, pimeydestä ja

kirkkaasta tähtitaivaasta – näin lähellä kaupunkia! Niinpä sitten, kun on lähdetty rauhoittumaan ja pakoon sivistystä, muistutukset siitä ovat katkeria. Lentomelu, naapurin auto tai lammen rannassa pullaa kättävät kesyt telkät rikkovat idyllin – se olikin haavetta vain. Onneksi Nykysuomalaisella on vankka ase niin tässä kuin muissakin vastoinkäymisissä: Huumori lievittää pettymyksiä ja asettaa asiat oikeisiin mittasuhteisiin.

Päiväseltsään vene- tai melontaretkellä kansallispuiston saarella, ehkä osana isompaa ryhmää, Nykysuomalainen ei turhia jaarittele. Ympäristön luonnon laadussa tai sen tarjoamissa elämyksissä ei varmasti ole vikaa tai suuria puutteita, vaan niistä voidaan kyllä nauttia täysin siemauksin. Pikainen käynti opastuskatoksessa – muun joukon mahdollisesti jonottaessa vuoroaan vieraskirjalle – ei kuitenkaan saa tunteita tulvimaan tai runosuonta sykkimään niin kuin kiireettömämpi oleskelu ja yöpyminen vuokra- tai autiotuvalla.

Nykysuomalainen kohtaa ja ”kuluttaa” luontoa, jossa ihmisen toiminnan jäljet näkyvät enemmän tai vähemmän selvästi, ja jonka kokeminen on aina jollakin tavoin ohjailtua. Hän kokee – ja kertoo kokemuksistaan – paljolti samalla tavoin kuin muutkin, vakiintuneiden konventioiden mukaisesti. Luontokokemukset ovat usein konkreettisia – ja kaikin aistein vahvan omakohtaisesti elettyjä – huomioita säästä ja kulkemisesta, joskus havaintoja kasveista, eläimistä tai ilmiöistä. Nykysuomalainen tietää, miten oikea suomalainen liikkuu luonnossa, tarkkailee, kunnioittaa ja arvostaa sitä; ja myös miten nämä elämykset ja tunteet puetaan sanoiksi tai kuviksi. Helikopterilla huristelevia, mekastavia, tupaa tai luontoa roskaavia tai muita ruodusta poikkeavia paheksutaan ankarasti, jos ei kasvotusten niin ainakin vieraskirjan sivuilla.

Edellä esitetyn perusteella luontokokemukset ja niistä kertovat vieraskirjamerkinnot näyttävät melkoisen vakiintuneilta ja jopa kaavoihin kangistuneilta, ikään kuin ennalta annetuilta. Silti jaksan ja haluan luottaa hiukan teräväkielisesti ja stereotyyppisesti kärjistämäni (anteeksi, Nykysuomalainen!) kanssaihminen elämysten, kokemusten ja kertomusten aitouteen. En usko, että kokemusten yleisyys tai aiheiden ja sanontojen toistuvuus merkitsisivät sitä, etteikö niillä olisi

todellista ja syvällistäkin merkitystä kirjoittajalle. Suomalaisina olemme kasvaneet suomalaisuuteen, kaikkine kulttuurisine odotusarvoineen ja itsestäänselvyyksineen. Ihminen on konservatiivinen olio. Niinpä on aina helpompi tunnistaa ja arvostaa jo ennalta tärkeiksi ja hienoiksi tiedettyjä asioita ja ilmiöitä kuin kokonaan uusia, yllättäviä ja erilaisia. Meillä on yhteinen kulttuurinen ja yhteisöllinen kokemus- ja arvopohja, joka vaikuttaa taustalla. Silti olemme persoonallisia yksilöitä. Jokainen voi ainoastaan omasta puolestaan päättää, mikä juuri hänelle on henkilökohtaisesti koskettava ja merkittävä luontokokemus ja tapa kertoa siitä.

Viitteet

- 1 [http://www.metsahallitus.fi/default.asp?Section=6; MHW: 180](http://www.metsahallitus.fi/default.asp?Section=6;MHW:180) (<http://www.metsahallitus.fi/page.asp?Section=180>); MHW: 327; MHW: 328. Luettu 30.8.2005. Lähdeviitteissä MHW viittaa lähdeluettelossa mainittuun Metsähallituksen Internet-osoitteeseen <http://www.metsa.fi/page.asp?Section=> ja kaksoispisteen jälkeinen numero em. osoitteessa välittömästi yhtäläisyysmerkin jälkeen tulevaan numeroon.
- 2 LuontoonW: 246 (<http://www.luontoon.fi/page.asp?Section=246>), luettu 15.3.2005; Ovaskainen ym. 1999: 13. Lähdeviitteissä LuontoonW viittaa Metsähallituksen Luontoon-palveluiden Internet-osoitteeseen <http://www.luontoon.fi/page.asp?Section=> ja kaksoispisteen jälkeinen numero (ja mahdollinen muu teksti) em. osoitteessa välittömästi yhtäläisyysmerkin jälkeen tulevaan merkkisarjaan.
- 3 LuontoonW: 254&Item=866. Luettu 15.3.2005.
- 4 LuontoonW: 1101. Luettu 30.8.2005.
- 5 LuontoonW: 1102. Luettu 30.8.2005.
- 6 LuontoonW: 1339&Item=2421. Luettu 30.8.2005.
- 7 LuontoonW: 2540. Luettu 30.8.2005.
- 8 Metsähallitus 2004; LuontoonW: 234; LuontoonW: 235; LuontoonW: 239. Luettu 30.8.2005.
- 9 LuontoonW: 241&Item=2045#leirinta; <http://www.saimaaholiday.net/wild/pages/index.php?headID=7>. Luettu 30.8.2005.
- 10 Ormio kertoo käsitystensä perustuvan omiin retkeilykokemuksiin 45 vuoden ajalta. Sähköposti Ormio, Hannu 31.8.2005; sähköposti Norberg, Sulo 6.9.2005; Laaksonen & Partanen 2002: 26–27.
- 11 Kari 1978: 47, 61, 78.
- 12 Laaksonen & Partanen 2002: 28–29.
- 13 Sähköposti Ormio, Hannu 31.8.2005; sähköposti Norberg, Sulo 6.9.2005. Vanhojen vieraskirjojen säilyttämisen Metsähallituksen paikallisissa toimipisteissä vahvistavat esim. Enontekiön osalta sähköposti Laakso, Jaana 29.8.2005; Ivalosta puhelu Jokela, Merja 27.3.2006.
- 14 Allén 2002: 22–23. Näkemyksen ainakin jonkinlaisen vieraskirjan olemassaolon yleisyydestä jakaa Hannu Ormio. Sähköposti Ormio, Hannu 31.8.2005.
- 15 Laaksonen & Partanen 2002: 34, 178–179. Tutkimissani Oravankolon vieraskirjoissa kävijät jakavat auuliasti niksejä ja neuvoja esimerkiksi myrskylyhtyjen käytöstä ja saunan lämmittämisestä. MHA/OK1–6, useissa kohdissa. Pihtusjärvellä tämänkaltaiset merkinnät ovat erittäin harvinaisia. Nykyään hyvinkin tarkkoja ja ajankohtaisia tietoja esimerkiksi varusteista ja paikallisista olosuhteista vaihdetaan Internetin keskustelupalstoilla. Esim. <http://www.luonnossa.net/Eraretkeily/index.html>; <http://www.vaellusnet.com/>; <http://groups.google.com/group/sfnet.harrastus.retkeily?hl=fi>. Luettu 27.3.2006.
- 16 Suullinen tiedonanto Grahn, Tiina ja Vauramo, Anu 9.12.2005.
- 17 Esim. LuontoonW; MHW; Ovaskainen ym. 1999 (Nuuksio); Kajala 2000 ja Kajala & Loikkanen 2001 (Käsivarsi); Vauramo 1998 (Linnansaari).
- 18 Esim. Hautala & Rautiainen 1995; Lappalainen 2001; Leivo 2003; Mäkinen 1980 ja 1990; Rautavaara 1985; Rautio 2001; Suikkari 2002.
- 19 Korhonen 2004: 209–210, 219.
- 20 Suullinen tiedonanto Nyman, Harri 27.1.2005.
- 21 Nervander 2001: 90.
- 22 Esim. Helminen 2004: 183; Mattsson 2001: 131.
- 23 Allén 2002.
- 24 Laaksonen & Partanen 2002; Korhonen 1988.
- 25 Anttila 2000.
- 26 Pallaste 2004.
- 27 Kallio 1979. Maininta kulttuurihistoriasta teoksen sivulla 40.
- 28 Pitkänen 1973.
- 29 Mustonen 1993.
- 30 Esim. Hallikainen 1993; Tommola 2006; Lehtonen 2004; Reunala 1994; Saarinen 2002; Salonen 2005. Aiheesta on myös kirjoitettu lukuisia yleistajuisia lehtiartikkeleita.
- 31 Esim. Apo 1997; Laaksonen & Mettomäki 1994; Pentikäinen 1983.
- 32 Esim. Alasuutari 1996: 229, 267; Korhonen 1999: 153; Nykänen 2005; Ylikangas 1996: 41–42. Eräkirjallisuuden osalta Varis 2003: 9, 353, 397. Luonnosta vieraantumista kuitenkin Kivi 2004: 156–159; Vuolle 1992: 11, 19. Molempia näkökulmia rinnastavat esim. Kalliola 1999: 53 ja Kuisma 2005.
- 33 Saarikangas ym. 2004: 18–19.
- 34 Järviluoma 1996. Luontosuhteen evolutionaarisuudesta vs. kulttuurisidonnaisuudesta myös esim. Anttonen 2001: 130–133; Hallikainen 1992; Kallio 1992; Lukkarinen & Waenerberg 2004: 14–15; Raivo 1999.
- 35 Esim. Päivi Tommolän tutkimuksessa erityisen tärkeiksi muodostuivat luonnontilaisuutta korostavat, arkielämälle kontrastiset elementit. Linnansaaren ja Koloveden vesillä melojille uhanalaisuuden symboliikkaa kantava norppa oli tällainen tavoiteltu kohde. Tommola 2006: 72–74.
- 36 Piia Allén on luokitellut tutkimansa vieraskirjatekstit proosa- ja runomuotoisiin sekä nimennyt perustyyppit raportoivaksi, kertovaksi ja kuvailevaksi vieraskirjatekstiksi. Allén 2002: 44–49.
- 37 Erityisesti Linnansaaren vieraskirjoissa piirrosten osuus korostuu, sillä tekstit ovat pääsääntöisesti niukkoja.
- 38 Sähköposti Laakso, Jaana 29.8.2005.
- 39 Yksityiskohtaisemmat tiedot kunkin vieraskirjan kattamasta ajanjaksosta sekä sivujen ja kirjoittaneiden seuruuden määrästä löytyvät liitteestä 1.
- 40 Allén 2002: 24, 61.
- 41 Kerrotun sekä eletyn elämän ja kokemusten eroa korostaa myös Tuulentie 2002: 82.
- 42 Kirjallisuuden ja mediatuotteiden vaikutuksesta kerrontaan esim. Tuulentie 2002: 84–85.
- 43 Vieraskirjakirjoittelun konventionaalisista säännöistä Allén 2002: 42–43, 71–72. Omaelämäkertojen osalta samasta Karisto ym. 1998: 129.
- 44 Tässä tutkimuksessa erityisesti Sammakkoniemen ja osin Pihtusjärvenkin vieraskirjoissa on usein yhdelle riville kirjattu päiväys, henkilön nimi ja monesti kotipaikka. Merkinnöistä ei aina selviä, ketkä ovat liikkuneet yhdessä.

- 45 Esimerkiksi Sammakkoniemessä vieraskirjaa säilytetään opastuskatoksessa, jossa Linnansaaren kulkijat saattavat käydä vain pikaisesti tai eivät lainkaan. Sähköposti Pyykönen, Anne 30.8.2005. Käsivarren kävijätutkimuksen arvion mukaan noin 80 % kulkijoista kirjoittaa vieraskirjaan. Kajala 2000: 40.
- 46 Suullinen tiedonanto Grahn, Tiina 2.2.2005.
- 47 Saman on havainnut Jouni Laaksonen. Laaksonen & Partanen 2002: 10.
- 48 Sama koskee luontoa ja sen ilmiöitä yleisemminkin. Korhonen 2004: 216.
- 49 Varsin suuri osa Pihtusjärven kirjoittajista tyytyy lyhyisiin merkintöihin – päiväys, nimi, ehkä reittiselostus. Säästä ei siis aina kirjoiteta, ellei siinä ole jotain poikkeuksellista, vaikka se toki vaikuttaa merkittävästi jokaisen vaellukseen.
- 50 Esim. MHA/OK1: 28.2.–2.3.94; MHA/OK6: 9.–11.12.01; MHA/P3: 19.–21.6.84; MHA/P6: 14.6.02; MHA/L3: 22.10.95.
- 51 Esim. MHA/OK2: 28.8.96; MHA/OK5: 14.–16.7.99; MHA/P6: 12.6.02; MHA/P8: 20.7.03; MHA/L2: 15.7.94.
- 52 Esim. MHA/OK1: 6.–7.1.95; MHA/OK2: 2.–3.12.95; MHA/OK6: 9.–10.12.01; MHA/P1: 28.2.73; MHA/P6: 25.–26.4.02.
- 53 Esim. MHA/OK1: 14.–15.9.95; MHA/OK2: 13.10.96; MHA/OK3: 27.–28.5.97; MHA/OK5: 30.3.99; MHA/OK6: 29.–31.3.02.
- 54 ”Mielettömän hyvä” MHA/OK6: 1.–2.3.02. ”Kuin morsian” MHA/OK2: 22.–24.5.96; MHA/P1: 9.–11.7.71; MHA/P6: 5.9.01. ”Kuin enkeli” MHA/L6: 12.5.02.
- 55 Esim. MHA/P3: 11.5.85; MHA/P6: 4.7.02; MHA/P6: 5.8.02.
- 56 Esim. MHA/OK3: 23.–25.10.96; MHA/OK5: 5.–6.9.00; MHA/P2: 7.–9.8.84; MHA/P3: 7.5.85; MHA/P8: 9.1.04.
- 57 Esim. MHA/OK4: 16.11.97; MHA/OK5: 3.–4.7.00; MHA/P3: 26.–28.8.85; MHA/P4: 18.6.00; MHA/L6: 8.7.02.
- 58 Esim. MHA/OK6: 14.–15.4.02; MHA/P3: 7.9.84; MHA/P4: 18.–19.5.00; MHA/P4: 25.7.00; MHA/P8: 20.–22.6.03. Säätä on kuvailtu myös esimerkiksi sanoin ”hyvä”, ”loistava”, ”hieno” ja ”fantastinen”. MHA/OK1–6 ja MHA/P1–8, useissa kohdissa.
- 59 Esim. MHA/OK2: 21.2.96; MHA/OK5: 26.–27.3.99; MHA/P1: 18.–20.6.75; MHA/P6: 10.6.02; MHA/L5: 9.5.00.
- 60 Haltijasta esim. MHA/P1: 5.–6.3.73; MHA/P1: 6.9.74; MHA/P2: 4.–5.4.83; MHA/P3: 4.8.85; MHA/P6: 11.9.01. Myös ilmaisua ”ilmat/sääät suosivat” tai ”olivat suotuisat” käytetään. MHA/OK1–6 ja MHA/P1–8, useissa kohdissa.
- 61 Tuulesta esim. MHA/P1: 7.7.71; MHA/P1: 1.4.74; MHA/P3: 11.–13.5.85; MHA/P3: 23.5.85; MHA/P4: 27.4.00. Myrskystä esim. MHA/P1: 29.4.72; MHA/P2: 26.6.84; MHA/P6: 9.3.02; MHA/P8: 22.–24.7.03.
- 62 Esim. MHA/P2: 18.–19.8.84; MHA/P3: 31.8.84; MHA/P8: 7.–9.3.03; MHA/P8: 16.–18.3.03; MHA/P8: 7.–8.1.04.
- 63 MHA/P2: 29.8.84.
- 64 ”Tuuli ja tuisku” esim. MHA/P2: 12.–15.5.82; MHA/P4: 3.4.00; MHA/P4: 18.4.00; MHA/P6: 11.1.02; MHA/P6: 4.5.02. Sama ilmaus löytyy Nuuksiosta MHA/OK2: 25.–29.2.96.
- 65 MHA/P6: 28.–29.3.02. Samantapaisia kokemuksia MHA/P3: 1.–2.9.84; MHA/P4: 11.–12.10.00; MHA/P8: 14.10.03.
- 66 MHA/P7: 1.–3.10.02. GPS-paikantimen ja kompassin avulla selviytynyt mies jatkoi matkaansa ”nöyryn mielin”. Sitaateissa merkintä -- tarkoittaa, että välistä on jätetty pois osa tekstistä.
- 67 Lumesta esim. MHA/P4: 18.6.00; MHA/P4: 22.6.00; MHA/P6: 27.9.01; MHA/P6: 23.10.01; MHA/P8: 30.9.03.
- 68 MHA/P6: 8.8.02. Pilvistä esim. MHA/P1: 11.–13.5.75; MHA/P4: 12.8.00; MHA/P8: 22.7.03; MHA/P8: 14.12.03.
- 69 MHA/P6: 11.–12.8.01. Sumusta esim. MHA/P3: 3.–4.5.85; MHA/P3: 4.–5.9.85; MHA/P4: 22.7.00; MHA/P6: 9.9.01. Seudun oikullisesta säästä myös Kari 1978: 76–77; Kempainen 1983: 250–255, 270–272, 298–299; Mäkinen 1990: 76.
- 70 MHA/P4: 4.5.00. Myös esim. MHA/P1: 9.–10.9.74; MHA/P2: 25.7.84; MHA/P4: 19.7.00; MHA/P4: 10.8.00; MHA/P8: 20.7.03.
- 71 Esim. MHA/P3: 25.6.84; MHA/P6: 8.8.01; MHA/P6: 15.7.02; MHA/P6: 25.7.02.
- 72 MHA/OK5: 6.–7.1.00. Myös esim. MHA/OK3: 28.–29.10.96; MHA/OK4: 22.–24.8.97; MHA/OK6: 31.7.–2.8.02; MHA/OK6: 1.–3.1.03.
- 73 MHA/P2: 19.–20.7.82. Vastaavansävyisiä lausahduksia esim. MHA/OK5: 10.–11.10.00; MHA/OK6: 22.–23.6.03; MHA/P2: 7.–8.9.82; MHA/P8: 22.–24.8.03; MHA/L1: 29.–30.5.94.
- 74 ”Halti käytiin...” MHA/P6: 29.6.02. ”Ukkonen nousee...” MHA/OK6: 6.–8.7.01. Ukkosesta myös esim. MHA/OK4: 12.6.98; MHA/OK6: 13.–15.7.03; MHA/P3: 11.7.85; MHA/P6: 12.6.02; MHA/P8: 22.–24.7.03.
- 75 Esim. MHA/OK3: 14.–15.3.97; MHA/OK5: 25.–26.3.00; MHA/OK6: 29.–31.3.02; MHA/P4: 3.7.00; MHA/P8: 2.9.03.
- 76 Esim. MHA/OK4: 13.–15.10.97; MHA/OK5: 30.9.–1.10.00; MHA/OK6: 7.10.01; MHA/P4: 18.9.00; MHA/P7: 2.–4.9.02.
- 77 Esim. MHA/OK1: 20.–22.1.95; MHA/OK3: 4.–6.4.97; MHA/OK6: 30.–31.10.02; MHA/P1: 19.6.75; MHA/P8: 20.–21.4.03.
- 78 Esim. MHA/OK1: 26.–28.2.95; MHA/OK5: 16.–17.3.99; MHA/P7: 25.12.02; MHA/P8: 6.5.03; MHA/L6: 1.4.02. Moottorikelkkakeliä kommentoidaan MHA/P1: 15.5.75; keliä koiravaljakon kannalta MHA/P8: 23.–24.4.03.
- 79 MHA/OK3: 12.–14.3.97. Myös MHA/OK3: 15.3.97; MHA/OK3: 31.3.97. Komeetasta kerrotaan myös MHA/OK2: 23.–24.3.96. Tällöin Suomessa näkyi Hyakutake-niminen pyrstötähti, johon kirjoittaja ilmeisesti viittaa. <http://www.sarkanniemi.fi/oppimateriaali/tahtiaktemia/aurinkokunta/tormaykset.htm>. Luettu 17.10.2005.

- 80 MHA/OK4: 16.11.97. Pimeydestä myös esim. MHA/OK2: 24.–25.12.95; MHA/OK2: 18.–20.10.96; MHA/OK5: 20.–21.12.99; MHA/OK6: 8.–9.2.02; MHA/OK6: 9.–10.8.02.
- 81 ”Kuu lipui...” MHA/OK5: 16.–17.10.99. ”Kuutamoyössä...” MHA/OK2: 8.–10.12.95. Positiiviset maininnat tähdistä ja kuusta ovat erittäin runsaslukuisia, mutta eivät toki aina yhtä tunteeomaisia kuin esitetyt sitaattit. MHA/OK1–6, useissa kohdissa. Linnansaareissa vastaavasti: ”Tähdet ovat korkealla ja kauniita syystaivaalla.” MHA/L6: 22.9.00.
- 82 Tähdennennoista esim. MHA/OK2: 12.–14.12.95; MHA/OK3: 30.10.–1.11.96; MHA/OK4: 28.2.–1.3.98; MHA/OK5: 30.9.–1.10.00. Kuunpimennyksestä MHA/OK4: 16.9.97.
- 83 Esim. MHA/P1: 28.4.73; MHA/P3: 28.6.85; MHA/P3: 11.8.85; MHA/P8: 4.–6.6.03; MHA/P8: 18.7.03. Vähäiset maininnat saattavat johtua siitä, että Haltin alueella aurinko jää melko aikaisin tunturien taakse piiloon. Sähköposti Korhonen, Teppo 24.3.2006.
- 84 MHA/P6: 30.12.01. Myös esim. MHA/P1: 13.–15.8.73; MHA/P7: 22.–24.12.02; MHA/P8: 15.–16.3.03. Talvikävijöiden vähäisyydestä Kajala & Loikkanen 2001: 56, 142, 157.
- 85 MHA/P8: 5.–7.1.04. Revontulista myös esim. MHA/P3: 26.–29.3.85; MHA/P4: 29.–30.10.00; MHA/P6: 29.9.01; MHA/P8: 4.2.04. Ilmiö on nähty Nuuksiossakin MHA/OK1: 28.–30.9.95.
- 86 Esim. MHA/OK1: 12.–15.6.95; MHA/OK1: 26.–27.8.95; MHA/OK3: 7.7.98; MHA/OK6: 23.–24.7.01; MHA/OK6: 29.–31.3.02. Mainintoja on mm. muuraisista, hirvikärpäsisistä, ampiiaisista, hyttysistä ja eri perhosista.
- 87 Esim. MHA/OK1: 23.10.94; MHA/OK3: 14.–15.12.96; MHA/OK5: 3.–4.10.99; MHA/OK6: 18.–21.12.02.
- 88 Esim. MHA/OK1: 6.–8.5.94; MHA/OK1: 6.–7.6.94; MHA/OK5: 29.–31.5.00; MHA/OK5: 19.–21.6.00; MHA/OK6: 24.–25.6.02.
- 89 Esim. MHA/OK1: 14.4.95; MHA/OK3: 20.–22.4.97; MHA/OK5: 25.5.99; MHA/OK6: 26.4.02; MHA/OK6: 11.–12.5.02.
- 90 Esim. hirvi MHA/OK3: 23.–25.10.96; peura MHA/OK2: 12.–13.4.96. Peuran, ilveksen, hirven, jäniksen, ketun tai oravan jälkiä tai jätöksiä MHA/OK1: 9.–11.2.94; MHA/OK1: 31.3.–3.4.94; MHA/OK1: 24.–25.5.95; MHA/OK1: 12.–14.12.95; MHA/OK2: 22.2.96. Karhun temmelysjäljet MHA/OK2: 5.–7.1.96. Huumoria saattaa olla kirjoitus: ”Huom! Nähtiin 5 karhua ja 3 hirveä!” MHA/OK5: 4.–5.8.00.
- 91 Esim. MHA/OK1: 23.–24.4.94 (mm. liito-oravan papanat); MHA/OK1: 24.–25.5.95; MHA/OK2: 21.–24.2.96; MHA/OK2: 13.10.96, MHA/OK5: 25.–26.3.00; MHA/OK6: 15.–16.8.02.
- 92 ”Tapasimme...” MHA/OK5: 20.–21.8.99. ”Meillä oli...” MHA/OK6: 10.–12.9.02. Myös esim. MHA/OK5: 21.–22.7.99; MHA/OK5: 22.–23.7.99; MHA/OK6: 15.–17.7.02. Varsinkin kesän 2002 kuluessa lähes kaikki kävijät mainitsevat jotakin kesyistä vesilinnuista. MHA/OK6, useissa kohdissa.
- 93 MHA/P3: 30.–31.7.84.
- 94 MHA/P3: 4.8.85. Poroista myös esim. MHA/P1: 11.7.73; MHA/P3: 5.7.84; MHA/P6: 17.7.02; MHA/P8: 11.7.03; MHA/P8: 21.9.03. Muuan nainen taas harmittelee, ettei odotuksistaan huolimatta ole nähnyt poroja. MHA/P3: 14.7.84.
- 95 MHA/P4: 3.7.00. Hyttysistä myös esim. MHA/P3: 27.6.85; MHA/P3: 7.7.85; MHA/P4: 11.7.00; MHA/P8: 29.6.03.
- 96 MHA/P4: 23.7.00. Parina seuraavana päivänä kirjoittajat toteavat hyttysten kaikonneen tuulen ylllyttyä.
- 97 MHA/P2: 26.–28.6.84.
- 98 MHA/P3: 12.–13.6.84.
- 99 MHA/P8: 6.–7.5.03.
- 100 Esim. sopuli MHA/P6: 12.9.01; MHA/P6: 27.9.01. Hiiri MHA/P6: 24.–25.9.01. Lumikko MHA/P6: 1.7.02; MHA/P8: 19.–20.4.03. Kapustarinta MHA/P6: 29.–31.7.02. ”Linnut poikasineen söpöjä.” MHA/P6: 12.–13.7.02. Jääleinkki/ *Ranunculus glacialis* MHA/P2: 2.8.82; MHA/P6: 8.8.02. Kirjattujen havaintojen vähäisyys saattaa johtua esimerkiksi siitä, että useat juuri tällä alueella kulkijat eivät niinkään ihastele Lapin luontoa vaan keskittyvät ensisijaisesti tavoittelemaan Haltilla käymistä. Tästä Haltin ”suorittamisesta” tarkemmin ks. s. 18.
- 101 Kajala 2000: 34–37.
- 102 Esim. MHA/L1: 29.6.93; MHA/L1: 6.7.93; MHA/L1: 20.7.93; MHA/L1: 13.8.93; MHA/L4: 18.8.97.
- 103 ”Miikko...” MHA/L1: 21.7.93. ”Norpparetkellä” MHA/L4: 3.10.97. Myös ”norppasoudulla” MHA/L3: 27.6.96; ”norppakierros” MHA/L5: 22.5.99; ”norppaleiri” MHA/L5: 15.6.99; MHA/L5: 17.–20.6.00. Merkintä ”Mutta missä on norppa...” MHA/L6: 25.7.00.
- 104 ”Näin muuten...” MHA/L4: 21.9.96. ”Nähtiin tänään...” MHA/L4: 26.6.98. Havainto myös MHA/L5: 19.6.00. Maininta ”Norppia väistellen seilasimme Perpulanluhtaan.” MHA/L6: 22.7.00.
- 105 MHA/L3: 11.7.96. Linnuista myös esim. MHA/L3: 20.9.95; MHA/L3: 31.5.96; MHA/L3: 2.6.96; MHA/L3: 5.6.96. Maininta linnunpesästä MHA/L4: 6.6.98; metsoista MHA/L6: 12.7.02; tikkojen rengastamisesta MHA/L1: 2.6.94.
- 106 MHA/L5: 10.7.99.
- 107 ”Hyttysten ruokana” MHA/L6: 11.6.02. ”Olemme...” MHA/L2: ei päiväystä, välillä 29.–31.5.95. Myös MHA/L3: 11.7.96 (”Hyttysten riemuna!”); MHA/L4: ei päiväystä, n. 27.–29.6.98; MHA/L6: 2.7.03.
- 108 Esim. haapaperhonen MHA/L2: 6.7.94; sisilisko MHA/L6: 24.7.00.
- 109 Ovaskainen ym. 1999: 22–23.
- 110 MHA/OK1–6, useissa kohdissa. On muistettava, että kaikki tuvalle saapuneet ovat joka tapauksessa kulkeneet vähintään kolme kilometriä metsän halki. Nuuksiossa tehtävät retket ovat sekä matkan että keston puolesta niin lyhyitä, että paikannimiä mainitaan lähinnä elävöittämään kerrontaa eikä niinkään turvallisuusyistä kuten esim. Pihtusjärvellä. Ks. s. 29, viite 340.
- 111 ”Perjantaina...” MHA/OK3: 8.–10.5.97. ”Saunottiin...” MHA/OK6: 12.–13.6.02.

- 112 ”Yöllinen uinti...” MHA/OK1: 25.–26.8.95. ”Olipa mukava...”. MHA/OK6: 1.–3.1.02. Mainintoja lammen veden lämpimyydestä tai virkistäväydestä esim. MHA/OK2: 15.–16.6.96; MHA/OK3: 1.–2.6.97; MHA/OK5: 26.9.99; MHA/OK6: 24.–25.8.01; MHA/OK6: 13.–15.7.03.
- 113 Esim. MHA/P3: 14.8.84; MHA/P4: 7.–9.7.00; MHA/P6: 13.–15.7.02; MHA/P8: 28.6.03; MHA/P8: 6.7.03.
- 114 MHA/P8: 20.–22.6.03. Lumella laskettelusta myös esim. MHA/P2: 30.–31.7.84; MHA/P4: 22.8.00; MHA/P4: 13.9.00; MHA/P6: 1.7.02; MHA/P8: 14.12.03. Lumikenkävälystä MHA/P4: 25.3.00; MHA/P8: 29.12.03. Suksia tai lumikenkiä Haltilla kulkiessa kaivataan esim. MHA/P1: 18.–20.6.75; MHA/P1: 19.6.75; MHA/P4: 18.6.00; MHA/P8: 27.9.03.
- 115 Patikointi esim. MHA/P4: 18.7.00; MHA/P4: 20.7.00; MHA/P8: 26.–28.7.03. ”Pikamarssi” MHA/P1: 12.9.74; MHA/P4: 5.9.00; MHA/P6: 11.6.02. Hiihtämisestä esim. MHA/P1: 17.5.74; MHA/P4: 3.5.00; MHA/P7: 22.–24.12.02; MHA/P8: 9.1.04.
- 116 MHA/P4: 20.–22.7.00. Helikopteri esim. MHA/P1: 15.6.75; MHA/P6: 6.9.01; MHA/P6: 7.9.01; MHA/P8: 22.–24.7.03. Lentokone esim. MHA/P1: 23.9.71; MHA/P3: 5.8.84; MHA/P4: 1.–2.7.00; MHA/P4: 12.8.00; MHA/P6: 3.–4.5.02. Moottorikelkka esim. MHA/P1: 15.5.75; MHA/P2: 13.–17.2.83; MHA/P4: 14.4.00; MHA/P4: 15.5.00; MHA/P6: 24.4.02. Kelkalla harrastetaan jonkin verran huviajeluakin. Koiravaljakko esim. MHA/P4: 29.4.00; MHA/P4: 4.5.00; MHA/P8: 23.–24.4.03. Piirros moottoripyörästä ja ”kaasuteltu on” MHA/P3: päiväys 17.6.83 [virhe, p.o. 17.6.84]. Myös potkukelkka esim. MHA/P4: 1.–3.5.00; MHA/P8: 27.–30.4.03. Liisa Kajala mainitsee Käsivarren alueella harrastetun lisäksi veneilyä, melontaa, poroajelua, lumilautailua, riippuliittoa ja varjopurjehdusta. Kajala 1999: 116.
- 117 MHA/P6: 23.6.02.
- 118 Linnansaaren merkinnöistä yleisin yksittäinen aihe on juuri veneen nimi, joita on lähes 500 kpl. MHA/L1–6, useissa kohdissa.
- 119 MHA/L1: 18.7.93.
- 120 MHA/L2: 15.7.94. Louhimaan Aatulla kirjoittaja viitannee Linnansaaren ensimmäiseen torppariin Adolf Lyytikäiseen (asui saareissa 1852–1864), josta kertoo Vauramo 1998: 29–30.
- 121 ”Kanootilla...” MHA/L1: 1.6.94. ”Oravista... MHA/L6: 1.7.02. Myös esim. MHA/L4: 28.9.97; MHA/L4: 2.10.97; MHA/L5: 23.6.00; MHA/L6: 9.8.00.
- 122 ”Potkurilla...” MHA/L2: 1.12.94. ”Pääsiäisen jääkelit...” MHA/L6: 1.4.02. Hiihtämisestä myös esim. MHA/L1: 27.3.94; MHA/L2: 26.3.95. Moottorikelkasta MHA/L2: 14.4.95.
- 123 ”Patikoimme...” MHA/L6: 22.7.00. ”On tullut...” MHA/L4: 17.8.97. Patikoinnista tai poluista myös esim. MHA/L1: 23.7.93; MHA/L1: 5.10.93; MHA/L3: 23.9.95.
- 124 Ks. esim. Kalliola 1999: 52; Kuisma 2005; Siiskonen 2000; Ovaskainen ym. 1999: 22–23; Kajala 2000: 34–36.
- 125 ”Ongenkoukut...” MHA/OK2: 7.–8.9.96. ”Saatiin ongella...” MHA/OK4: 22.–24.7.97. Kalastamisesta myös esim. MHA/OK1: 12.–14.7.95; MHA/OK3: 15.–16.6.97; MHA/OK5: 28.–29.10.99; MHA/OK6: 6.–7.9.02.
- 126 MHA/OK5: 11.–12.8.00. Sienistä myös esim. MHA/OK1: 28.–30.9.95; MHA/OK2: 2.–4.7.96; MHA/OK4: 14.–16.9.97 (pitkä luettelo); MHA/OK5: 3.–4.11.99; MHA/OK5: 9.–10.8.00.
- 127 ”Ja niin isoja...” MHA/OK5: 31.7.–2.8.00. ”Metsässä keräsimme...” MHA/OK6: 26.–27.8.01. Marjoista myös esim. MHA/OK1: 11.–13.7.94; MHA/OK2: 25.–26.7.96; MHA/OK4: 2.–3.8.97; MHA/OK6: 30.–31.7.02. Mustikoiden ja puolukoiden lisäksi mainitaan esim. metsämansikat ja vadelmat.
- 128 Maininta ”Kalastellen ja sienestellen” MHA/P1: 6.–8.8.73. Toisille vaeltajille lienee osoitettu ”Kiitokset sienistä.” MHA/P3: 3.9.85.
- 129 Kajala 2000: 34–36.
- 130 MHA/P3: 7.–8.3.85. Kirjoittaja on ylitorniolainen mies. Vaikka asiaa ei suoraan mainita, arvelen näitä suursaalilta pyydetyn myyntitarkoituksessa. Paikalle on tultu lentokoneella, ja mainitaan tehdyn ”ankaraa työtä”. MHA/P1: 23.9.71; myös MHA/P1: 21.8.73.
- 131 ”Rautu ei ollut...” MHA/P6: 4.8.02. ”Ruokaa pyytämässä...” MHA/P4: 11.7.00. ”Kalaa on...” MHA/P2: 25.7.84.
- 132 ”Kalan tuloa...” MHA/P1: 19.9.71. ”Rautu söi...” MHA/P1: 10.–11.4.75.
- 133 Metsähallitus 2000.
- 134 MHA/L5: 3.6.00. Kalastuksesta myös esim. MHA/L1: 11.6.94; MHA/L2: 1.12.94; MHA/L3: 12.8.96.
- 135 MHA/L6: 4.11.01. Sienistä myös esim. MHA/L3: 22.10.95; MHA/L5: 10.7.99 (ks. s. 15, viite 106).
- 136 Samaa tarkoitusta varten saareen tuodaan lampaita laiduntamaan kesäksi. Lappalainen 2001: 73–74; Vauramo 1998: 73. Kaskeamisesta ja kadonneen maisemamuodon palauttamisesta ks. Sepänmaa 1981: 209; Suominen 1997: 151. Eräs kävijä mainitsee olleensa heinätalkoissa MHA/L4: 1.9.96.
- 137 Nauriista esim. MHA/L4: 1.10.97; MHA/L4: 2.10.97. Marjoista vain maininta ”Mustikat on hyviä.” MHA/L3: 3.8.96.
- 138 Ks. Salonen 2005: 14, 66, 133.
- 139 Hallikainen 1993: 163. Ehkä vaikutteita saadaan myös eräkirjallisuuden tinkimättömistä sankareista? Ks. Varis 2003: 360. Luontoretkestä suorituksena ks. esim. Puustinen 2005; Tuulentie 2002: 79–82.
- 140 Kallio 1992: 43–44. Eräretken haasteista ja selviytymisestä myös Tommola 2006: 81–82.
- 141 Telama 1992: 65–66.
- 142 MHA/OK4: 13.–15.10.97. Myös esim. MHA/OK2: 3.–5.12.95.
- 143 MHA/OK5: 31.5.–1.6.00. Vastaavan sävyisiä kirjoituksia esim. MHA/OK2: 5.–7.1.96; MHA/OK2: 6.–7.3.96; MHA/OK4: 17.9.97; MHA/OK5: 7.–9.8.98. Siivottomuudesta valitetaan myös Pihtusjärvellä, joka tosin ei Kalottireitin takia ole niitä kaikkein syrjäisimpiä kämppiä. Ks. s. 20, viite 183.
- 144 MHA/P8: 19.7.03; MHA/P8: 28.8.03; MHA/P8: 13.12.03.
- 145 Kempainen 1983: 268.

- 146 ”Urakka...” MHA/P2: 29.8.84. ”Haltin huiputus...” MHA/P6: 11.8.02. Myös ”Tehtävä suoritettu!” MHA/P4: 11.8.00; ”Määränpää Halti vallattu.” MHA/P3: 26.–28.8.85.
- 147 MHA/P2: 22.7.82. Päätäväisyyttä myös: ”Huomenna Haltille, vaikka lampaat söis.” MHA/P8: 2.3.03.
- 148 MHA/P6: 25.7.02. Haltin-käynneistä huonossa säässä myös esim. MHA/P2: 5.9.83; MHA/P2: 20.4.84; MHA/P3: 2.–3.7.84; MHA/P4: 23.4.00; MHA/P6: 27.–28.4.02.
- 149 MHA/P8: 7.–8.5.03. Numerot sitaatin alussa ovat Haltin huipun kävijänumeroita. ”Keppien seuraaminen” viittaa merkittyyntä reittiin. Halti on myös ”voitettu” MHA/P8: 18.–19.4.03; ”selätetty” MHA/P8: 23.8.03 ja käyty ”kaatamassa” MHA/P1: 20.8.74.
- 150 MHA/P1: 28.7.74. Aikatauluja myös esim. MHA/P3: 28.6.85; MHA/P6: 9.–10.4.02; MHA/P7: 10.–11.9.02; MHA/P8: 24.–25.4.03; MHA/P8: 24.–25.7.03.
- 151 Esim. MHA/P4: 22.6.00; MHA/P6: 6.–8.9.01; MHA/P8: 21.7.03 (”taas”). Tunturille ”kipaistiin” MHA/P3: 6.–7.5.85 ja ”hilpaistiin” MHA/P6: 6.8.02.
- 152 Esim. MHA/P4: 22.7.00; MHA/P6: 26.9.01; MHA/P6: 28.6.02; MHA/P8: 22.8.03; MHA/P8: 23.8.03.
- 153 MHA/P6: 19.8.01.
- 154 MHA/P8: 4.9.03. Seurueessa on kaksi naista.
- 155 MHA/P4: 18.–19.9.00. Väsymyksestä myös esim. MHA/P2: 8.–10.7.83; MHA/P6: 6.9.01; MHA/P6: 8.8.02; MHA/P8: 7.3.03; MHA/P8: 22.8.03.
- 156 MHA/P8: 16.–18.3.03.
- 157 ”Lumisateessa...” MHA/P3: 5.7.84. ”Löytyi se kirja...” MHA/P1: 26.4.75. Haltin kirjasta myös esim. MHA/P1: 28.2.73; MHA/P2: 27.4.84; MHA/P3: 3.–4.8.85; MHA/P4: 22.6.00; MHA/P6: 12.9.01. Kävijänumeroita on maininnut yhteensä noin 150 seuruetta. MHA/P1–8, useissa kohdissa. Tosin joku joutuu toteamaan: ”Takana Halti ilman numeroa mutta käyty kuitenkin.” MHA/P1: 29.–30.4.70.
- 158 Tosin vieraskirjamerkinnoista ei useinkaan selviä, liikkuko kirjoittaja yksin vai isommassa joukossa (vaikka nimiä olisi vain yksi, saattaa tekstistä ilmetä, että kyseessä on seurue). Hyvin harvoin erityisesti mainitaan yksin olemisesta. Ryhmässä kulkeminen on tietysti myös turvallisuutta lisäävä tekijä.
- 159 Hallikainen 1993: 161–163. Eri alueista Itä-Suomen asukkaissa on tutkimuksen mukaan suhteellisesti eniten yhteisiä erämaahetkiä arvostavia. Tälle Hallikainen löytää varsin kaavamaisen ja epätieteellisen selityksen: ”yleisesti tunnettu itäsuomalaisten iloisuus ja sosiaalisuus”. Luontoliikunnan sosiaalisuudesta ks. myös Lyytinen 1992: 56–57; Telama 1992: 67.
- 160 Vielä useammin kirjoituksissa ilmenee – syitä erittelemättä – yleinen positiivinen tunnelma: on ollut ”kivaa”, ”ihanaa”, ”mahtavaa” jne. Tupa vuokrataan yhdelle ryhmälle kerrallaan, joten samaan aikaan ei ole muita kävijöitä.
- 161 MHA/OK1: 3.–4.9.94. Myös esim. MHA/OK1: 31.3.–1.4.94; MHA/OK1: 19.–20.5.95; MHA/OK4: 17.9.97; MHA/OK5: 12.–13.10.98; MHA/OK6: 15.–16.12.01. Tuvalla on esim. vietetty kihlajaisia MHA/OK3: 4.–5.1.97; häyötä MHA/OK1: 27.–28.3.94; häpäivää MHA/OK3: 3.–4.11.96; MHA/OK5: 20.–21.8.99; ”yhteistä vuosipäivää” MHA/OK5: 15.–17.9.99 ja oltu häpäivällä MHA/OK1: 2.–4.12.94.
- 162 MHA/OK4: 29.–30.11.97. Syntymäpäivät myös esim. MHA/OK4: 16.9.97; MHA/OK4: 14.11.97; MHA/OK5: 27.–28.7.99; MHA/OK6: 9.10.02; MHA/OK6: 13.10.02.
- 163 MHA/OK5: 27.3.00. Myös esim. MHA/OK4: 22.3.98; MHA/OK5: 18.5.99; MHA/OK5: 1.–2.7.00; MHA/OK6: 3.–4.8.01. Muuten mainitaan juhlitun esim. nimi-, itsenäisyys- tai äitienpäivää, pikkujoulua, uutta vuotta ja läksiäisiä. MHA/OK1–6, useissa kohdissa.
- 164 Työporukoita esim. MHA/OK1: 21.–22.5.95; MHA/OK2: 28.8.96; MHA/OK5: 28.–30.3.99; MHA/OK5: 19.–20.8.99. Koululaisryhmät käyvät lukuvuosien alussa ja lopussa, ja niiden keskuudessa usein luontoelämyksiä tärkeämmäksi tuntuvat muodostuvan yhdessäolo ja keskinäinen huumori. MHA/OK1–6, useissa kohdissa. Perheitä esim. MHA/OK1: 26.–28.10.94; MHA/OK4: 13.–15.10.97; MHA/OK5: 2.–3.11.00; MHA/OK6: 12.–13.4.03.
- 165 Ovaskainen ym. 1999: 52.
- 166 MHA/OK3: 1.–2.2.97. Ystävyksiä myös esim. MHA/OK1: 24.–25.2.95; MHA/OK2: 30.12.95–1.1.96; MHA/OK3: 15.3.97; MHA/OK6: 9.–10.2.02.
- 167 Tällaisia ovat esim. ristiäiset MHA/L4: 27.9.97; polttarit MHA/L4: 27.6.98; äitienpäivä MHA/L1: 8.5.94; MHA/L6: 12.5.02 sekä vappu, juhannus ja syntymäpäivät MHA/L1–6, useissa kohdissa.
- 168 Kymmenen vuoden ajalta on noin 230 nimettyä joukkoa, joista hieman yli puolet koululuokkia tai opiskelijaryhmiä. MHA/L1–6, useissa kohdissa.
- 169 MHA/L1: 29.–30.5.94. Kyse on yläasteen retkestä. Tekstistä ei ilmene, onko kirjoittaja opettaja vai oppilas.
- 170 MHA/L4: 15.–16.8.97.
- 171 MHA/OK1–6, useissa kohdissa. Vieraskirjojen normatiivisesta ja informatiivisesta käytöstä ks. Allén 2002: 95–103.
- 172 Näistä esim. tupavuoron päällekkäisvaraus MHA/OK3: 29.–30.5.97; kutsumattomat vieraat MHA/OK5: 10.–12.3.00; MHA/OK6: 18.–20.7.03; MHA/OK6: 26.–27.7.03; venevaras MHA/OK6: 19.–21.7.02.
- 173 ”Terveiset kaikille...” MHA/OK3: 25.5.97. ”Kämpäromaanista” MHA/OK2: 6.–7.3.96.
- 174 MHA/OK1, useissa kohdissa. Mainittu huoltomies lie nee ollut Metsähallituksen vakituista henkilökuntaa. Myöhemmistä kirjoista vastaavat merkinnät puuttuvat täysin. Hannu Ormio arvelee tämän johtuvan huoltotoimintojen ulkoistamisesta sekä henkilöstön vaihtuvuudesta ja haluttomuudesta kirjoittaa vieraskirjaan. Suullinen tiedonanto Ormio, Hannu 10.3.2005.
- 175 Vappu esim. MHA/P1: 1.–3.5.74; MHA/P1: 29.4.–2.5.75; MHA/P4: 2.5.00; MHA/P6: 1.5.02. Uusivuosi MHA/P7: 31.12.02–2.1.03; MHA/P8: 1.1.04. Syntymäpäivät esim. MHA/P2: 11.–12.9.84; MHA/P4: 8.4.00; MHA/P4: 2.8.00; MHA/P6: 6.5.02. Myös häpäivä MHA/P3: 15.6.84; juhannusaatto MHA/P6: 21.6.02. Haltilla on kosittukin tuloksekkaasti, esim. MHA/P4: 25.6.00; MHA/P6: 3.–4.8.02.
- 176 MHA/P4: 20.7.00. Myös esim. MHA/P3: 6.9.84; MHA/P4: 20.6.00; MHA/P6: 27.9.01; MHA/P6: 11.1.02.

- 177 MHA/P8: 6.–7.5.03. Myös MHA/P3: 23.–24.4.85; MHA/P4: 9.–10.5.00; MHA/P6: 6.8.02; MHA/P7: 2.–4.9.02; MHA/P8: 28.8.03. Kitkerät kommentit belgialaisesta seurueesta: ”Mökki oli täyttynyt lapinpolttajista.” MHA/P8: 19.–20.8.03; ”Ryhmä ulkomailta oli vallannut kummatkin kämpät.” MHA/P8: 20.–21.8.03. Käsivarren retkeily on keskittynyt tiettyihin aikoihin ja paikkoihin, sillä 80 % kävijöistä on paikalla huhti-, touko-, heinä- tai elokuussa ja suurin osa retkistä suuntautuu Haltille. Kajala 1999: 118.
- 178 Esim. MHA/P1: 1.5.70; MHA/P1: 11.5.75; MHA/P2: 27.7.82; MHA/P8: 30.4.–1.5.03. Kerrotaan myös, että on ”tavattu vieraskirjoista jo tuttuja henkilöitä”. MHA/P3: 16.–18.8.84.
- 179 MHA/P1–8, useissa kohdissa. Aiheesta ks. myös Allén 2002: 58, 81–82, 132.
- 180 MHA/P6: 8.–9.8.01.
- 181 Allén 2002: 92–94, 133; Sinisalo 2005. Sinisalon mainitsema sananvaihto lienee jo laantunut. Internet-kustelupalstoja esim. <http://www.vaellusnet.com/discus/>; <http://www.relaa.com/index.php?PHPSESSID=c4237872cb11478673dc30313b95af72&board=1.0>.
- 182 MHA/P6: 1.–3.5.02.
- 183 MHA/P8: 22.–24.7.03. Myös esim. MHA/P2: 11.–12.9.84; MHA/P4: 15.7.00; MHA/P4: 20.–22.7.00; MHA/P8: 26.8.03.
- 184 MHA/P1: 16.5.74. Toinen kulkija on kommentoinut kirjoitusta: ”Älä höpötä, nuku kotonas!”
- 185 Esim. helikopterin pörinä MHA/P6: 7.9.01; moottorikelkat MHA/P8: 29.4.03.
- 186 Maaston kuluneisuuttakin valitellaan kävijätutkimuksessa, mutta vieraskirjoissa ei. Kajala 2000: 60–63.
- 187 MHA/P1–8, useissa kohdissa.
- 188 MHA/P1–3, useissa kohdissa.
- 189 MHA/P3: 1.8.84; MHA/P3: 5.8.84. Yksi konflikti löytyy: ”Luonnon kansan järjestämät ja lentokoneen viinat tuottivat suuren häiriön – Tätä ei saa jatkaa.” MHA/P3: 11.5.85.
- 190 MHA/P6: 26.–27.4.02. Myös Piia Allénin tutkimien UKK-puiston vieraskirjojen mukaan retkeilijät ja poromiehet näyttäisivät tulevan hyvin toimeen ja viihtyvän keskenään. Allén 2002: 131.
- 191 MHA/OK1: 26.–30.6.95. Naapureista myös esim. MHA/OK1: 22.–23.2.95; MHA/OK1: 9.–11.6.95; MHA/OK3: 7.7.98; MHA/OK6: 26.–27.7.03. Harmia ovat tuottaneet esim. moottorisaha MHA/OK1: 11.–13.7.94; mökkiläisten viritämät piikkilanka-aidat MHA/OK2: 21.–24.2.96; naapurin koirat MHA/OK4: 2.–3.8.97; vastarannan rouvan uusi kännykkä MHA/OK5: 17.–18.6.00; remonttiänet MHA/OK6: 9.–10.2.02 ja sähkövalo MHA/OK6: 7.10.01. Erilaisen melun häiritsevyyden on varsin ymmärrettävää. Visuaalisen maiseman lisäksi myös ’äänimaiseman’ on todettu vaikuttavan luontokokemuksen laatuun. Järviluoma 1996: 14.
- 192 MHA/OK3: 9.–10.11.96. Jo hyvin varhaisessa vaiheessa vieraskirjasta löytyy merkintä: ”Naapurin auto pilaa maismaa.” MHA/OK1: 3.–4.4.94.
- 193 MHA/OK5: 11.–13.7.00. Muita mainintoja MHA/OK5, useissa kohdissa.
- 194 MHA/OK5: 28.–29.7.00. Myös esim. MHA/OK3: 29.–30.5.97; MHA/OK5: noin 25.–28.10.98 (ei päiväystä); MHA/OK5: 3.–4.11.99; MHA/OK5: 20.10.00.
- 195 Ovaskainen ym. 1999: 21, 48.
- 196 ”Kaunista” esim. MHA/OK3: 28.–29.5.97; MHA/OK4: 19.–21.9.97; MHA/OK5: 16.–17.10.99; MHA/OK6: 21.–22.7.01. Luonnon/paikan kauneudesta esim. MHA/OK1: 25.–27.3.94; MHA/OK3: 7.7.98; MHA/OK4: 16.11.97; MHA/OK5: 2.–3.11.99.
- 197 Maiseman ihailu esim. MHA/OK2: 28.8.96; MHA/OK3: 19.–20.2.97; MHA/OK3: 26.–27.2.97; MHA/OK5: 25.–26.6.00. ”Kauniit” maisemat esim. MHA/OK1: 30.4.95; MHA/OK3: 5.–6.1.97; MHA/OK5: 27.3.00; MHA/OK5: 30.8.00; MHA/OK6: 26.4.02. ”Upeat” esim. MHA/OK2: 27.–28.9.96; MHA/OK4: 3.–5.10.97; MHA/OK6: 14.–15.7.01; MHA/OK6: 24.–25.2.02. Eräs kirjoittaja on jopa mielestään ollut ”KALEVALAISSESSA maisemassa. Ikkuna kuin taulu.” MHA/OK1: 31.5.–1.6.94.
- 198 Metsä MHA/OK6: 13.10.02; jäät MHA/OK1: 16.–17.4.94; sateenkaari MHA/OK1: 16.–17.6.94. Myös ruska MHA/OK6: 7.10.01; järvi MHA/OK6: 21.–22.7.02. Jo aiemmin (s. 14) todettiin Nuuskion-kävijöiden taipumus ihastella pimeyttä, tähtiä ja kuutamoa.
- 199 MHA/OK2: 28.–29.12.1995. Myös esim. MHA/OK5: 8.1.99; MHA/OK6: 1.–3.1.02. ”Joululumisade” MHA/OK3: 14.–15.12.96.
- 200 Kajala 2000: 34–36.
- 201 MHA/P6: 8.8.01. ”No, saahan noita postikorttejakin ostaa”, todetaan MHA/P6: 8.8.02. Kirjoista luvataan katsoa näkymiä myös MHA/P1: 5.7.74. Valokuvista Lappi-myytin luojina ks. Kivi 2004: 136. Postikorttimaisemista ks. Pyllkö 2003: 14.
- 202 MHA/P3: 31.8.84. Aihetta sivuttiin jo säätä ja luonnonoloja (s. 13–14) sekä ”Halti-suorituksia” (s. 18) koskeissa kappaleissa.
- 203 MHA/P4: 22.8.00. Myös esim. MHA/P1: 26.–28.3.74; MHA/P2: 28.–31.7.83; MHA/P6: 6.8.02; MHA/P8: 26.–27.8.03; MHA/P8: 5.–7.1.04.
- 204 MHA/P3: 29.6.84.
- 205 MHA/P8: 27.–28.7.03. Kauniit maisemat myös esim. MHA/P4: 3.5.00; MHA/P8: 8.–9.6.03; MHA/P8: 25.6.03.
- 206 MHA/P1: 7.–9.9.74.
- 207 Esim. MHA/P4: 24.7.00; MHA/P6: 24.10.01; MHA/P6: 4.5.02; MHA/P7: 22.–24.12.02; MHA/P8: 20.–22.6.03. Myös esim. ”loistavat” MHA/P1: 9.–10.9.74; ”hienot” MHA/P6: 30.12.01; ”hyvät” maisemat MHA/P6: 8.8.02.
- 208 MHA/L1: 15.–17.7.93.
- 209 MHA/L2: päiväyksenä ”Juhannusaatto 1994”. Kari Rydman on levyttänyt sanoittamansa ja säveltämänsä laulun ensimmäisen kerran vuonna 1976. <http://www.yle.fi/aanilevysto/firs2/kappale.php?Id=Niin+Kaunis+On+Maa>; laulun sanat: <http://zitting.name/jukka/20030113Niinkaunisonmaa.html>. Luettu 30.11.2005.
- 210 ”Mukavat oli...” MHA/L5: 3.6.00. ”Soutelemaan...” MHA/L1: 26.7.93. Myös ”Upeista Linnansaaren näkymistä nauttien.” MHA/L2: 16.7.94.
- 211 MHA/L6: 9.8.00.
- 212 Esimerkiksi lähes kaikille Päivi Tommolan tutkimille Linnansaaren ja Koloveden melojille maisemien katselu oli erittäin tai melko tärkeä syy saapua alueelle. Tommola 2006: 38–39.

- 213 Esim. Norberg 2005: 7; Aho 1996; Hägglund 1994: 164. Luontoliikkuja tutkinut Pauli Vuolle kirjoittaa: ”Aidossa luonnonympäristössä mieliliikuntaansa harrastavien keskeisiä motiiveja olivat rentouttavat ja vapauttavat kokemukset sekä mielenterveydelliset syyt, ulkoilu ja luonto.” Vuolle 1992: 23.
- 214 Ovaskainen ym. 1999: 31–32, 37.
- 215 MHA/OK1–6, useissa kohdissa. Rauhan ja hiljaisuuden kokeminen ovat varsinkin nuorten kaupunkilaisten erämaakäyntien tärkein syy. Hallikainen 1993: 100, 159, 163.
- 216 MHA/OK1: 11.–12.2.95. Luonnonrauhasta myös esim. MHA/OK1: 28.5.95; MHA/OK1: 12.–13.8.95; MHA/OK5: 29.8.99; MHA/OK5: 18.11.99; MHA/OK6: 18.–19.7.02.
- 217 MHA/OK5: 2.–3.11.99. Levosta ja rentoutumisesta myös esim. MHA/OK1: 19.–25.12.94; MHA/OK4: 20.2.98; MHA/OK6: 24.–25.2.02; MHA/OK6: 13.–15.7.03.
- 218 MHA/OK3: 28.–29.11.98. Hiljaisuudesta myös esim. MHA/OK2: 13.–15.3.96; MHA/OK3: 22.–23.10.96; MHA/OK6: 3.10.02; MHA/OK6: 28.–30.10.02.
- 219 MHA/OK5: 12.–13.10.98. ”Akkujen lataamisesta” tai ”latautumisesta” myös esim. MHA/OK1: 18.–19.8.95; MHA/OK4: 19.–21.12.97; MHA/OK5: 11.–13.2.00; MHA/OK6: 10.8.01; MHA/OK6: 7.3.02. Samaa termiä käyttävät myös Allén 2002: 135; Salonen 2005: 65; Silvennoinen 1992: 80.
- 220 MHA/OK5: 27.–28.9.00. Viittauksia kaupunkioloihin esim. MHA/OK1: 30.4.95; MHA/OK2: 3.–5.12.95; MHA/OK2: 18.–20.10.96; MHA/OK4: 18.4.98.
- 221 MHA/OK2: 25.–29.2.96. Kaupungin epämiellyttävyydestä myös esim. MHA/OK1: 2.–4.12.94; MHA/OK1: 7.–8.1.95; MHA/OK2: 5.–7.1.96.
- 222 ”Keitimme tsajut...” MHA/P4: päiväys 29.–30.10.00 [virhe, p.o. 29.–30.9.00]. ”Haltilta hujuteltiin...” MHA/P8: 29.12.03. Lepäämisestä kertovat myös lukuisat viittaukset ”hyvin nukkuttuun yöhön” tai ”unen maistumiseen”. MHA/P1–8, useissa kohdissa. Tosin myös ”huonosti nukkuttu yö” MHA/P4: 19.7.00; ”niin ja näin nukkuttu yö” MHA/P6: 9.–10.4.02.
- 223 MHA/P4: 7.–9.9.00. Myös esim. MHA/P3: 14.8.84; MHA/P3: 22.8.85; MHA/P6: 18.8.01; MHA/P7: 6.–8.9.02; MHA/P8: 22.–24.7.03.
- 224 Rauha mainitaan esim. MHA/P2: 27.7.82; MHA/P2: 12.–14.8.84; MHA/P2: 28.8.84; MHA/P2: 1.9.84.
- 225 Esim. MHA/L5: 6.8.98; MHA/L5: 16.6.00; MHA/L5: 15.7.00. Tosin tutkimuksen mukaan lähes 90 % Linnansaaren alueella melovista koki rauhan ja hiljaisuuden käyntinsä kannalta ainakin melko tärkeäksi asiaksi. Tommola 2006: 38–39. Rauhasta myös Tommola 2006: 76–78.
- 226 ”Vastapainoa...” MHA/L6: 28.7.00. ”Vuorokauden...” MHA/L6: 22.7.01. Myös ”Mahtavat maisemat ja moninainen luonto! Tosi lomaa.” MHA/L5: 22.–23.7.99.
- 227 Allén 2002: 71–72, 132.
- 228 Pertti Karppisen olympiavoitto MHA/P2: 4.–6.8.84; MHA/P3: 5.8.84. Välierätappio jääkiekon MM-kisoissa MHA/P6: 9.5.02. WTC MHA/P6: 16.–17.9.01.
- 229 ”Halti käyty...” MHA/P2: 8.–10.7.83. ”Sitten lähde-tään...” MHA/P3: 5.–6.4.85. Maininnat ”etelään” mememisestä toistuvat melko usein. Sanaa ei voi automaattisesti tulkita viittaukseksi kotiin tai ”sivistykseen”, sillä paitsi kotipaikkakuntaa, voidaan tarkoittaa yhtä hyvin ilmansuuntaa (jossa esimerkiksi Kilpisjärvi sijaitsee). Kotiinlähdestä myös esim. MHA/P4: 8.–9.7.00; MHA/P4: 11.8.00; MHA/P6: 6.8.02; MHA/P6: 8.8.02.
- 230 MHA/P1: 15.–16.8.73.
- 231 MHA/P3: 6.8.84.
- 232 ”Tulihan sieltä...” MHA/P4: 19.8.00. ”GSM toimi...” MHA/P4: 27.8.00; MHA/P6: 27.8.00. Puhelimesta/soittamisesta myös esim. MHA/P4: 10.7.00; MHA/P4: 2.8.00; MHA/P6: 15.–16.4.02; MHA/P6: 17.7.02; MHA/P8: 14.12.03. Uutta teknologiaa edustavat myös GPS-paikantimet, esim. MHA/P6: 8.8.01; MHA/P7: 1.–3.10.02. Ilmeisesti myös ”Osa kävi huipulla, osa 1103 metrissä” korkeustieto saatu tällä. MHA/P8: 15.–16.9.03.
- 233 Esim. jääkiekko-ottelu MHA/OK1: 30.4.95; MHA/OK2: 26.–28.4.96; miesten keihäsfinaali [MM-kilpailut, Göteborg] MHA/OK1: 12.–13.8.95; ”Sievinen ui hopeaa” [olympialaiset, Atlanta] MHA/OK2: 25.–26.7.96; jalkapallon MM-kilpailut MHA/OK4: 11.–12.6.98; formula I-ajot MHA/OK5: 31.10.–1.11.98. Äänestäminen MHA/OK5: 20.–21.3.99.
- 234 ”Lähellä...” MHA/OK4: päiväys 5.–6.7.97 [virhe, p.o. 5.–6.8.97]. ”Eipä uskoisi...” MHA/OK6: 10.–11.5.02. Myös esim. MHA/OK1: 28.5.95; MHA/OK3: 14.–15.11.98; MHA/OK4: 22.–24.8.97; MHA/OK5: 18.–20.9.98; MHA/OK5: 3.–5.9.00.
- 235 Lentokoneista esim. MHA/OK1: 11.–13.7.94; MHA/OK1: 25.–26.8.95; MHA/OK3: 4.–5.1.97; MHA/OK6: 19.9.01. Jäätelöautosta MHA/OK5: 19.2.00 (piirros); MHA/OK5: 23.–24.9.00; MHA/OK6: 17.–18.1.02; MHA/OK6: 2.11.02.
- 236 ”Onnettoman...” MHA/OK1: 25.–27.3.94. ”Uusavuttomia...” MHA/OK5: 11.–13.7.00. ”Urbanisoituneita...” MHA/OK4: 18.4.98. Myös esim. ”kova sissiryhmä”/”kaupunkilaissällit” MHA/OK2: 2.–3.3.96; ”Career girls” MHA/OK1: 12.–14.5.95; ”cityblondit” MHA/OK6: 9.–10.2.02.
- 237 ”Onkohan...” MHA/OK5: 1.–2.7.00. ”Kai sitä...” MHA/OK3: 22.–23.10.96.
- 238 MHA/OK5: 19.–21.6.00. Myös esim. ”takaisin Helsingin humuun” MHA/OK4: 19.–20.7.97; ”sivilisaatioon” MHA/OK5: 11.–13.7.00 (Neljän naisen seurue kertoo: ”Ulkonäkömmä muistuttaa enemmän metsänpeikkoja kuin urbaania uranaista.”); ”kaupungin hulinaan” MHA/OK6: 1.–2.11.02.
- 239 MHA/OK1–6, useissa kohdissa. Retkeilyn positiiviset vaikutukset ajatuksiin ja mielentilaan toteaa Lyytinen 1992: 52. Luontomatkan hyvinvointikokemuksista myös esim. Paronen 2001: 100–106.
- 240 MHA/OK2: 16.–17.3.96. Rentoutumisesta myös esim. MHA/OK1: 19.–25.12.94; MHA/OK4: 20.2.98; MHA/OK5: 4.–5.8.00; MHA/OK6: 10.–11.5.02; MHA/OK6: 13.–15.7.03.

- 241 MHA/OK2: 25.–29.2.96. Kiireettömyydestä myös esim. MHA/OK3: 25.5.97; MHA/OK3: 11.–12.4.97; MHA/OK5: 2.–3.11.99; MHA/OK6: 15.–16.12.01. Merkintä ”ihana syksypysähdys” MHA/OK1: 28.–30.9.95. Nauttimisesta myös esim. MHA/OK1: 3.–5.2.95; MHA/OK3: 8.–10.5.97; MHA/OK3: 23.6.98; MHA/OK5: 1.–4.4.99; MHA/OK6: 17.–18.9.02.
- 242 MHA/OK2: 18.–20.10.96. Vastaavia myös esim. MHA/OK3: 14.–15.11.98; MHA/OK5: 29.8.99; MHA/OK6: 14.–15.7.01; MHA/OK6: 23.–24.7.01; MHA/OK6: 15.–17.7.02.
- 243 Esim. MHA/OK1: 26.–28.10.94; MHA/OK2: 5.–6.4.96; MHA/OK5: 25.–27.7.00; MHA/OK6: 10.8.01; MHA/OK6: 17.–18.1.02.
- 244 MHA/OK4: 24.12.97. Myös esim. MHA/OK4: 18.11.97; MHA/OK5: 23.–25.4.99. ”Hyvissä mielissä” MHA/OK3: 1.–2.6.97.
- 245 MHA/OK6: 24.–25.6.02. ”Rikkaampina lähdemme”, todetaan MHA/OK1: 19.–20.3.94.
- 246 Esim. MHA/OK1: 14.4.95; MHA/OK4: 15.–16.8.97; MHA/OK5: 21.–22.4.99; MHA/OK5: 3.–4.7.00; MHA/OK6: 2.–3.3.02.
- 247 Esim. MHA/OK1: 16.–17.4.94; MHA/OK3: 23.6.98; MHA/OK5: juhannus 1999; MHA/OK5: ystävänpäivä [14.2.] 00; MHA/OK6: 23.–24.8.02.
- 248 MHA/P1–8, useissa kohdissa.
- 249 ”Antoisa matka” MHA/P3: 7.9.84. ”Hyvillä mielin” MHA/P3: 31.7.84; MHA/P8: 20.7.03. ”Väsyneinä...” MHA/P2: 30.–31.7.84. Myös ”Kaikin puolin mahtavaa.” MHA/P4: 30.7.00; ”Sumuiset säät eivät pystyneet pilamaan retkeläisten mielialoja.” MHA/P2: 27.–29.7.83. Muita positiivisia tunteita esim. MHA/P2: 30.6.–2.7.84; MHA/P6: 7.9.01; MHA/P6: 30.12.01; MHA/P8: 6.5.03.
- 250 MHA/P4: 10.8.00. Myös ”haltioituneena” MHA/P6: 18.7.02.
- 251 ”Nauti matkanteosta...” MHA/P3: 21.–22.8.85. ”Tunturinautiskelijat...” MHA/P1: 9.5.74.
- 252 MHA/P2: 28.8.84.
- 253 MHA/P2: 1.9.84. Samaa henkeä on mielmässä: ”Elämää eivät ole ne päivät jotka ovat menneet, vaan ne jotka ovat jääneet mieleen.” MHA/P8: 7.9.03.
- 254 ”Kaksi ikimuistoista...” MHA/P1: 3.4.74. ”Muistorikas” MHA/P2: 11.–12.9.84. Myös ”Unohtumaton, onnistunut ensimmäinen pidempi vaellus.” MHA/P6: 15.8.01; ”Mahtavat fiilikset ja muistot jäi mieleen.” MHA/P6: 11.8.02.
- 255 Esim. siika-ateria MHA/P1: 4.–5.4.73; Pihtoksen maja MHA/P1: 15.–16.8.73; Halti MHA/P2: 2.–3.9.84; auringon nousu lumipilven takaa MHA/P6: 29.9.01; kuumahiihto Pitsusjärvellä MHA/P8: 15.–16.3.03.
- 256 MHA/P8: 4.3.03. Kirjoittaja on Rovaniemeltä. Nimikirjoituksen tulkitsen miehen nimeksi.
- 257 Salonen 2005: 55, 66–72, 133.
- 258 ”Viisi päivää...” MHA/L3: 3.8.96. ”Täällä sielu...” MHA/L4: 21.9.96. ”Ikimuistoinen...” MHA/L3: 7.8.96. Eräs ryhmä on kokenut ”upean syksyisen retkipäivän” ja ”elämyksellisen venematkan” MHA/L6: 29.9.02.
- 259 MHA/L6: 5.7.03. Myös maininta ”rakastavaiset” MHA/L5: 6.5.00.
- 260 ”Luonnosta nauttinut” MHA/L1: 10.–12.6.94. ”Mahtava meininki” MHA/L5: 21.8.99. ”Kivaa” MHA/L4: 6.6.98; MHA/L5: 28.–30.5.99; ”oikein mukavaa” MHA/L5: 10.8.99; ”miellyttävää” MHA/L3: 2.6.96; ”hienoa” MHA/L3: 20.9.95.
- 261 MHA/OK1: 28.2.–2.3.94.
- 262 MHA/OK5: 25.5.99.
- 263 Sudet MHA/OK5: 18.11.99; kanahaukka MHA/OK3: 17.–18.4.97; MHA/OK6: 5.4.03. Haukka mainitaan myös, joskus humoristisessakin sävyssä, esim. MHA/OK5: 21.–23.7.00; MHA/OK5: 11.–12.8.00; MHA/OK6: 24.–25.6.02; MHA/OK6: 17.–18.4.03.
- 264 ”Karhunsyötti” MHA/OK5: 7.9.99. ”Tähän mennessä...” MHA/OK5: 2.–3.10.99. Ei karhua esim. MHA/OK5: 10.–11.10.99; MHA/OK5: 29.–31.5.00; MHA/OK5: 6.–7.8.00; MHA/OK5: 2.–3.11.00.
- 265 Karhu pelottaa esim. MHA/OK5: 12.–13.7.99; MHA/OK5: 13.–14.7.99; MHA/OK5: 18.–19.7.99; MHA/OK5: 22.–23.10.99. Karhun liikkumisesta MHA/OK5: 20.9.99. Karhun temmelisyyksistä myös MHA/OK2: 5.–7.1.96. Karhupelosta ks. Kuisma 2005. Moderneista luontofobioista ks. Kivi 2004: 158–159.
- 266 MHA/P2: 3.–5.8.82.
- 267 MHA/L6: 16.7.02. Ihmisen pienuuden kokemuksista järvi- ja kalliomaiseman keskellä ks. Tommola 2006: 80–81.
- 268 ”Hieno elämys...” MHA/OK5: 18.5.00. ”Emme olleet...” MHA/OK5: 27.–28.5.00.
- 269 ”Kuinka...” MHA/P3: 14.8.84. ”Kun katselen...” MHA/OK4: 13.–14.8.97. Myös esim. MHA/OK5: 18.–20.10.99.
- 270 ”Kyllä Suomen...” MHA/OK6: 30.–31.7.02. ”Hienoa on ollut...” MHA/P3: 7.8.84. Vastaavaa kiitollisuutta myös esim. MHA/P1: 3.–6.8.72; MHA/P3: 29.4.85; MHA/P4: 27.4.00; MHA/P6: 8.4.02.
- 271 Tämän luontosuhteen uskonnollisuudesta ks. Suutala 1986: 244–245. Luonnon mystifioinnista ja siihen liitetystä uskonnollisista merkityksistä ks. Järviluoma 1996: 15. Risto Telaman mukaan ”voimakas yhteys luontoon onkin hyvin lähellä uskonnollista kokemusta”. Telama 1992: 63.
- 272 ”Toivottavasti...” MHA/P6: 11.9.01. ”Haltin muoria...” MHA/P2: 17.4.84. Myös esim. tunturin haltiat MHA/P1: 27.–28.6.70; noidat MHA/P1: 13.–14.9.72; säiden/ilmanhaltija MHA/P2: 13.–17.2.83; MHA/P2: 4.–5.4.83; seidat MHA/P2: 31.4.–1.5.84; menninkäiset MHA/P6: 24.4.02. Ehkä vaikutteita on saatu vastaavista kansanperinteen tuntemista luonnon henkiolennoista? Ks. esim. Apo 1997: 14–16; Pentikäinen 1983. ”Lapin matkailutiedon” mukaan Halti sai nimensä poropaimenen token jouduttua huipulla Haltian omaksi. Mäkinen 1980: 23. Samantapaisen tarinan mainitsee Kempainen 1983: 265.
- 273 ”Kiitos...” MHA/P1: 3.5.73. ”Halti-muori käski...” MHA/P2: 12.–13.9.84. ”Haltimuori oli/ei ollut suosiollinen/ystävällinen” esim. MHA/P1: 5.–7.7.72; MHA/P3: 4.–5.4.85; MHA/P3: 8.8.85. ”Haltimuori otti vastaan.” MHA/P1: 22.–24.4.74. Tällaista muoriksi personointia on harrastanut esim. Kempainen 1983: 255, 270, 272, 299. Kävijätutkimuksessa hänen teoksensa puolestaan mainitaan huomattavan usein erääksi Käsivarren-retken innoittajaksi. Kajala 2000: 38.

- 274 MHA/P1: 11.5.75. Nuuksiassa vastaavasti: ”Kiitos mökinhengelle ja saunatontulle tunnelmallisista hetkistä.” MHA/OK6: 11.–12.1.02; ”kiitos erätontuille” MHA/OK6: 10.–12.1.03. Joku nimittää hiiriä ”kotitontuiksi” MHA/OK5: 2.–3.11.99; tai ”mökin omiksi hyväiksi haltijoiksi” MHA/OK5: 13.–14.11.99.
- 275 ”Matka jatkuu...” MHA/P6: 20.–25.9.01. ”Haltin haltuun...” MHA/P6: 18.7.02. ”Huomenna noustaan...” MHA/P6: 8.4.02. Vastaavaa myös MHA/P4: 18.6.00.
- 276 MHA/P1: 27.–28.8.74. Nöyryydestä myös esim. MHA/P4: 3.8.00; MHA/P7: 1.–3.10.02; MHA/P8: 16.–18.3.03.
- 277 ”-- kävivät Haltin...” MHA/P3: 3.–4.9.85. ”En pääsyt...” MHA/P8: 2.4.03. Epäonnistuneita yrityksiä myös esim. MHA/P2: 15.4.84; MHA/P3: 16.3.85; MHA/P4: 9.4.00; MHA/P4: 5.7.00.
- 278 MHA/P2: 30.4.83. Myös ”Pitus ei antanut kaloja, jospa Somas ei olisi yhtä nuuka.” MHA/P8: 9.4.03.
- 279 MHA/OK6: 9.–11.12.01. Myös esim. MHA/OK1: 22.3.95; MHA/OK3: 23.–25.10.96; MHA/OK4: 6.–8.5.98; MHA/OK5: 31.5.00. ”Kiitos luonto, kiitos mökki!” MHA/OK4: päiväys 5.–6.7.97 [virhe, p.o. 5.–6.8.97]. Kehuja tuvalle myös esim. MHA/OK4: 14.–16.9.97.
- 280 MHA/P8: 14.12.03. Haltin nimeäminen mieheksi on hyvin harvinaista, vaikka esimerkiksi pohjoismaiset vuorenpaikot mielletään yleensä maskuliineiksi. Kiitos tuvalle myös esim. MHA/P3: 23.5.85; MHA/P8: 16.–18.3.03.
- 281 MHA/P1: 15.–16.8.73. Myös esim. MHA/OK1: 28.5.95; MHA/OK2: 16.–17.3.96; MHA/OK3: 14.–15.11.98; MHA/P7: 2.–4.9.02; MHA/L4: 7.4.97.
- 282 Esim. MHA/OK1: 22.–23.3.94; MHA/OK6: 23.7.02; MHA/P1: 6.9.74; MHA/P4: 3.5.00; MHA/L5: 3.6.00.
- 283 ”Kämpän siivo...” MHA/OK1: 12.–13.4.95. ”Harmittaa...” MHA/OK6: 2.–3.8.01. Myös esim. MHA/OK3: 12.–14.6.97; MHA/OK4: 1.–3.7.98. Roskaaminen myös ihmetyttää: ”Miten ihmiset viitsivät sorkea näin kaunistu luontoa?!” MHA/OK6: 3.7.03.
- 284 MHA/P4: 15.7.00. Myös esim. MHA/P2: 2.8.83; MHA/P4: 20.–22.7.00; MHA/P4: päiväämätön merkintä noin 27.7.00; MHA/P8: 22.–24.7.03; MHA/P8: 26.8.03.
- 285 MHA/P8: 29.4.03. Perinteisiä liikkumismuotoja suosivien retkeilijöiden nuiva suhtautuminen motorisoituun liikkumiseen on havaittu myös tutkimuksissa. Jokinen 2001: 146; Kajala 1999: 118–120; Kajala & Loikkanen 2001: 139, 151. Myös melojat Linnansaaren kansallispuistossa häiriintyvät herkästi hetkellisestäkin moottoriveneiden metelistä. Tommola 2006: 51, 60.
- 286 MHA/P6: 7.9.01. Kärkevyyttä sentään taittavat hymiö ;-) ja humoristinen kielenkäyttö.
- 287 Kalastusmaksut MHA/P1: ei päiväystä, 26.4.75 jälkeen, ennen 24.–25.6.75; ensiaputarvikkeet ja osaamattomuus MHA/P1: 9.–11.7.71. Myös liiterin auki jätetty ovi MHA/P6: 4.4.02.
- 288 MHA/P6: 28.6.02. Autonsa avaimet hukanneella on ”mieli matala”. MHA/P2: 8.–9.4.83.
- 289 Oikeasti luulisi heti perään mainitun kameran patterien loppumisen Haltilla surettavan enemmän. MHA/P4: 10.8.00.
- 290 MHA/OK5: 21.2.00.
- 291 ”Erämaatunnelmaa...” MHA/OK6: 7.10.01. ”Kumppania...” MHA/OK5: 24.–25.4.00.
- 292 ”Illusion...” MHA/OK1: 25.–26.8.95. ”Nuuksiosta...” MHA/OK2: 2.–4.7.96. Myös esim. MHA/OK1: 31.3.–3.4.94; MHA/OK3: 4.–5.1.97; MHA/OK4: 10.–11.7.97. Jotkut toteavat lentomelun olevan hinta siitä, että ollaan niin lähellä pääkaupunkia. MHA/OK5: 3.–5.9.00. Erämaan illuusion rikkoutumisesta ks. myös Tommola 2006: 51–52.
- 293 MHA/OK4: 29.–31.10.97. Samantapaista vihamielisyyttä huokuu mielestäni huomautus ”Dynamiiitit kastuivat rankkasateessa. Nimim. saako naapurin auton räjäyttää?” MHA/OK5: 31.7.–2.8.00.
- 294 MHA/OK6: 19.–20.8.02. Kirjoittajaa harmittavat myös tuvalle jätetyt roskat ja elintarvikkeet.
- 295 MHA/OK2: 18.2.96. Sama kirjoittaja valittaa myös puiden märkyydestä ja puutteesta, lattiaviemärin toimimattomuudesta sekä siitä, että yöllä oli kuuma.
- 296 MHA/OK3: 12.–13.4.97. Huumoritulkintaa puoltaisi ainakin ’naama meinas palaa’: sää lienee todellisuudessa ollut aurinkoinen eikä siis surkeaksi luonnehdittava. Hyvin samanhenkinen teksti myös MHA/OK4: 6.–7.7.97.
- 297 MHA/OK3: 14.–16.4.97.
- 298 MHA/OK5: 26.9.00. Ihmissuhdeongelmia myös MHA/OK6: 31.5.03.
- 299 MHA/P4: 9.8.00.
- 300 Aiheesta esim. Kajala 1999: 118. Tuija Lyytisen tutkimien erävaeltajien mielialat vaihtelivat retken aikana, ja mukaan mahtui jonkin verran negatiivisiakin asioita; esimerkiksi omaan kuntoon, ryhmään tai vaeltamiseen liittyviä. Lyytinen 1992: 50–54.
- 301 MHA/P3: 25.6.84. Valittelua Haltin pilvilisyydestä esim. MHA/P6: 15.7.02; MHA/P6: 25.7.02.
- 302 MHA/P4: 5.7.00.
- 303 MHA/P4: 25.–26.4.00.
- 304 MHA/P4: 11.–12.10.00. Myös esim. MHA/P2: 16.–17.4.83.
- 305 MHA/P6: 13.–15.7.02. Yksi kirjoittaja harmittelee polven pettäneen, mutta seurueen toinen jäsen koettaa nähdä hyvinkin puolen tulevaan lentokuljetuksessa: ”Elämystä voi olla lentäminenkin.” MHA/P6: 22.7.02.
- 306 Huumorin helpottavasta luonteesta myös Allén 2002: 126–127; Korhonen 1988; Varis 2003: 360.
- 307 ”Kahteen viikkoon...” MHA/P3: 23.5.85. ”Vähän tuli...” MHA/P8: 22.–24.8.03. Myös ”Halti-muori oli viileän torjuvalla tuulella, ensin pohjois-, sitten etelätuulella.” MHA/P1: 28.4.73. Kämpän vuotavasta katosta kerrotaan: ”Kävimme suihkussa kuten edelliset.” MHA/P1: 10.–12.4.72.
- 308 MHA/P4: 10.8.00. Näillä sanoilla alkaa Johannes Brahmsin (1833–1897) säveltämä ”Auf dem Kirchhofe”, op. 105 no. 4 (1887/8), runo Detlev von Liliencron (1844–1909). http://www.recmusic.org/lieder/get_text.html?TextId=10224. Luettu 28.11.2005.
- 309 MHA/P1: 1.–3.4.71. Samantapaisia lausahduksia esim. MHA/P8: 9.–10.4.03; MHA/P8: 29.6.03.
- 310 ”Haltilla tuli...” MHA/P4: 29.6.00. ”Haltin olevan...” MHA/P3: 23.–25.8.85. Vitsejä Haltin huonosta näkyvyydestä myös esim. MHA/P3: 28.8.85; MHA/P6: 12.9.01; MHA/P6: 13.4.02 (”Halti ’nähty’.”). Päihteisiin viittavia lausahduksia: ”Ollaan oltu pilvessä ja juotu koskista.” MHA/P4: 31.7.00; myös MHA/P6: 25.6.02.
- 311 MHA/OK1: 6.–8.5.94.
- 312 MHA/P4: 20.–22.7.00.

- 313 MHA/P6: 6.8.01. YYA tarkoittaa Suomen ja Neuvostoliiton välillä 1948–1992 vallinnutta ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimusta. Sopimuksesta <http://fi.wikipedia.org/wiki/YYA-sopimus>. Luettu 10.1.2006.
- 314 MHA/P8: 20.–21.4.03.
- 315 ”Matkalla...” MHA/P6: 12.9.01. ”Lämpöä...” MHA/P8: 2.3.03. Vastaavasti kaksi naista nimeää olevansa ”Team Sisu & Into no kunto”. MHA/P6: 30.8.01. Myös ”Nautinnon ja kärsimyksen raja on katoavainen.” MHA/P4: 18.4.00.
- 316 MHA/P6: 20.8.01.
- 317 MHA/P6: 7.–9.5.02. ”Lossulla” kirjoittaja tarkoittanee lähellä Norjan rajaa sijaitsevaa Lossujärven autiotupaa.
- 318 MHA/P6: 6.–8.7.02.
- 319 MHA/OK2: 7.5.96. Varsinkin alkuvuosina, mutta myös uusimmissa vieraskirjoissa, osa tuvalla kävijöistä on valittu opasteiden puutetta. MHA/OK1–6, useissa kohdissa. Asia tulee esille myös kävijätutkimuksessa. Ovaskainen ym. 1999: 46.
- 320 MHA/OK5: 20.10.00.
- 321 MHA/OK5: 28.8.99.
- 322 MHA/OK5: 19.–20.9.99.
- 323 MHA/OK6: 2.11.02. Myös humoristinen jäätelöautoon viittaava piirros MHA/OK5: 19.2.00.
- 324 ”Renkiremmi” MHA/P6: 27.–28.3.02. ”MIR” MHA/P4: 9. ja 11.8.00. Myös esim. ”Kutturapään humanismit” MHA/P3: 16.–17.4.85; ”Karpaasitiimi” MHA/P4: 14.9.00, ”Team KättäJalkaa 2001” MHA/P6: 5.9.01; Jänkhän Tyynet MHA/P8: 7.9.03.
- 325 MHA/P2: 4.–6.8.84. Kultamitali viittaa Pertti Karppisen olympiavoittoon, täytekakku ja ropeli mainitaan teksteissä toistuvasti. Myös esim. MHA/P2: 2.8.83; MHA/P3: 22.–24.5.84; MHA/P3: 2.–3.8.85; MHA/P4: 3.5.00. Viimeisin merkintä löytyy MHA/P8: 5.5.03, jolloin Hulttiopoika lienee ollut yksin liikkeellä. Vuosina 1983–1985 käyntejä on ainakin seitsemän, minkä perusteella arvelen mainitun henkilön olleen joko opas tai harvinaisen innokas vaeltaja. Hänen kerrotaan myös tuoneen tuvalle polttopuita ja sahanterän MHA/P2: 4.3.85.
- 326 ”Oravankolon...” MHA/OK1: 31.8.–1.9.95. ”Heli Kopteri...” MHA/OK4: 14.–15.6.98. Myös esim. ”Tarhapöllöt” MHA/OK1: 22.3.95; ”Metsäläiset” MHA/OK3: 16.–18.6.97; ”Pöllösuvun vanhimmat” MHA/OK5: 26.–28.2.99; ”Helsingin yliopiston villit & vapaat” MHA/OK6: 22.–23.9.02. Linnansaarella esim. ”Töpnokat” MHA/L2: 3.7.94.
- 327 MHA/L4: 11.9.96.
- 328 Hoppu MHA/P2: 26.–27.8.84. ”Multavarpaat” MHA/P2: 17.5.82; MHA/P2: 23.5.83. Salama MHA/P3: 5.–6.8.84.
- 329 MHA/L4: 13.8.97.
- 330 Soppailu MHA/P8: 23.–24.4.03. ”Suomen korkeatasoisin...” MHA/P8: 27.8.03. Myös esim. ”In Cognito = Ei Cognakkia.” MHA/P1: 2.–4.5.72.
- 331 MHA/L1–6, useissa kohdissa. Ulkomaalaiset vitsailevat ahkerasti varsinkin hyttysistä.
- 332 Esim. MHA/L4: 28.7.97; MHA/L4: 17.8.97; MHA/L4: 24.8.97. Saman kesän aikana ainakin kaksi muuta tyttöä on tuottanut hyvin samantapaisia vieraskirjatekstejä ja kuvia. MHA/L4, useissa kohdissa. Mainittu oravilaistytö on vuosien kuluessa käynyt saareissa lukuisia kertoja, mutta aina kirjoitukset ja piirrookset eivät ole yhtä näyttäviä.
- 333 MHA/L1: 25.7.93.
- 334 MHA/L4: 6.6.98.
- 335 Tuutsie MHA/L2: 10.–11.9.94; Katastella MHA/L6: 2.7.01; Wirranvietävä MHA/L4: 11.10.96; Huvinvuoksi MHA/L3: 22.6.96.
- 336 Näitä eroja ja omaperäisyyksiä käsitellen tarkemmin luvussa 3.2 Paikan ja ajan vaikutus – s. 36.
- 337 Jatkossa voin yksinkertaisuuden vuoksi kirjoittaa ”teksteistä”, mutta pääsääntöisesti tarkoitan kaikkea vieraskirjan sivuille tuotettua materiaalia, siis myös piirrettyjä tai liimattuja kuvia.
- 338 Asiaa pohtii myös Allén 2002: 2, 24.
- 339 Toki on harvinaisia poikkeuksia, joissa useampi seurueen jäsen kirjoittaa monta lausetta. Esim. MHA/OK1: 11.–13.7.94; MHA/OK4: 6.–7.12.97; MHA/OK5: 10.–11.10.99; MHA/P6: 13.–15.7.02; MHA/P7: 1.–3.10.02.
- 340 Tällöin selvästi noudatetaan vakiintunutta erätapaa: Turvallisuussyistä ilmoitetaan suunniteltu reitti. Ks. Laaksonen & Partanen 2002: 34.
- 341 Viimeksi mainittua on verrannut vieraskirjateksteihin Korhonen 2004: 216.
- 342 Allén 2002: 44–46.
- 343 Kirjoitukset ovat myös valtaosin lyhyehköjä. Uusimmissa vieraskirjoissa juttujen piteneminen on kuitenkin selvästi nähtävissä oleva trendi.
- 344 ”Kahden yön...” MHA/P1: 7.–9.9.74. ”Yöpyminen...” MHA/P4: 11.–12.5.00.
- 345 MHA/P2: 12.–14.8.84.
- 346 MHA/OK3: 7.–8.3.97.
- 347 Allén 2002: 46–49.
- 348 Ks. Korhonen 1988.
- 349 Oravankolon runsaan tunnelmoinnin arvelen johtuvan suotuisista olosuhteista: Oleskellaan tuvalla vain oman ryhmän kanssa kiirettä, ja kontrasti arkiseen kaupunkielämään on huomattavan suuri.
- 350 Allén 2002: 48–49.
- 351 MHA/OK6: 23.–24.8.02. Myös esim. MHA/OK5: 7.–8.9.00; MHA/P2: 18.–20.7.82; MHA/P8: 24.–25.6.03.
- 352 MHA/OK5: 29.–30.7.99. Samantapaisia esim. MHA/OK1: 2.–4.12.94; MHA/OK3: 15.3.97; MHA/OK5: 27.–28.3.99; MHA/OK5: 16.–17.10.99; MHA/OK6: 12.–13.4.02. Myös esim. MHA/P8: 4.3.03 (pitkä sitaatti s. 24); MHA/P8: 29.12.03.
- 353 Piia Allén on tutkimuksessaan käsitellyt runot omana vieraskirjatekstien muotonaan ja todennut, että niiden joukosta löytyy niin raporttoivia, kertovia kuin kuvaileviakin kirjoituksia. Allén 2002: 53.
- 354 MHA/P6: 9.3.02.
- 355 MHA/P8: 28.8.03.
- 356 MHA/P6: 4.–5.8.02. Myös ”Eilen käytiin Haltilla, yön haihdutimme kivikkoa pois jaloista.” MHA/P3: 7.8.84.

- 357 MHA/P1: 7.8.74. Kertovia runoja myös esim. MHA/P1: 8.–13.9.74; MHA/P1: 15.6.75; MHA/P6: 27.7.02; MHA/P8: 6.–7.5.03. Tunnelmointia esim. MHA/P2: 1.9.84; MHA/P7: 27.–29.8.02. Humoristisia runoja esim. MHA/P2: 4.–6.8.84; MHA/P3: 22.–24.5.84; MHA/P6: 27.4.02; MHA/P8: 22.–24.7.03. Sitaatti ”Tien kulkien, tien on vanki / on vapaa ainoastaan umpihanki.” MHA/P6: 2.8.02. [P.o. ”Tietä käyden tien on vanki, vapaa on vain umpihanki.”] Aforismi Aaro Hellaakosken kokoelmasta Huojuvat keulat, 1946. <http://www.aforismi.vuodatus.net/blog/archive?m=02&y=2006>. Luettu 4.4.2006.
- 358 Sitaatteja esim. MHA/OK3: 25.5.1997 (Lauri Viita: Ei pidetä kiirettä, 1961. Runo <http://www.tampere.fi/ekstrat/vapriikki/patsaat/gryta.htm>); MHA/OK5: 19.–20.8.99 (J. Karjalainen: Sankarit, 1982, mukaelma. Runo <http://www.lyricsbox.com/j-karjalainen-lyrics-sankarit-dqsgl9d.html>); MHA/OK6: 16.–18.12.02 (Eino Leino: Kaksi köyhää, 1915. Runo <http://koti.mbnet.fi/-kenkkila/elamakor.htm#kaksi>). Internet-lähteet luettu 8.12.2005. Myös MHA/OK3: 15.3.97 (Ukrainalainen kansanlaulu, suom. Paavo Kiiski: Hiljainen tienoo. <http://koti.mbnet.fi/okosola/vkl/vklm.htm>. Laulun sanat <http://www.koivujarvi.com/historiaa.asp?page=1&id=33>); MHA/OK4: 30.12.97–2.1.98 (Säv. Jean Sibelius, san. V. A. Koskenniemi: Finlandia-hymni. Teostiedot ja sanat <http://www.helsinki.fi/-jnuotio/mids/finlandi.html>). Internet-lähteet luettu 30.1.2006.
- 359 MHA/OK6: 31.10.–1.11.02. Kertovia tai humoristisia runoja myös esim. MHA/OK1: 27.–28.12.94; MHA/OK2: 8.–10.12.95; MHA/OK4: 17.9.97; MHA/OK5: 28.–29.10.99; MHA/OK6: 1.–2.3.02.
- 360 MHA/OK6: 8.12.01. Tunnelmointia myös esim. MHA/OK5: 17.12.99; MHA/OK6: 24.–25.6.02. Japanilaistyyppinen haiku MHA/OK6: 17.11.01. Haikurunon määrittelyä <http://www.saunalahti.fi/-etaopit/Teletopelius/lyriikka/lyriikka5d.htm>. Luettu 8.12.2005.
- 361 MHA/L5: 5.8.99. Sammakkoniemen vieraskirjoista löytyvistä runoista ks. myös s. 21.
- 362 Piia Allén toteaa vieraskirjojen toimivan retkeilynormien välittäjänä: Niistä löytyy nuhtelua, kieltoja, maanitteluja, kehoituksia ja estelyitä. Ks. Allén 2002: 95–101.
- 363 Osa piirroksista on lähtöisin ulkomaalaisten kävijöiden kynästä. Linnansaareissa etenkin hyttyset ovat inspiroineet heitä.
- 364 MHA/OK1–6; MHA/P1–8 ja MHA/L1–6, useissa kohdissa.
- 365 Saman on havainnut Piia Allén UKK-puiston vieraskirjoista. Ks. Allén 2002: 55–56.
- 366 Esim. MHA/OK2: 25.2.96; MHA/OK3: 3.6.98; MHA/OK6: 21.–22.7.01; MHA/P1: 22.–25.4.72; MHA/P3: 7. ja 9.5.85.
- 367 Maisemia esim. MHA/OK1: 26.–28.10.94; MHA/OK4: 24.–25.10.97; MHA/OK5: 8.1.99; MHA/OK5: 11.–13.2.00; MHA/OK6: 2.–3.3.02. Sisäkuvia esim. MHA/OK1: 14.4.95; MHA/OK4: 10.–11.1.98; MHA/OK6: 8.–9.2.02.
- 368 Esim. MHA/OK1: 24.–25.5.95 (sammakko, karhu, muurahainen); MHA/OK2: 16.–18.5.96 (oravia); MHA/OK5: 30.10.00 (jänis); MHA/OK6: 22.–24.6.01 (hevon); MHA/OK6: 9.–10.5.02 (sorsia).
- 369 Tunturimaisia esim. MHA/P1: 19.–21.4.73; MHA/P3: 5.8.85; MHA/P6: 7.9.01; MHA/P6: 4.–5.1.02; MHA/P8: 17.–18.9.03. Poroja esim. MHA/P4: 8.7.00; MHA/P4: 7.–9.7.00; MHA/P6: 29.–31.7.02. Kaikissa porot on kuvattu hyvin yksinkertaisin ja tyylyteltyin viivapiirroksin.
- 370 Tarrat ja logot mainitsee myös Allén 2002: 44. Linnansaareissa on pari leimasimella tehtyä merkintää, jossa pyöreällä tai soikealla pohjalla on veneen kuva ja nimi. MHA/L6: 3.7.02; MHA/L6: 6.8.02.
- 371 Vene/kanootti esim. MHA/L1: 6.6.93; MHA/L2: 15.7.94; MHA/L4: 1.7.97; MHA/L5: 6.5.00. Lampaista esim. MHA/L1: 29.6.93; MHA/L1: 5.6.94; MHA/L4: 17.8.97.
- 372 Piirros on vieraskirjassa niiden kirjoitusten joukossa, jotka on tehty noin 28.5.–2.6.1994.
- 373 Valokuvia esim. Hautala & Rautiainen 1995: 78; Rautavaara 1985: 62–63. Piirroksia esim. Linnansaaren kansallispuisto- ja Saimaannorppa-esitteissä (Metsähallitus 2004, 2005).
- 374 Norpan pää -piirroksia esim. MHA/L1: 29.6.93; MHA/L1: 20.7.93; MHA/L1: 13.8.93; MHA/L4: 18.8.97; MHA/L5: 5.8.99. Makaava norppa esim. MHA/L1: 12.7.93.
- 375 Pidä saaristo siistinä ry:n tunnus: <http://www.roskaroope.net/>. Suomen luonnonsuojeluliiton norppa: <http://www.sll.fi>.
- 376 MHA/OK5: 26.–28.2.99. Samantapaisia omaperäisiä kirjoituksia esim. MHA/OK1: 4.–5.3.95; MHA/OK3: päiväys ”tammikuu 1999”, 20.12.98 jälkeen, ennen 1.3.99; MHA/OK4: 6.–7.7.97; MHA/OK5: päiväämätön teksti välillä 25.–28.10.98; MHA/OK5: 1.6.99; MHA/L5: päiväämätön, ennen 2.4.00. Usein näihin teksteihin liitetään humoristisia nimimerkkejä.
- 377 MHA/P4: 14.–15.7.00. Miehen pitkiä kirjoituksia on 2000-luvun alkupuolen vieraskirjoissa, myös tarkastelun ulkopuolelle jätetyssä kirjassa ajalta 1.2.–14.7.01 (MHA/P5). Jouni Laaksonen kertoo tavanneensa saman miehen ”hyvin väljästi kirjoitettuja harakanvarpaita” pohjoisen Suomen eri tupien vieraskirjoissa. Laaksonen & Partanen 2002: 67–68. Oravankololla on yksittäinen, hieman samaan tyyliin julistava teksti MHA/OK4: 6.–7.4.98.
- 378 ”Jo Metsähallituksen...” MHA/OK1: 15.–16.11.94. ”Taas täällä...” MHA/OK6: 21.–22.9.01.
- 379 ”Rauhaa ja...” MHA/P6: 17.8.01. ”Vietimme...” MHA/P8: 14.–16.8.03.
- 380 Huumorista negatiivisten asioiden vastapainona ks. esim. s. 17, 20, 27–28.
- 381 MHA/OK1–6; MHA/P1–8 ja MHA/L1–6, useissa kohdissa. Aiheita, joista ei kirjoiteta, mainitsee myös Allén 2002: 71–72.
- 382 Ks. myös Allénin huomioidut aiheesta. Esim. Allén 2002: 132–133.
- 383 MHA/OK1–6; MHA/P1–8 ja MHA/L1–6, useissa kohdissa.
- 384 ”Samaa ihmeitten...” MHA/OK1: 14.4.95. [”Sikasiisti minikolo” MHA/OK1: 22.1.94.] ”Edellistä...” MHA/OK2: 3.–5.12.95. Viittauksia muiden kirjoituksiin myös esim. MHA/OK4: 17.9.97; MHA/OK5: 3.–5.9.00; MHA/OK6: 11.12./15.–16.12.01; MHA/OK6: 21.–22.7.02.

- 385 MHA/P1: 9.5.74. Muiden teksteihin viittaavia kommentteja myös esim. MHA/P1: 13.–14.9.72; MHA/P2: 27.–28.3.84; MHA/P3: 15.5.84; MHA/P4: 11.7.00; MHA/P4: 24.7.00.
- 386 ”Ollaanko...” MHA/L4: 5.10.96. ”Ette!” MHA/L4: 20.10.96. Vastaavasti ”Tällaista säätä et ole nähnyt, olisitpa täällä!” saa vastaukseksi ”Olimmepa”. Molemmat sitaattit MHA/P3: 20.3.85.
- 387 MHA/P2: 2.–3.8.84. Paavo Väyrysen CV: <http://www.vayrynen.com/henkilotiedot/index.php>; viittaus Väyrysen lausuntoon: <http://www.lalli.fi/lalpahaku.asp?fmitta=uutinen1&kohde=882>. Luettu 30.12.2005.
- 388 ”Onk’s Viljoo...” MHA/P3: 28.7.84. Viittaa sketsisarjoissa ja elokuvassakin (1988) toistuneeseen fraasiin. <http://koti.mbnet.fi/~vitriini/onksviljoonakyny.html>. Luettu 30.12.2005. ”Ei Lindaa...” MHA/P8: 29.4.03, viitannee viulisti Linda Lampeniukseen. ”Elämä on...” MHA/OK6: 24.–26.2.03. Lause esitetään sitaattina Matti Nykäselältä (v. 1999). Viittauksia viihdemaailmaan myös. esim. MHA/OK3: 30.10.–1.11.96; MHA/OK4: 11.–12.12.97; MHA/OK5: 28.–29.4.00; MHA/OK6: 26.–28.7.02.
- 389 MHA/L6: 8.7.02. Lausahdus viittaa J. R. R. Tolkienin teoksen ”Hobitti” (1937) alaotsikkoon.
- 390 Ks. Lukkarinen & Waenerberg 2004: 68–69.
- 391 Ks. Kallio 1992: 44. Melko erikoisia näkemyksiä metsästä turvapaikkana ja etenkin siihen liittyvästä äidillisestä symboliikasta esittää Reunala 1994.
- 392 Ville Hallikaisen mukaan jonkinlainen erämaakokemus on mahdollinen, vaikkei fyysisesti ollakaan erämaassa: Metsikkökin voi tuoda mieleen ja ”edustaa” aitoa erämaata. Hallikainen 1992: 29. Erämaan määrittelystä ks. Hallikainen 1992: 19–28. Taiteilijatkin ovat löytäneet erämaatunnelmia kaupungin kupeesta, ks. Lukkarinen & Waenerberg 2004: 321.
- 393 Keskellä...” MHA/OK1: 31.8.–1.9.95. ”Nuuksion...” MHA/OK5: 20.–21.12.99. Erämaasta myös esim. MHA/OK1: 10.–11.3.95; MHA/OK2: 25.2.96; MHA/OK4: 14.–15.6.98; MHA/OK6: 12.–13.4.02.
- 394 ”Ihana...” MHA/OK6: 30.11.–1.12.01. Tuvan erähenkisydestä myös esim. MHA/OK1: 6.–7.1.95; MHA/OK5: 21.10.00; MHA/OK6: 19.–21.7.02.
- 395 MHA/OK5: 30.7.00.
- 396 MHA/OK2: 12.–14.6.96. Vertauksia Lappiin esim. MHA/OK2: 29.–30.12.95; MHA/OK2: 6.–7.3.96; MHA/OK2: 13.–15.3.96; MHA/OK3: 9.–10.11.96; MHA/OK6: 12.–13.4.03.
- 397 MHA/OK2: 22.–24.12.95. Samanhenkistä pohdiske-lua esim. MHA/OK4: 13.–15.10.97; MHA/OK5: 2.–3.11.00. Retkeilijöiden ajatuksia juurille palaamisesta ja primitiivisyydestä myös Tommola 2006: 78–79.
- 398 Valitukset vähenevät hieman vuosien kuluessa. Opasteita on ehkä lisätty tai kävijöiden joukossa ei ole enää niin paljon ensikertalaisia.
- 399 MHA/OK3: 14.–15.12.96.
- 400 MHA/OK6: 10.–12.9.02. Vastaavia esim. MHA/OK5: 11.–12.8.00; MHA/OK5: 3.–5.9.00.
- 401 Hallikainen 1993: 163.
- 402 MHA/OK5: 14.–15.9.00. Samantapaisia asetelmia MHA/OK1: 23.10.94; MHA/OK6: 12.9.03 (kirjoitus löytyy tyhjäksi jääneeltä sivulta 23.7.02 jälkeen).
- 403 MHA/OK6: 15.–17.2.03.
- 404 ”Hieno paikka...” MHA/OK4: 22.–24.8.97. ”Mielikin...” MHA/OK3: 14.–15.11.98. Vastaavia esim. MHA/OK1: 28.5.95; MHA/OK3: 15.3.97; MHA/OK3: 27.11.98; MHA/OK6: 10.–11.5.02.
- 405 ”Melu ja melske” MHA/OK1: 21.–23.7.95. ”Helsingin helvetti” MHA/OK2: 5.–7.1.96.
- 406 MHA/OK5: 25.–26.3.00. Myös maininta ”Toista kuin kaupungissa, siellähän ei saa edes silmän täyttää nukuttua.” MHA/OK1: 7.–8.1.95.
- 407 ”Pieni loma...” MHA/OK2: 11.–12.6.96. ”Pakko oli...” MHA/OK3: 31.1.–1.2.97. Irti arjesta -mainintoja myös esim. MHA/OK1: 19.–25.12.94; MHA/OK1: 12.–13.9.95; MHA/OK5: 2.–3.11.00; MHA/OK6: 7.3.02; MHA/OK6: 10.–12.9.02.
- 408 MHA/OK6: 15.–17.7.02. Levosta ja jaksamisesta myös esim. MHA/OK2: 18.–20.10.96; MHA/OK5: 11.–13.2.00.
- 409 ”Hieno ja...” MHA/OK6: 13.10.02. ”Mahtava...” MHA/OK5: 15.–16.8.00. ”Rikkaampina...” MHA/OK1: 19.–20.3.94. Elämyksistä/kokemuksista myös esim. MHA/OK1: 26.–28.2.95; MHA/OK4: 20.–21.8.97; MHA/OK5: 25.–27.7.00; MHA/OK6: 10.–12.4.02; MHA/OK6: 28.–30.5.02. Elämystä on määritelty mm. seuraavasti: subjektiivinen, mieleenpainuva, tilannesidon nainen ja ainutkertainen; ei voi tilata, varata eikä noutaa. Matkailuelämyksiä ei voi tuottaa, mutta niiden syntymiselle voi tarjota sopivat olosuhteet. Sama kirjoittaja tekee eron tiedollisen kokemuksen ja emotionaalisen elämyksen välille; itse käytän näitä hyvin lähekkäisiä sanoja jokseenkin synonyymeina. Komppula 2002: 56–57. Oravankolon kävijöiden positiivisista tunnelmista ks. s. 22.
- 410 MHA/OK4: 20.11.97. Nainen lienee kirjoittanut tekstin. Myös ”Otamme elämyksemme mukaamme reppuun.” MHA/OK6: 23.7.02.
- 411 ”Tänne tulemme...” MHA/OK3: 23.–24.12.96. ”Tulemme varmasti...” MHA/OK6: 13.10.02. Myös esim. MHA/OK1: 22.–23.3.94; MHA/OK2: 6.–7.7.96; MHA/OK3: 15.3.97; MHA/OK5: 27.3.00; MHA/OK6: 7.–8.9.02.
- 412 Suutala 1986: 259.
- 413 LuontoonW: 2581&Item=3008. Luettu 3.1.2006.
- 414 Vieraskirjoissa on lukuisia mainintoja autiotuvan käyttämisestä tällaisena tukikohtana. MHA/P1–8, useissa kohdissa.
- 415 ”Halti jäi...” MHA/P4: 9.4.00. ”Meinaamme...” MHA/P4: 13.9.00. Vrt. englannin kielen ”peak” = huippu. Internetin retkeily- ja kiipeilyaiheisilta sivustoilta ei löydy ainakaan helposti termiä ”piikata”. Kursivoinnit sitaateissa KS.
- 416 ”Suomen huipulle” MHA/P2: 21.–22.6.83. ”Suomen korkeimpaan...” MHA/P8: 14.4.03. (Suomen huippu” myös esim. MHA/P3: 25.7.84; MHA/P7: 3.9.02; MHA/P8: 8.7.03. Myös ”On mukavaa olla elämässään kerran hetki huipulla.” MHA/P2: 24.4.84.
- 417 ”Mäen päällä” MHA/P4: 9.8.00. ”Kipastiin...” MHA/P6: 1.8.02. ”Mäellä” käymisestä myös esim. MHA/P3: 11.7.85; MHA/P4: 5.–7.8.00. Jälkimmäisen sitaatin edustamasta vähättelystä ks. s. 18.
- 418 ”Halti-muori...” MHA/P3: 4.–5.4.85. ”Saavutimme...” MHA/P3: 8.8.85.
- 419 MHA/P8: 6.8.03.

- 420 MHA/P2: 3.–5.8.82. Vastaavasti ”Huiputimme yöllä klo 3.45 Haltin ja taisipa tuo Halti huiputtaa osin myös ’meitäkin.’” MHA/P8: 4.–5.7.03.
- 421 ”Emme käyneet...” MHA/P2: 19.–21.4.84. ”Ei valloitettu...” MHA/P3: 17.7.85. Myös esim. MHA/P2: 27.4.84; MHA/P3: 19.7.85; MHA/P4: 3.10.00; MHA/P6: 11.9.01; MHA/P6: 7.–9.5.02.
- 422 MHA/P1: 3.5.75.
- 423 ”Puolella välissä...” MHA/P3: 16.3.85. ”Tuuli & vesisade...” MHA/P4: 5.7.00. Säästeitä myös esim. MHA/P1: 28.4.73; MHA/P2: 1.9.82; MHA/P4: 29.3.00; MHA/P4: 25.–26.4.00; MHA/P8: 2.4.03.
- 424 Esim. MHA/P2: 22.4.84; MHA/P3: 18.7.84; MHA/P4: 18.7.00; MHA/P4: 20.–22.7.00; MHA/P6: 29.6.–1.7.02. Ks. myös s. 27.
- 425 MHA/P4: 24.–25.7.00.
- 426 ”Vietimme...” MHA/P6: 12.9.01. ”Halti koettu...” MHA/P2: 4.–5.9.82. Myös esim. MHA/P2: 6.–8.9.83; MHA/P2: 20.4.84; MHA/P3: 5.7.84.
- 427 ”Haltia ei...” MHA/P2: 25.4.84. ”Haltilla kirjattiin...” MHA/P6: 29.7.02. Mainintoja ”kirjaa ei löytynyt” esim. MHA/P3: 14.–15.8.84; MHA/P4: 11.5.00; MHA/P7: 26.–28.12.02; MHA/P8: 30.3.03.
- 428 MHA/P3: 20.7.85. Kirjoittaja viittaa Norjan puolella sijaitsevaan korkeampaan Raistuoddarhaldi-huippuun. <http://www.tunturiin.fi/cgi-bin/vaellukset.cgi?luevaellus=Hiihto>. Luettu 5.1.2006.
- 429 MHA/P2: 16.–17.8.82.
- 430 ”Halti nähty...” MHA/P4: 1.8.00. ”Ei trenkää...” MHA/P4: 8.8.00.
- 431 ”Huru-ukot...” MHA/P4: 2.8.00. ”Vaaleanpunaisen...” MHA/P4: 3.8.00.
- 432 MHA/P1–8, useissa kohdissa.
- 433 ”Tikkutie” MHA/P6: 9.–10.4.02. ”Tikkureitti” MHA/P4: 14.8.00. ”Tänään sumussa...” MHA/P6: 11.9.01. Myös ”keppejä seuraten” MHA/P8: 7.–8.5.03.
- 434 MHA/P1, useissa kohdissa. Lukuisia käyntejä on kirjattu vuosilta 1969–1974. Metsälän mainitsee myös Jouni Laaksonen. Laaksonen & Partanen 2002: 48. Toistuvia käyntejä on myös ”Hulttiopoika Tomilla” ryhmien kanssa, ks. s. 28.
- 435 MHA/P1: 4.–9.6.73. Myös esim. MHA/P1: 13.–19.6.70; MHA/P1: 4.–8.6.72; MHA/P1: 18.–23.5.74; MHA/P2: 31.5.–7.6.82.
- 436 MHA/P7: 2.–4.9.02. Myös esim. MHA/P4: 1.–3.5.00; MHA/P8: 27.–30.4.03 (alkuperäisillä 9. kerta). Haltin kävijänumeroiden lisäksi kelkkailijoilla on omat jäsenumeronsa, jotka he myös kirjaavat.
- 437 MHA/P1: 9.–11.8.70. Vuoden 1949 numero vaikuttaa yllättävän pieneltä, jos muistikuva on oikea. Kaarina Karihan kertoo kolmihenken ryhmänsä vieneen vieraskirjan Haltille jo vuonna 1933. Kari 1978: 47, 78. Haltin vieraskirjojen kävijänumeroinnissa on ilmeisesti eri syistä johtuvia epätarkkuuksia. Teppo Korhosen lähde, jota hän pitää luotettavana (muttei halua paljastaa nimeä), kertoo 1960-luvun alkupuolella olleensa mukana polttamassa silloista vieraskirjaa ”naurettavana lantalaisten käytäntönä”. Sähköposti Korhonen, Teppo 24.3.2006. Kävijänumeroista myös s. 18, viite 149. Pohdiskelua uudesta ja vanhasta vihkosta s. 38, viite 427.
- 438 Molemmat sitaatit MHA/P4: 10.8.00.
- 439 LuontoonW: 2581&Item=3008. Luettu 5.1.2006. Putousta kuvailee myös Kullervo Kempinen, jonka teoksia monet Käsivarren kävijät kertovat lukeneensa. Kempinen 1983: 292–294; Kajala 2000: 38.
- 440 ”Käytiin...” MHA/P3: 15.8.85. ”Vaan on...” MHA/P6: 27.7.02. Myös esim. MHA/P4: 16.7.00; MHA/P4: 27.7.00; MHA/P6: 26.8.01; MHA/P7: 22.–24.12.02.
- 441 Käynnin syistä, odotuksista ja niiden toteutumisesta ks. Kajala 2000: 34–35, 50–51.
- 442 On muistettava, että Pihtusjärven varhaisin vieraskirja alkaa vuonna 1969 ja kaksi seuraavaakin ovat 1980-luvulta, kun taas kahden muun kohteen aineistot ovat vuosilta 1993–2003.
- 443 Lukuisia linkkejä vaellus- ja retkikertomuksiin esim. <http://www.makupalat.fi/ulkoilu.htm#retki>. Luettu 7.1.2006.
- 444 Ks. s. 16, viite 118. Humoristisista aluksen nimistä ks. s. 28.
- 445 MHA/L1–6, useissa kohdissa. Melonnasta ks. s. 16.
- 446 MHA/L1–6, useissa kohdissa.
- 447 Esim. MHA/L1: 6.6.93; MHA/L1: 17.10.93; MHA/L1: 5.6.94; MHA/L3: 12.8.96; MHA/L4: 27.9.97. ”Norppa-Taskisesta” ks. <http://members.surfeu.fi/eerojur/norppa/indexstart.htm>. Luettu 24.1.2006.
- 448 Esim. MHA/L6: 20.8.00; MHA/L6: 11.8.01; MHA/L6: 6.10.01; MHA/L6: 14.6.02 (”Viikko vietetty Oravi/Linnansaari alueella, nyt lomat loppuu.”); MHA/L6: 31.8.02.
- 449 Aiheesta mm. s. 12, viite 45, s. 15 ja 22.
- 450 Tosin piirroksista melko suuren osan ovat tehneet ulkomaalaiset, joiden tuotokset on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle.
- 451 Melojien norpan kohtaamiseen liittyvistä odotuksista ks. Tommola 2006: 72–74.
- 452 Nuuksion osalta tämän osoittaa kävijätutkimuskin. Ovaskainen ym. 1999: 31–32. Käsivarren tutkimuksessa ei selvitetä tarkkaa asuinpaikkaa. Suhteessa suuri osa kävijöistä tulee kyllä Oulun ja Lapin läänistä, mutta en pidä niitä yksiselitteisesti ”lähialueina”. Kajala 2000: 24–25. Päivi Tommolan tutkimuksen mukaan Linnansaaren alueella melovista 45 % on kotoisin Etelä-Suomen läänistä ja 30 % Itä-Suomesta, mutta nämäkään tiedot eivät anna täsmällistä kuvaa kotipaikoista ja välimatkasta kohteeseen. Tommola 2006: 34.
- 453 ”Lähes...” MHA/OK3: 25.12.96. ”Tuima...” MHA/P3: 19.8.84. ”Tulimme...” MHA/L3: 2.6.96. Sää on yleinen kirjoitusten aihe myös UKK-puistossa. Säätila vaikuttaa suoraan mielialaan, jaksamiseen ja retken onnistumiseen. Allén 2002: 60.
- 454 ”Pieni kesäukkonen...” MHA/OK5: 4.–6.7.00. ”Sää oli mitä...” MHA/P3: 21.8.85.
- 455 Kaikki sitaatit MHA/L1: 7.7.93. Humoristisesta suhtautumisesta ”huonoon” säähän ks. s. 27.
- 456 MHA/P4: 11.7.00. Sään kommentoinnista ks. myös s. 13.
- 457 Linnansaareissa tällainen kertominen on tosin melko harvinaista.
- 458 ”Matkalla...” MHA/P3: 21.–22.8.85. Yötä täällä...” MHA/P8: 8.–9.6.03. Jälkimmäinen kirjoittaja on 9-vuotias tyttö, joka lisäksi on piirtänyt putouksen, koiran ja kasvot. Kursivoinnit KS.

- 459 ”Soutaa... / Omaa elämää...” MHA/OK2: 6.–7.8.96.
”Ongella... / Paikka ja...” MHA/OK6: 18.5.03.
- 460 Tästä aiheesta ks. esim. s. 27–28.
- 461 Joskus tiettyjen nimien runsas toistuminen kiinnitti huomiota. En kuitenkaan etsinyt vakiokävijöitä järjestelmällisesti nimikirjoituksia tarkkailemalla, vaan lähinnä teksteissä annettujen vihjeiden perusteella.
- 462 MHA/OK1–6; MHA/P1–8, useissa kohdissa. Esim. ”jälleen kerran” MHA/P2: 11.4.83; MHA/P2: 12.–13.4.83. ”Halti tuli...” MHA/P6: 18.7.02. Myös ”viiden (5) vuoden tauon jälkeen” MHA/P2: 2.–3.4.83.
- 463 Allén 2002: 74–75, 134.
- 464 Uusitalo 1999: 211–212.
- 465 Mielipaikoista luonnonympäristöissä ks. Salonen 2005: 65–69. Ks. myös pitkä sitaatti s. 24. Tosin kannattaa muistaa Jussi Kiven huomautus: ”Vuoden- ja vuorokaudenajoista sekä mieleniloista riippuen mikään paikka ei ole välttämättä sitä, mitä se oli edellisellä kerralla.” Kivi 2004: 26.
- 466 Eri asia sitten on, arkistoidaanko täyttyneitä vieraskirjoja ja onko niille mitään käyttöä myöhemmin. Vieraskirjatutkimuksen vähäisyydestä ks. s. 9.
- 467 Tosin aina on myös niitä, jotka eri syihin vedoten välttelevät kirjoittamista. Korhonen 2004: 209, 211, 219.
- 468 Päiväkirjojen sekä vene- tai mökkipäiväkirjojen vertaustumisesta ks. Karisto 2004: 322.
- 469 Ks. esim. Penttinen 1983; Brunow-Ruola 2001: 200.
- 470 Ihmisen halusta jättää jälki itsestään Korhonen 2004: 209.
- 471 Tekstin tuottamisen kirjoittamattomista laeista ja toistuvuudesta muistokirjoissa ks. Penttinen 1983: 52.
- 472 Retki-lehden artikkelissa kerrotaan autiotupien vieraskirjoihin kirjoittelun innostaneen retkeilijä Mika Niemisen myös retkipäiväkirjojen laatimiseen. Lamminpää 2005.
- 473 Vieraskirjan roolista erämaakokemusten ja retkeilijöiden yhteisöllisyyden syntymisessä on kirjoittanut Allén 2002.
- 474 Hägglund 1994: 164.
- 475 Ylikangas 1996: 42. Toki ruotsalaisillekin on ollut ominaista pako kaupungin hälystä ”luonnolliseen ja yksinkertaiseen” (mutta suomalaisin silmin katsottuna sittenkin kultivoituun) huvilaelämään. Ks. Frykman & Löfgren 1990: 61–66.
- 476 Ks. Alasuutari 1996: 267. Luonnon keskeisyys suomalaisuuden esittämisessä näkyy Mikko Lehtosen mukaan lukuisissa kansallisissa luontosymboleissamme (kansallis-eläin, -lintu, -puu, -kukka jne.). Lehtonen 2004: 57.
- 477 Lehtonen 1999: 14. Suomalaisuuden määrittelystä luonnon kautta ja sen avulla ks. myös Saarikangas 2004: 21–23.
- 478 Anttonen 1994: 26. Myös Juha Pentikäinen nimeää tämän päivän metsäsuomalaisen omaa rauhaa ja itsenäisyyttä tavoittelevaksi individualistiksi. Ks. Pentikäinen 1994: 21.
- 479 Tuhkanen 1999: 32.
- 480 Norberg 2005: 7, 14. Toisaalta esim. Jussi Kiven mielestä ihmisten enemmistö elää vailla kontakteja luonnonympäristöön, luonnossa olemisen kulttuuri puuttuu: ”Jopa metsässä vapaa-aikana liikkumisen traditiotkin alkavat olla Suomessakin nykyään jo katoavaa kansanperinnettä.” Ks. Kivi 2004: 156–157. Perinteistä retkeilyä tukevien autiotupien tarpeesta ja varustelutasosta käytiin vilkasta keskustelua Helsingin Sanomien mielipideosastolla vuodenvaihteen 2005–2006 tienoilla.
- 481 Paronen 2001: 100, 106.
- 482 Nykänen 2005. Kesämoikeista kaupunkilaisten luontosuhteen vahvistajina Kolbe 2004: 62–64.
- 483 Lapin matkailua tutkineen Seppo Ahon mukaan ”toiminnallisuus ja elämysten tietoinen tavoittelu korostuu hyvinkoulutetun väestön keskuudessa”. Myös luontohenkisyys ja ’pako rauhaan’ -ajattelu lisääntyvät. Aho 1995: 300, 302.
- 484 von Bonsdorff 2005: 44. Tutta Palin kirjoittaa: ”Maisema, kuvaksi kiteytetty ja siten haltuun otettu luonto, on pitkään ollut keskeinen suomalaisuutta määrittävä tekijä.” Palin 1999: 218.
- 485 Raivo 1999: 72, 76. Intersubjektiivisesta maisemakäsityksestä myös Anttonen 2001: 132. Luontotunteen ja -käsitysten vaihtelevuudesta, aikakausi- ja kulttuurisidonaisuudesta myös esim. Karjalainen 1990: 145–147; Lukkarinen & Waenerberg 2004: 14–15, 22; Raivo 1999: 85–86; Sironen 1996; Ude-Koeller 2004: 13–16. ”Kauneusarvot syntyvät puhumalla ja kirjoittamalla”, toteaa Annika Waenerberg. Lukkarinen & Waenerberg 2004: 321. Luonnon kokemisen kokonaisvaltaisuudesta ja moniaistisuudesta myös esim. Kalliola 1999: 48; Kinnunen 1981: 46–47; Saastamoinen 1996: 22.
- 486 Kursivointi Linkolan. Linkolan mukaan ihminen kokee ympäristöään kaikilla aisteilla, mutta näköaistin osuus on ylivoimaisesti tärkein. Linkola 1981: 119. Näköaistin keskeisyydestä myös Raivo 1999: 70. Valokuvan, elokuvan ja television suurta osuutta nykyajan luontoelämyksissä korostaa Sippola 1992: 12.
- 487 Kalliola 1992: 42. Mikko Lehtonen huomauttaa, että kansallismaisemaksi ei mielletä eikä suomalaisuuteen yhdistetä vaikkapa kaatopaikkaa, lähiötä tai muita rakennettuja ympäristöjä, jotka kuitenkin ovat varsin tyypillisiä näkymiä nyky-Suomessa. Ks. Lehtonen 2004: 55–56.
- 488 Kuvataiteista esim. Konttinen 2001; Lukkarinen & Waenerberg 2004; Palin 2004. Kirjallisuudesta esim. Sihvo 2001; Suutala 1986; Varis 2003.
- 489 Luontoon pohjautuvan suomalaisen identiteetin ja isänmaallisuuden rakentamisesta taiteessa ja erilaisissa julkaisuissa on lukemattomia mainintoja. Esim. Klinge 1999; Lehtonen 2004: 56–57; Lukkarinen & Waenerberg 2004: 38–41; Palin 1999; Tiitta 2003: 91–94.
- 490 Kivi 2004: 104. Samaan viittaa esim. Klinge 1982: 108. Populaarikulttuurin ja mainokset mielikuvien luoja nimeää Palin 2004: 72. Taiteilijat, valokuvaajat, kouluopetuksen ja median luettelee vaikuttajina Raivo 1999: 70. Matkailutoimialasta mielikuvien rakentajana ks. Saarinen 1999: 86–90.
- 491 Sironen 1996: 116.

- 492 On tietysti mahdotonta sanoa, missä määrin kirjoituksissa toistuvat kokemusten aiheet ja ilmaukset saavat vaikutteita edeltävistä vieraskirjamerkinnoista ja mikä taas on syvempään juurtunutta, kulttuurista periytyvää ajattelua ja toimintatapaa.
- 493 Bergquist & Kullgren 1997: 212–214; Frykman & Löfgren 1990: 45–46, 56–58; Lukkarinen & Waenerberg 2004: 73. Asian mainitsevat myös Saarikangas 1999: 203; Virtanen 1994: 139. Pohjoismaisten maalarien yhteisistä luontoaiheista ks. Kivi 2004: 97. Venäläisen ja suomalaisen maiseman yhtäläisyyksistä ja eroista ks. Kalliola 1999: 40, 49.
- 494 Ude-Koeller 2004: 139–144.
- 495 Frykman & Löfgren 1990: 71.
- 496 Niemi 2000: 72.
- 497 Matkailijoita on tyytellyt Sievänen 2001: 83. Erityyppiset matkailijat mainitsee myös Tommola 2006: 93. Luontoon liittyvistä elämyspalveluista ja extreme-lajeista ks. Kivi 2004: 161.
- 498 Ks. Niemi 2000: 89–90. Ville Hallikaisen tutkimuksessa rauhan ja hiljaisuuden kokeminen on yleisimmän mainittu erämaakäyntien syy. Hallikainen 1993: 86. Motiivi lienee yleinen muussakin luontoretkeilyssä.
- 499 Aronen 2005. Artikkelin termi ”valohäly” on mielestäni osuva. Samoin kuin äänet tuottavat hälyä, myös ylenmääräiset räikeät keinovalot voivat aiheuttaa häiritsevän tunteen – jonka ehkä tiedostaa vasta pimeän luonnon keskellä.
- 500 Kaupunkimaisen elinympäristön meluhaitoista kertonee se, että luontoliikkujien haastatteluissa nämä puhuivat useammin luonnon hiljaisuudesta kuin varsinaisista luonnon äänistä. Telama 1992: 63, 71.
- 501 Salonen 2005: 66, 71.
- 502 Bergquist & Kullgren 1997: 201.
- 503 Ovaskainen ym. 1999: 21–22; Kajala 2000: 34–37.
- 504 Ks. von Bonsdorff 2005: 47–48. Nykyään 70 % ihmisistä asuu kaupungeissa, ja erityisesti lähiöissä. Saarikangas 1999: 170. Tosin Pirjo Siiskosen mukaan suurin osa suomalaisista kyllä asuu kaupungissa, mutta on ensimmäisen polven maaltamuuttajia tai näiden jälkeläisiä. Laajassa tutkimuksessa noin kolmasosa vastaajista omasi ”kaksoisidentiteetin”: koki olevansa sekä maalaisia että kaupunkilaisia. Siiskonen 2000: 59. Kulutusmaisemaksi kesytetyn luonnon ”koskemattomuuden” ihailusta myös Frykman & Löfgren 1990: 56.
- 505 Myös luonnon valokuvaaminen edustanee uudempaa, nuorten ja urbaanien suosimaa eräkulttuuria. Hallikainen 1993: 165. Hallikainen arvelee vanhemman elinkeinoja uudemman suojelupainotteisen erämaakesityksen eron heijastuvan suomalaisessa erämaakeskustelussa. Hallikainen 1992: 26. Tätä keskustelua esim. Saarinen 1999.
- 506 Kivi 2004: 135.
- 507 Tästä poikkeuksena muutamat luontohavaintojen luettelot Pihtusjärvellä ja Oravankololla.
- 508 Samankaltaiset asiat – maisemien katselu, irtautuminen arjesta, rentoutuminen sekä rauha ja hiljaisuus – olivat tärkeitä Linnansaareissa melontaa harrastaneille. Tommola 2006: 38–39.
- 509 Eroja on myös ikäryhmien välillä. Ympäristötietoisuudesta esim. Järviluoma 2001: 65–66; motiiveista Hallikainen 1993: 163.
- 510 Tuulentie 2002. Vallitsevan näkemyksen toisintamista pohtii myös Järviluoma 2001: 70. Jussi Kivi miettii, kumpi oli ensin, kokemus vai kuvaus. Kivi 2004: 25. Spontaanista, mutta silti sosiaalisesti tuotetusta luonnon kokemisesta ks. Sironen 1996: 117.
- 511 Lukkarinen & Waenerberg 2004: 124.
- 512 Saarinen 1999: 87, 91. Luontokokemuksista kuluttamisen kohteina myös Silvennoinen 1992: 83.
- 513 Esim. Kivi 2004: 89; Tuhkanen 1999: 27–30; Tuulentie 2002: 73.
- 514 Suullinen tiedonanto Mikkeli, Heikki 12.4.2005; ks. myös Klinge 1982: 140–141; Lukkarinen & Waenerberg 2004: 48; Suutala 1986: 250–253, 259–261.
- 515 Lehtonen 2004: 72. Tällaiset kaupungin turmiollisuutta ja luonnon erinomaisuutta julistavat äänet eivät toki ole vain suomalainen ilmiö. Esim. Ruotsin osalta ks. Frykman & Löfgren 1990: 53–55, 62–64; Saksasta Ude-Koeller 2004: 98–104.
- 516 Varis määrittelee eräkirjallisuuteen kuuluviksi ”kaikki luontoelämyksiä välittävät kertomukset, muistelukset ja tieteelliset pohdiskelut”. Varis 2003: 13, 322.
- 517 Tästä esim. Lukkarinen & Waenerberg 2004: 40; Palin 2004: 65–66.
- 518 Aiheesta ks. esim. Halonen 2005: 45; Kivi 2004: 18, 104; Klinge 2003: 70; Pyllkö 2003: 14.
- 519 Järvinen 1997: 172. Samasta asiasta Kolin osalta kirjoittaa Kivi 2004: 105–108. ”Hoitometsät ja lähiöt eivät kiinnosta luonnonkuvaajia”, toteaa Torkkomäki 1997: 6. Romantisoituja luontokuvauksia esim. Suikkari 2002 (Nuukio); valtaosin myös Keränen & Kaikusalo 1989 (Käsivarsi).
- 520 Kivi 2004: 13.
- 521 Kivi 2004: 74.
- 522 Apo 1997: 35.
- 523 Keltikangas-Järvinen 1996: 217.
- 524 Tätä retkeilijöiden välistä yhteisöllisyyttä on tutkinut Allén 2002.
- 525 Lamminpää 2005.
- 526 Perttula 2002: 35. Persoonalliset erot mainitsevat myös Salonen 2005: 73; Telama 1992: 62.

Lähteet

Arkistolähteet

Metsähallitus, Keskusarkisto, Vantaa (MHA)

Oravankolon varaustuvan vieraskirja 1 (OK1): 20.11.1993–27.10.1995.
Oravankolon varaustuvan vieraskirja 2 (OK2): 28.10.1995–21.10.1996.
Oravankolon varaustuvan vieraskirja 3 (OK3): 22.10.1996–06.03.1999.
Oravankolon varaustuvan vieraskirja 4 (OK4): 01.07.1997–06.07.1998.
Oravankolon varaustuvan vieraskirja 5 (OK5): 01.08.1998–30.11.2000.
Oravankolon varaustuvan vieraskirja 6 (OK6): 31.05.2001–27.06.2003.

Pihtusjärven autiotuvan vieraskirja 1 (P1): 24.05.1969–10.07.1975.
Pihtusjärven autiotuvan vieraskirja 2 (P2): 10.05.1982–14.03.1985.
Pihtusjärven autiotuvan vieraskirja 3 (P3): 13.05.1984–05.09.1985.
Pihtusjärven autiotuvan vieraskirja 4 (P4): 23.03.2000–11.01.2001.
Pihtusjärven autiotuvan vieraskirja 6 (P6): 01.08.2001–21.08.2002.
Pihtusjärven autiotuvan vieraskirja 7 (P7): 28.08.2002–06.01.2003.
Pihtusjärven autiotuvan vieraskirja 8 (P8): 15.01.2003–11.02.2004.

Linnansaaren Sammakkoniemen vieraskirja 1 (L1): 28.05.1993–24.06.1994.
Linnansaaren Sammakkoniemen vieraskirja 2 (L2): 24.06.1994–21.07.1995.
Linnansaaren Sammakkoniemen vieraskirja 3 (L3): 21.07.1995–20.08.1996.
Linnansaaren Sammakkoniemen vieraskirja 4 (L4): 27.08.1996–28.07.1998.
Linnansaaren Sammakkoniemen vieraskirja 5 (L5): 10.07.1998–13.07.2000.
Linnansaaren Sammakkoniemen vieraskirja 6 (L6): 16.07.2000–04.08.2003.

Henkilökohtaiset tiedonannot

Grahn, Tiina; erikoissuunnittelija. Metsähallitus, Luontopalvelut, Vantaa. Suulliset tiedonannot 2.2.2005, 9.12.2005.

Jokela, Merja; asiakasneuvoja. Metsähallitus, Luontopalvelut, Ivalo. Puhelu 27.3.2006.

Korhonen Teppo; dosentti, yliopistonlehtori. Helsingin yliopisto, kansatieteen oppiaine, Helsinki. Sähköposti 24.3.2006.

Laakso, Jaana; asiakasneuvoja. Metsähallitus, Luontopalvelut, Enontekiö. Sähköposti 29.8.2005.

Mikkeli, Heikki; dosentti, akatemiaturkija. Helsingin yliopisto, Renvall-instituutti, Helsinki. Luentosarjassa ”Länsimaisen luontosuhteen aatehistoria” luento aiheesta ”Luonto suomalaiskansallisen identiteetin muovaajana” 12.4.2005.

Norberg, Sulo; suunnittelija. Metsähallitus, Luontopalvelut, Sodankylä. Sähköposti 6.9.2005.

Nyman Harri; tutkija. Helsingin yliopisto, kansatieteen oppiaine, Helsinki. Suullinen tiedonanto 27.1.2005.

Ormio, Hannu; erikoissuunnittelija. Metsähallitus, Luontopalvelut, Vantaa. Suullinen tiedonanto 10.3.2005, keskusteluja keväällä 2005, sähköposti 31.8.2005.

Pyykönen, Anne; puistonhoitaja. Metsähallitus, Luontopalvelut, Savonlinna. Sähköposti 30.8.2005.

Vauramo, Anu; erikoissuunnittelija. Metsähallitus, Luontopalvelut, Vantaa. Suullinen tiedonanto 9.12.2005.

Sähköiset lähteet

Metsähallituksen verkkosivut

<http://www.metsa.fi>

LuontoonW= <http://www.luontoon.fi/page.asp?Section=>

MHW= <http://www.metsa.fi/page.asp?Section=>

Muut verkkosivut

<http://fi.wikipedia.org>

<http://groups.google.com>

<http://koti.mbnet.fi>

<http://members.surfeu.fi>

<http://www.aforismi.vuodatus.net>

<http://www.helsinki.fi>

<http://www.koivujarvi.com>

<http://www.lalli.fi>

<http://www.luonnossa.net>

<http://www.luontokauppa.com>

<http://www.lyricsbox.com>

<http://www.makupalat.fi>

<http://www.recmusic.org>

<http://www.relaa.com>

<http://www.roskaroope.net>

<http://www.saimaaholiday.net>

<http://www.sarkanniemi.fi>

<http://www.saunalahti.fi>

<http://www.tampere.fi>

<http://www.tunturiin.fi>

<http://www.vaellusnet.com>

<http://www.vayrynen.com>

<http://www.yle.fi>

<http://zitting.name>

Painetut lähteet, opinnäytetyöt ja kirjallisuus

- Aho, S. 1995: Lapin matkailun evoluutio alueellis-yhteiskunnallisena ilmiönä. – Teoksessa: Aho, S. & Ilola, H. (toim.), *Matkailu alueellisena ilmiönä*. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, Oulu. S. 284–303.
- Aho, S. 1996: Mökki ja Lappi pitävät pintansa. – *Tiede* 2000, 4/1996. S. 37–38.
- Alasuutari P. 1996: Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. – Vastapaino, Tampere. 301 s.
- Allén, P. 2002: Autiotupien vieraskirjojen kertomaa. Tutkielma eräretkeilystä Urho Kekkosen kansallispuistossa. – Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Turku. 142 s.
- Anttila, A.-H. 2000: ”Ja tahmeeta on kun Kono- sen kävely...”. Työläismiehen rekonstruoin- ti rituaalien avulla. – Teoksessa: Krekola, J., Salmi-Niklander, K. & Valenius, J. (toim.), *Naurava työläinen, naurettava työläinen. Näkökulmia työvään huumoriin*. Väki Voimakas 13. Työvään historian ja perinteen tutkimuk- sen seura, Helsinki. S. 131–157.
- Anttonen, M. 2001: Matkailututkimuksen mai- semia: näkökulmia tutkimusperinteeseen. – Teoksessa: Järviluoma, J. & Saarinen, J. (toim.), *Luonnon matkailu- ja virkistyskäyttö tutkimuskohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 796. S. 125–136.
- Anttonen, V. 1994: Erä- ja metsäluonnon pyhyys. – Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), *Metsä ja metsänviljaa*. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 24–35.
- Apo, S. 1997: Mielen metsä. – Teoksessa: Torkkomäki, M. (toim.), *Minun Suomeni*. WSOY, Porvoo. S. 12–45.
- Aronen, E.-K. 2005: Tervetuloa, pimeä. – Helsingin Sanomat Kuukausiliite, marras- kuu 2005.
- Bergquist, M. & Kullgren, C. 1997: *Två sekel- slut 1897 och 1997. – Utbildningsförlaget Brevskolan, Stockholm. 256 s.*
- von Bonsdorff, P. 2005: Eletty ja mielletty maisema. – Teoksessa: Halonen, T. & Aro, L. (toim.), *Suomalaisten symbolit*. Atena Kustannus, Jyväskylä. S. 44, 46–48.
- Brunow-Ruola, M. 2001: *Hélène ja Augusta. Porvariston elämää Turussa 1870–1920. – Otava, Helsinki. 243 s.*
- Frykman, J. & Löfgren, O. 1990: *Den kultiverade människan*. Upplaga 1:10. – Liber, Malmö. 240 s.
- Hallikainen, V. 1992: Näkökohtia erämaan kä- sitteestä ja erämaakokemuksesta. – Teoksessa: Jokimäki, J., Sippola, A.-L. & Junttila, P. (toim.), *Erämaa: yhteisomaisuusresurssin biologinen ja yhteiskunnallinen merkitys*. Seminaari 8.–9.4.1991. Arktinen keskus, Lapin yliopisto, Rovaniemi. S. 17–46.
- 1993: Erämaan käsite ja kokeminen, suo- malaisten erämaamielikuva, erämaiden vir- kistyskäyttö ja arvostus. – *Lisensiaattityö, Joensuun yliopisto, Metsätieteellinen tiede- kunta, Joensuu. 247 s.*
- Halonen, T. 2005: *Tuhansien järvien maa. – Teoksessa: Halonen, T. & Aro, L., Suomalaisen symbolit*. Atena Kustannus, Jyväskylä. S. 45.
- Hautala, H. & Rautiainen, L. 1995: *Kansallis- puistoissa. Exploring Finland's National Parks. – Otava, Helsinki. 157 s.*
- Helminen, H. 2004: Vieraskirjan sivuilta. – Teoksessa: Suvikumpu, L. (toim.), *Ainola. Jean ja Aino Sibeliuksen koti*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 978. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 183–191.
- Helsingin Sanomat. *Mielipidesivut joulukuu 2005–tammikuu 2006.*

- Hägglund, T.-B. 1994: Luonnon ja mielen metsä. – Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), *Metsä ja metsänviljaa*. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 164–169.
- Jokinen, M. 2001: Luontomatkailu Tunturi-Lapissa: näkökulmia tutkimustarpeisiin. – Teoksessa: Järviluoma, J. & Saarinen, J. (toim.), *Luonnon matkailu- ja virkistyskäyttö tutkimuskohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 796. S. 137–151.
- Järviluoma, J. 1996: Virkistäytymiseen ja matkailuun liittyvän luontosuhteen olemuksesta. – Teoksessa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.), *Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619. S. 5–19.
- 2001: Luonnon merkitys matkailun vetovoimatekijänä: esimerkkinä Levin, Pallaksen, Pyhän ja Luoston matkailukeskukset. – Teoksessa: Järviluoma, J. & Saarinen, J. (toim.), *Luonnon matkailu- ja virkistyskäyttö tutkimuskohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 796. S. 51–76.
- Järvinen, A. 1997: Tunturit – suuripiirteistä mahavuutta ja pienipiirteistä loistoa. – Teoksessa: Torkkomäki, M. (toim.), *Minun Suomi*. WSOY, Porvoo. S. 157–173.
- Kajala, L. 1999: Perinteet ja nykyaika – erämaasuunnittelun haasteita Käsivarressa. – Teoksessa: Saarinen, J. (toim.), *Erämaan arvot: retkiä monimuotoisiin erämaihin*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 733. S. 115–122.
- 2000: Käsivarren erämaa-alueen virkistyskävijät kesäkuusta 1996 toukokuuhun 1997. – *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja*. Sarja A 125. 95 s.
- & Loikkanen, T. (toim.) 2001: Käsivarren erämaa-alueen luonto ja käyttö. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja*. Sarja A 123. 194 s.
- Kallio, A. 1979: Enontekiön pappila vieraskirjojen valossa 1930–1964. – Teoksessa: Arrela, V. & Alamäki, Y. (toim.), *Tornionlaakson vuosikirja*. Tornionlaakson kotiseututoimikunta, Tornio. S. 39–55.
- Kallio, E. 1992: Lähtökohtia luontoon liittyvien merkitysten ja elämysten tutkimukselle. – Teoksessa: Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.), *Ihminen – luonto – liikunta*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö (LIKES), Jyväskylä. S. 38–46.
- Kalliola, R. 1999: Luonnon kasvot, Suomen kasvot. – Teoksessa: Löytönen, M. & Kolbe, L. (toim.), *Suomi. Maa, kansa, kulttuurit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 753. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 34–54.
- Kari, K. 1978: Haltin valloitus. – *Kisakalliosäätiö, Kisakallio*. 167 s.
- Karisto, A. 2004: Kenttätöissä Costa del Solilla. – Teoksessa: Laaksonen, P., Knuutila, S. & Piela, U. (toim.), *Kenttäkysymyksiä*. Kalevalaseuran vuosikirja 83. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 301–335.
- , Takala, P. & Haapola, I. 1998: Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. – WSOY, Porvoo. 422 s.
- Karjalainen, P. T. 1990: Maiseman kauneuden kulttuurinen ikonografia. – *Virolais-suomalainen ympäristöseminaari 21.–22.8.1989 Joensuussa – esitelmät*. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 4/1990. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Joensuu. S. 145–154.
- Keltikangas-Järvinen, L. 1996: Suomalainen kansanluonne. – Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), *Olkaamme siis suomalaisia*. Kalevalaseuran vuosikirja 75–76. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 216–225.

- Kemppinen, K. 1983: Valitut tunturitarinat. – WSOY, Porvoo. S. 225–318.
- Keränen, S. & Kaikusalo, A. 1989: Suurtunturit. – Weilin+Göös, Espoo. 319 s.
- Kinnunen A. 1981: Luonnonestetiikka. – Teoksessa: Kinnunen, A. & Sepänmaa, Y. (toim.), Ympäristöestetiikka. Suomen Estetiikan Seuran vuosikirja 4. Gaudeamus, Helsinki. S. 35–56.
- Kivi, J. 2004: Kaunotaiteellinen eräretkeilyopas. – Taide & Kuvataideakatemia, Helsinki. 208 s.
- Klinge, M. 1982: Kaksi Suomea. – Otava, Helsinki. 251 s.
- 1999: Suomi-myytti. – Teoksessa: Löytönen, M. & Kolbe, L. (toim.), Suomi. Maa, kansa, kulttuurit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 753. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 88–97.
- 2003: Suomi Euroopassa. – Otava, Helsinki. 176 s.
- Kolbe, L. 2004: Unelma kahdesta kodista. – Teoksessa: Saarikangas, K., Mäenpää, P. & Sarantola-Weiss, M. (toim.), Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki. Tammi, Helsinki. S. 62–64.
- Komppula, R. 2002: Voiko matkailuyritys tuottaa elämyksiä? Keskustelua matkailutuotteesta ja tuotekehityksestä. – Teoksessa: Saarinen, J. (toim.), Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotain muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2. Lapin yliopisto, Menetelmätieteiden laitos, Rovaniemi. S. 55–72.
- Konttinen, R. 2001: Sammon takojat. Nuoren Suomen taiteilijat ja suomalaisuuden kuvat. – Otava, Helsinki. 334 s.
- Korhonen, J. 1988: Vieraskirjat kertovat. – Erä 1/1988: 12–13.
- Korhonen, T. 1999: Maaseudun elämäntavan muutos. – Teoksessa: Löytönen, M. & Kolbe, L. (toim.), Suomi. Maa, kansa, kulttuurit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 753. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 136–155.
- 2004: Guest-book entries at the Urajärvi Researcher Guest-house. – Teoksessa: Cseri, M., Fejós, Z. & Szarvas, Z. (toim.), Touristic construction and consumption of culture(s). Papers of the 8th Finnish-Hungarian Ethnological Symposium Lakitelek, Hungary, August 25.–31.2003. Hungarian Ethnographical Society & Museum of Ethnography, Budapest & Hungarian Open Air Museum, Szentendre. S. 209–219.
- Kuisma, K. 2005: Onko metsään menijöitä? – Pirkka 8/2005: 26–32.
- Laaksonen, J. & Partanen, S. J. 2002: Autiotuvat. Pohjois-Suomen tuvat ja tarinat. – Edita, Helsinki. 200 s.
- Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.) 1994: Metsä ja metsänviljaa. – Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 259 s.
- Lamminpää, M. 2005: Tunnelmat talteen. – Retki 2005 (toukokuu): 82–83.
- Lappalainen, M. 2001: Suomen kansallispuistot. Ulapalta paljakalle. – Metsähallitus, luonnon-suojelu, Vantaa. 168 s.
- Lehtonen, M. 2004: Suomalaisuus luontona. – Teoksessa: Lehtonen, M., Löytty, O. & Ruuska, P. (toim.), Suomi toisin sanoen. Vastapaino, Tampere. S. 55–75.
- Lehtonen, T. M. S. 1999: Johdanto. – Teoksessa: Lehtonen, T. M. S. (toim.), Suomi. Outo pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äären historiaan ja kulttuuriin. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran julkaisusarja nro 229. PS-Kustannus, Jyväskylä. S. 10–16.
- Leivo, M. 2003: Nuuksio. Miljoonan ihmisen erämaa. – Tammi, Helsinki. 231 s.

- Linkola, M. 1981: Suomalainen kulttuurimaisema. – Teoksessa: Kinnunen, A. & Sepänmaa, Y. (toim.), Ympäristöestetiikka. Suomen Estetiikan Seuran vuosikirja 4. Gaudeamus, Helsinki. S. 118–149.
- Lukkarinen, V. & Waenerberg, A. 2004: Suomikuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaitteessa. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 965. Taidekoti Kirpilän julkaisuja 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Taidekoti Kirpilä, Helsinki. 383 s.
- Lyytinen, T. 1992: Erävaeltajien suhde luontoon. – Teoksessa: Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.), Ihminen – luonto – liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissektori (LIKES), Jyväskylä. S. 47–59.
- Mattsson, L. 2001: Koti ja museo – 50-vuotinen historia. – Teoksessa: Norrback, M. (toim.), Marsalkan koti. Mannerheim-museon vuosikymmenet. Otava, Helsinki. S. 127–137.
- Metsähallitus 2000: Enontekiö. – Taitelehtinen, Metsähallitus, Ylä-Lapin luontopalvelut, Ivalo.
- 2004: Linnansaaren kansallispuisto. 4.p. – Taitelehtinen, Metsähallitus, Itä-Suomen luontopalvelut, Savonlinna.
- 2005: Saimaannorppa. Maailman uhanalaisin hylje? 2. p. – Taitelehtinen, Metsähallitus, Itä-Suomen luontopalvelut, Savonlinna.
- Mustonen, E. 1993: Vieraskirjan äärellä. Katkelmia menneiltä ja vähän nykyisiltäkin ajoilta. RV-Kirjat, Vantaa. 247 s.
- Mäkinen, V. 1980: Lapin matkailutieto. 1188 hakusanaa ja artikkeleita Lapista ja Kuusamosta. 2. korj. p. – Suomen matkailuliitto, retkeilyosasto, Helsinki. 192 s.
- 1990: Kotimaan matkailunähtävyydet ja Suomen matkailun pääkohteet kuntien mukaan. 4.p. – WSOY, Helsinki. 543 s.
- Nervander, E. 2001: Hämeen järville ja harjuille. Neljän päivän matka Hämeenlinnan ja Tampereen välillä. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 808. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 134 s.
- Niemi, T. 2000: Kaihon kotimaa. Lapin matkailun lappikuva. Kulkuri matkalla. – Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja 58. Lapin yliopisto, Rovaniemi. 160 s.
- Norberg, S. 2005: Saariselkä–Koilliskaira-retkeilyalueen kehittämishanke. – Hankekuvaus, Metsähallitus, Perä-Pohjolan luontopalvelut, Sodankylä. 20 s.
- Nykänen, A.-S. 2005: Unelma mökkilomasta elää. – Helsingin Sanomat 29.5.2005. S. D1–D2.
- Ovaskainen, V., Horne, P. & Sievänen, T. 1999: Nuuksion ja Seitsemisen kansallispuistojen virkistyskäyttö kesäkaudella 1996: kävijät ja kävijätyytyväisyys. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 107. 77 s.
- Palin, T. 1999: Kuvissa tuotettu maisema ja kansa. – Teoksessa: Lehtonen, T. M. S. (toim.), Suomi. Outo pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äären historiaan ja kulttuuriin. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran julkaisusarja nro 229. PS-Kustannus, Jyväskylä. S. 208–235.
- 2004: Kansallismaisema. – Teoksessa: Saarikangas, K., Mäenpää, P. & Sarantola-Weiss, M. (toim.), Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki. Tammi, Helsinki. S. 65–74.
- Pallaste, T. 2004: Samppanjatason kaupunki olutbudjetilla. – Helsingin Sanomat 26.10.2004.
- Paronen, O. 2001: Ulkoilun hyvinvointitekemukset ja esteet. – Teoksessa: Sievänen, T. (toim.), Luonnon virkistyskäyttö 2000. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi LVVI-tutkimus, 1997–2000. Loppuraportti. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802. S. 100–111.

- Pentikäinen, J. 1983: Suomalaisen kansanperinteen ihmiskuva ja käsitys luonnosta. – Teoksessa: Kostiainen, A. (toim.), Ihminen ja luonto. Historian perintö 9. Turun yliopiston historian laitos, Turku. S. 193–216.
- 1994: Metsä suomalaisten maailmankuvassa. – Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), Metsä ja metsänviljaa. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 7–23.
- Penttinen, K. 1983: Muistokirjan tarina. Albuminlehtiä ja muistovärsyjiä kahdelta vuosialta. – WSOY, Porvoo. 118 s.
- Perttula, J. 2002: Kiintopisteitä, ydinteemoja ja prototyyppisiä: luonnos matkailun ja matkailuelämyksen psykologiaksi. – Teoksessa: Saarinen, J. (toim.), Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotain muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2. Lapin yliopisto, Menetelmätieteiden laitos, Rovaniemi. S. 31–54.
- Pitkänen, P. 1973: Kavalkadi ja purpuri. Muistikuvia vieraskirjan puumerkkien viereltä. – Weilin+Göös, Helsinki. 272 s.
- Puustinen, T. 2005: Huipulle ei ole oikotietä. – Fitness 4/2005. S. 76–80.
- Pylkkö, T. 2003: Terveisiä kaikille! Postikortteja Suomesta. – Nemo, Helsinki. 207 s.
- Raivo, P. J. 1999: Maisema ja mielikuvat. – Teoksessa: Löytönen, M. & Kolbe, L. (toim.), Suomi. Maa, kansa, kulttuurit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 753. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 70–87.
- Rautavaara, A. (toim.) 1985: Suomen kansallispuistot. Suomalaista luontoa parhaimmillaan. – Suomen Luonnonsuojelun Tuki, Helsinki. 159 s.
- Rautio, A. (toim.) 2001: Melontareittiopas. – Edita, Helsinki. 240 s.
- Reunala, A. 1994: Turvallisuuden tunne metsän henkisenä arvona. – Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), Metsä ja metsänviljaa. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 170–176.
- Saarikangas, K. 1999: Puu, metsä ja luonto. Arkkitehtuuri suomalaisuuden rakentamisena ja rakentumisena. – Teoksessa: Lehtonen, T. M. S. (toim.), Suomi. Outo pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äänen historiaan ja kulttuuriin. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran julkaisusarja nro 229. PS-Kustannus, Jyväskylä. S. 166–207.
- 2004: Metsän reunalla: Suomen rakentaminen 1900-luvulla. – Teoksessa: Saarikangas, K., Mäenpää, P. & Sarantola-Weiss, M. (toim.), Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki. Tammi, Helsinki. S. 22–61.
- , Mäenpää, P. & Sarantola-Weiss, M. 2004: Rakentajien maa ja hyvinvoinnin kulttuuri. – Teoksessa: Saarikangas, K., Mäenpää, P. & Sarantola-Weiss, M. (toim.), Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki. Tammi, Helsinki. S. 10–19.
- Saarinen, J. 1999: Erämaa muutoksessa. – Teoksessa: Saarinen, J. (toim.), Erämaan arvot: retkiä monimuotoisiin erämaihin. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 733: 77–93.
- (toim.) 2002: Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotain muuta? – Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2. 159 s.
- Saastamoinen, O. 1996: Hiljaisuuden äänet: pohdintaa erämaakokemuksen auditiivisuudesta. – Teoksessa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.), Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619: 21–30.
- Salonen, K. 2005: Mieli ja maisemat. Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma. – Persona grata -sarja, Edita, Helsinki. 229 s.

- Sepänmaa, Y. 1981: Tarkoituksenmukaisuus ympäristön kauneuden kriteerinä. – Teoksessa: Kinnunen, A. & Sepänmaa, Y. (toim.), Ympäristöestetiikka. Suomen Estetiikan Seuran vuosikirja 4. Gaudeamus, Helsinki. S. 199–232.
- Sievänen, T. 2001: Kansallispuistojen kävijätyyppit. – Teoksessa: Järviluoma, J. & Saarinen, J. (toim.), Luonnon matkailu- ja virkistyskäyttö tutkimuskohteena. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 796: 77–86.
- Sihvo, H. (toim.) 2001: Toisten Suomi. Mitä meistä kerrotaan maailmalla. 2.p. – Atena, Helsinki. 378 s.
- Siiskonen, P. 2000: Maaseutu kaupunkilaisen mielenmaisemassa. – Maaseudun uusi aika 3/2000: 59–60.
- Silvennoinen, M. 1992: Metsä vai kaupunki – näkökulmia luontoliikunnan pedagogiikalle. – Teoksessa: Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.), Ihminen – luonto – liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö (LIKES), Jyväskylä. S. 78–87.
- Sinisalo, J. 2005: Gummisaapastalebaanit. – Suomen luonto 5/2005: 49.
- Sippola, A.-L. 1992: Erämaiden tutkimus. Taustaa ja näkökulmia. – Teoksessa: Jokimäki, J., Sippola, A.-L. & Junttila, P. (toim.), Erämaa – yhteisomaisuusresurssin biologinen ja yhteiskunnallinen merkitys. Seminaari 8.–9.4.1991, Rovaniemi. Arktinen keskus, Lapin yliopisto, Rovaniemi. S. 7–14.
- Sironen, E. 1996: Lauri-poika metsäs' häärii. Luonnon kokemisen paradokseista. – Teoksessa: Luonnon luonto. Filosofisia kirjoituksia luonnon käsitteestä ja kokemisesta. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 2. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylä. S. 115–124.
- Suikkari, R. 2002: Nuuksion laulu. The Song of Nuuksio. – RKS-tietopalvelu, Espoo. 96 s.
- Suominen, T. 1997: Metsäsuomalaisen kulttuurimaisema. – Teoksessa: Torkkomäki, M. (toim.), Minun Suomi. WSOY, Porvoo. S. 130–151.
- Suutala, M. 1986: Luonto ja kansallinen itsekäsitys. Runeberg, Topelius, Lönnrot ja Snellman suomalaisten luontosuhteen kuvaajina. – Teoksessa: Manninen, J. & Patoluoto, I. (toim.), Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa. Prometheus-sarja. Pohjoinen, Oulu. S. 237–270.
- Telama, R. 1992: Luontoliikunnan motivaatio: luonto liikunnan harrastajan havainto-, elämys- ja kokemusmaailmana. – Teoksessa: Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.), Ihminen – luonto – liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö (LIKES), Jyväskylä. S. 61–77.
- Tiitta, A. 2003: Suomi tutuksi suomalaisille ja ulkomaalaisille. – Teoksessa: Kervanto Nevanlinna, A. & Kolbe, L. (toim.), Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma. Tammi, Helsinki. S. 88–98.
- Tommola, P. 2006: Erämaassa vai sivistyksen laidalla? Melojien luontokokemuksia Koloveden ja Linnansaaren kansallispuistoissa. – Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto, Maantieteen laitos, Joensuu. 101 s. + liitteet.
- Torkkomäki, M. 1997: Teoksen toimittajalta. – Teoksessa: Torkkomäki, M. (toim.), Minun Suomi. WSOY, Porvoo. S. 6.
- Tuhkanen, S. 1999: Suomen luonto ajan virrassa. – Teoksessa: Löytönen, M. & Kolbe, L. (toim.), Suomi. Maa, kansa, kulttuurit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 753. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 9–33.

- Tuulentie, S. 2002: Tunturin tuolle puolen: autenttisen luontoelämyksen jäljillä. – Teoksessa: Saarinen, J. (toim.), Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotain muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2. Lapin yliopisto, Menetelmätieteiden laitos, Rovaniemi. S. 73–90.
- Ude-Koeller, S. 2004: Auf gebahnten Wegen. Zum Naturdiskurs an Beispiel des Harzklubs e.V. – Göttingen philosophische Dissertation, Internationale Hochschulschriften, Bd. 417. Waxmann, Münster. 323 s.
- Uusitalo, E. 1999: Empirian ja teorian välimaastossa: mitä etnologi tekee? – Teoksessa: Lönnqvist, B., Kiuru, E. & Uusitalo, E. (toim.), Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdattua etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 203–218.
- Varis, M. 2003: Ikävä erätön ilta. Suomalainen eräkirjallisuus. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 939. 454 s.
- Vauramo, A. 1998: Linnansaaren torppa. 2. p. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 29. 106 s.
- Virtanen, L. 1994: ”Suomen kansa on aina vihannut metsiään”. – Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), Metsä ja metsänviljaa. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 131–140.
- Vuolle, P. 1992: Väestön luontoliikuntakäyttäytyminen. – Teoksessa: Lyytinen, T. & Vuolle, P. (toim.), Ihminen – luonto – liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 81. Liikunnan ja kansanterveyden edistämisseätiö (LIKES), Jyväskylä. S. 11–27.
- Ylikangas, H. 1996: Metsä suomalaisen mentaliteetin kasvualustana. – Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), Olkaamme siis suomalaisia. Kalevalaseuran vuosikirja 75–76. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 35–42.

Vieraskirjojen kattamat ajanjaksot, sivujen ja kirjoittaneiden ryhmien lukumäärät

Merkinnöistä ei aina ole voinut päätellä, ketkä kuuluvat samaan ryhmään. Siksi taulukoissa esitetyt luvut eivät ole aivan täsmällisiä, vaan perustuvat kirjoittajan tulkintoihin.

Taulukko 1. Nuuksio, Oravankolon varaustuvan vieraskirjat.

Kirja nro	Kirjoituksia aikaväliltä	Sivumäärä	Ryhmiä määrä
OK1	20.11.1993–27.10.1995	82	200
OK2	28.10.1995–21.10.1996	36	102
OK3	22.10.1996–06.03.1999	41	102
OK4	01.07.1997–06.07.1998	50	115
OK5	01.08.1998–30.11.2000	141	328
OK6	31.05.2001–27.06.2003	116 + 5	315

Taulukko 2. Käsivarsi, Pihtusjärven autiotuvan vieraskirjat.

Kirja nro	Kirjoituksia aikaväliltä	Sivumäärä	Ryhmiä määrä
P1	24.05.1969–01.07.1975	78	482
P2	10.05.1982–14.03.1985	65	306
P3	13.05.1984–05.09.1985	84	682
P4	23.03.2000–11.01.2001	84 + 4	542
[P5]	[01.02.2001–14.07.2001]		
P6	01.08.2001–21.08.2002	90	656
P7	28.08.2002–06.01.2003	14	82
P8	15.01.2003–11.02.2004	81	534

Vieraskirja numero 5 on jätetty pois tarkastelusta.

Taulukko 3. Linnansaari, Sammakkonien leirintäalueen vieraskirjat.

Kirja nro	Kirjoituksia aikaväliltä	Sivumäärä
L1	28.05.1993–24.06.1994	92
L2	24.06.1994–21.07.1995	97
L3	21.07.1995–20.08.1996	92
L4	27.08.1996–28.07.1998	150
L5	10.07.1998–13.07.2000	96
L6	16.07.2000–04.08.2003	140

Epäselvistä merkinnöistä johtuen ryhmien määrää oli mahdotonta arvioida.

Vuonna 2006 ilmestyneet Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut

Sarja A

- No 154 Laitinen, Tiina 2006: Tikankontin (*Cypripedium calceolus* L.) tila Suomessa. 96 s.
- No 155 Perttula, Minttu 2006: Suomen kansallispuistojärjestelmän kehittyminen 1960–1990-luvulla ja U.S. National Park Servicen vaikutukset sen hoitokäytäntöihin. 66 s.
- No 156 Haapalehto, Tuomas, Kotiaho, Janne S. & Kuitunen, Markku 2006: Metsäojituksen ja ennallistamisen vaikutukset suokasvillisuuteen Seitsemisen kansallispuistossa. 45 s.
- No 157 Uusitalo, Anna, Kotiaho, Janne S., Päivinen Jussi, Rintala, Teemu & Saari, Veli 2006: Kasvien ja päiväperhosten esiintyminen luonnontilaisilla ja ojitetuilla soilla. 44 s.
- No 158 Pihlajaniemi, Mari 2006: Kuukkeli Etelä-Suomessa. Kannan tila ja valtionmaiden merkitys lajin säilymiselle. 100 s.

Sarja B

- No 77 Luhta, Pirkko-Liisa & Moilanen, Eero 2006: Iijoen kunnostettujen jokien kalataloudellinen seuranta 2000–2004. 81 s.
- No 78 Metsähallitus 2006: Metsähallituksen julkisten hallintotehtävien toimintakeretomus 2005. 62 s.
- No 79 Niikkonen, Tiina 2006: Parikkalan Siikalahden lintuveden kävijätutkimus 2003–2004. 57 s.

Sarja C

- No 1 Metsähallitus 2006: Kurjenrahkan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 68 s.
- No 2 Metsähallitus 2006: Syötteen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 61 s.
- No 3 Metsähallitus 2006: Parikkalan Siikalahden hoito- ja käyttösuunnitelma. 169 s.
- No 4 Metsähallitus 2006: Koitajoen Natura-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 77 s.
- No 5 Metsähallitus 2006: Mietoistenlahden hoito- ja käyttösuunnitelma. 92 s.
- No 6 Metsähallitus 2006: Levanevan hoito- ja käyttösuunnitelma. 66 s. (verkkojulkaisu)
- No 7 Metsähallitus 2006: Joutsenaavan–Kaitaavan hoito- ja käyttösuunnitelma. 48 s. (verkkojulkaisu)
- No 8 Metsähallitus 2006: Luiron soiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 54 s. (verkkojulkaisu)
- No 9 Metsähallitus 2006: Näätävuoman–Sotkavuoman hoito- ja käyttösuunnitelma. 48 s. (verkkojulkaisu)
- No 10 Metsähallitus 2006: Teuravuoman–Kivijärvenvuoman hoito- ja käyttösuunnitelma. 50 s. (verkkojulkaisu)
- No 11 Metsähallitus 2006: Viiankiaavan hoito- ja käyttösuunnitelma. 51 s. (verkkojulkaisu)
- No 13 Metsähallitus 2006: Omenajärven Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 64 s. (verkkojulkaisu)
- No 15 Metsähallitus 2006: Haukisuon-Härkäsuon-Kukkonevan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 63 s. (verkkojulkaisu)

ISSN 1235-6549

ISBN 952-446-524-8 (nidottu)

ISBN 952-446-525-6 (pdf)

Julkaisua voi tilata osoitteella:

Metsähallitus

Asiakaspalvelut

PL 36

99801 IVALO

natureinfo@metsa.fi

www.metsa.fi

Puhelin: 0205 64 7702